

TÖÖ TASUSTAMISEST
EESTI NSV
KOLHOOSIDES

2-43635

A-22222II
EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA MAJANDUSE INSTITUUT

L. TULP, G. KURSS, D. KRUGLJAK

TÖÖ TASUSTAMISEST
EESTI NSV KOLHOOSIDES

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

MAHARAJA RAJESWARA RAU

1

MAHARAJA RAJESWARA RAU
MAHARAJA RAJESWARA RAU

2

Tartu Riikliku Ollikooli
Raamatukogu
43635

MAHARAJA RAJESWARA RAU
MAHARAJA RAJESWARA RAU

SAATEKS

Viimastel aastatel on tunduvalt suurenenud kolhooside initsiatiiv materiaalse huvitatuse printsiibi rakendamisel ja kolhoosnikute töö tasustamise korraldamisel. Selle tulemusena on vabariigi kolhoosid tarvitusele võtnud mitmesuguseid erinevatel põhimõtetel põhinevaid töö tasustamise mooduseid.

Käesoleva raamatu ülesandeks on analüüsida ning üldistada töö tasustamise kogemusi Eesti NSV kolhoosides, et sellega kaasa aidata paremaid tulemusi andnud töötasuvormide juurutamisele vabariigi kolhoositootmisse.

Teema käsitlemisel on rohkem tähelepanu osutatud töö tasustamise probleemidele taimekasvatuses, sest selles tootmisharus esineb töötasuvormide osas võrdlemisi suur mitmekesisus; samuti on taimekasvatuses töötajate töö tasustamise küsimused seni suhteliselt vähem läbi töötatud.

Raamat on mõeldud abistavaks materjaliks töö tasustamise kogemuste rakendamisel ja kolhoosnikute materiaalse huvi stimuleerimise parandamisel kolhoosides. Töö on teostatud aastatel 1955—1957. Seetõttu esinevad mitmed seisukohad ja ettepanekud antud raamatus veel soovitusena, on aga hiljem leidnud praktikas juba rakendamist.

Töö valmis Eesti NSV teenelise agronoomi, põllumajandusteaduste kandidaadi E. Vint'i juhendamisel, kellele autorid siinkohal avaldavad tänu.

Üksikute peatükkide autoriteks on:

Sissejuhatus — G. Kurss, D. Krugljak;

II peatükk — L. Tulp, D. Krugljak;

I, III, V ja VI peatükk — L. Tulp;

IV ja VII peatükk — G. Kurss.

Märkused ja arvamused raamatu kohta palume saata aadressil: Tallinn, Estonia pst. 7, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut.

Autorid

SISSEJUHATUS

Põllumajanduse arenemise tasemest sõltub töötajate varustamine toiduainetega ja kerge- ning toiduainetetööstuse varustamine toorainega. Seepärast on partei ja valitsuse poolt viimastel aastatel põllumajandusliku tootmise taseme kiireks tõstmiseks tarvitusele võetud laiaulatuslik abinõude süsteem. Nii on pidevalt suurenenud põllumajanduse varustamine ajakohase tehnikaga, on reguleeritud põllumajandussaaduste hindu ja on alandatud riiklikke müügikohustusi. Põllumajandusse on hulgaliselt suunatud kvalifitseeritud juhtivat ja eriteadlaste kaadrit. Suure tähtsusega on ka uue planeerimiskorra kehtestamine 1956. aasta märtsist ja kolhooside initsiatiivi suurendamine põhikirja väljatöötamisel ja töö tasustamisel.

Sügava murrangu ja täiesti uue olukorra kolhoosikorra arengusse tõid aga NSV Liidu Ülemnõukogu seadus 31. märtsist 1958 «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest» ja sellele järgnenud NLKP KK juunipleenumi otsus «Müügikohustuste ja masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast, varumise hindadest ja tingimustest». Need abinõud loovad erakordselt soodsad tingimused kolhoositootmise majandusliku ja tehnilise baasi tugevdamiseks ja üldiseks progressiks põllumajanduses.

Kõik need abinõud kindlustavad tootmise kiire tõusu ka Eesti NSV põllumajanduses.

Viimastel aastatel on tunduvalt tugevnenud põllumajanduse materiaalne ja tehniline baas, mille tulemusena on suuresti kasvanud põllumajanduslike tootmisprotsesside mehhaniseerimise tase. See omakorda on võimaldanud töökulu vähendamist põllumajandussaaduste tootmisel ja kergendanud põllumajanduse alal töötajate tööd. Nii oli vabariigi kolhoosides 1956. aastal mehhaniseeritud 98% künnitöödest, 82% tali- ja 60% suviteraviljade külvitöödest, 35% kartulipanekust ja 61% sileerimistöödest; 46% teravilja koristati kombainidega.

Materiaalse ja tehnilise baasi tugevnemise ning põllumajanduse alal töötajate tööaktiivsuse kasvu otseseks tulemuseks on olnud põllumajandusliku kogu- ja kaubatoodangu tunduv suurenemine. See kehtib eriti viimaste aastate kohta. Nii võib märkida, et vabariigi põllumajandus saavutas ja ületas 1956. aastal liha

(sealhulgas ka sealiha), munade, kartuli ja köögivilja tootmise sõjaeelse taseme. Kui 1953. aastal toodeti vabariigis 43 400 tonni liha ja 522 700 tonni piima, siis 1956. aastal kasvas liha kogutoodang 64 000 tonnile ja piimatoodang 621 700 tonnile.

Ka vabariigi kolhoosides on viimastel aastatel tõsiseid edusamme tehtud. Nii suurenes 1956. aastal kolhooside ühismajapidamistes piima kogutoodang 1955. aastaga võrreldes 17,3% võrra, moodustades 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 128 tsentnerit; sealiha tootmine suurenes samas ajavahemikus 27% võrra, moodustades 100 hektari põllumaa kohta 10 tsentnerit.

Koos kolhooside ühistootmise laienemisega on kasvanud ka kolhooside rahalised tulud ja seda esmajoones perioodil pärast 1953. aasta septembripleenumit.

Tabel 1

Rahalise tulu suurenemine Eesti NSV kolhoosides

	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.	1957. a.
1. Rahaline tulu kokku (tuh. rbl.)	336,0	439,0	426,2	540,0	641,3
2. Protsentides	100	130,6	126,8	160,7	191,0

Kolhooside majanduslik ja organisatsiooniline tugevnemine on võimaldanud tõsta kolhoosnike materiaalset ja kultuurilist heaolu.

Põllumajanduses tehtud edusammud ja põllumajanduse arendamise avarad perspektiivid võimaldavad üles tõsta ja lahendada suure riikliku tähtsusega ülesande — jõuda lähematel aastatel järele Ameerika Ühendriikidele liha, piima ja või tootmise alal iga elaniku kohta.

Milline on tootmistase nende saaduste osas Ameerika Ühendriikides, Nõukogude Liidus ja Eesti NSV-s, seda iseloomustavad allpool toodud andmed.¹ Iga elaniku kohta toodeti:

	NSV Liidus 1956. a.	Sealhulgas Eesti NSV-s 1956. a.	Eesti NSV-s 1957. a.	Ameerika Ühendriikides 1956. a.
Liha	32,5 kg	55,0 kg	64 kg	102,3 kg
Piima	245,0 kg	539,0 kg	615 kg	343,0 kg
Võid	2,8 kg	11,5 kg	12 kg	3,8 kg

Põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta saadi:

	NSV Liidus 1956. a.	Sealhulgas Eesti NSV-s 1956. a.	Eesti NSV-s 1957. a.	Ameerika Ühendriikides 1956. a.
Liha	13,3 ts	31,9 ts	52,4 ts	33 ts
Piima	100,0 ts	314,0 ts	373,0 ts	111 ts

¹ Andmed NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide kohta on võetud N. S. Hruštšovi ettekandest «Lähemal aastail järele jõuda Ameerika Ühendriikidele liha, või ja piima tootmises iga elaniku kohta», Tallinn, 1957, lk. 8.

Selleks et järele jõuda Ameerika Ühendriikidele piima ja liha tootmise alal iga elaniku kohta, on vaja toota kogu Nõukogude Liidu põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta 42 tsentnerit liha (eluskaalus) ja 141 tsentnerit piima.

Kuna Eesti NSV on spetsialiseerunud loomakasvatusele, eeskätt piimakarja- ja seakasvatusele, siis toodetakse meil juba praegu piima ja võid ühe elaniku kohta rohkem kui Ameerika Ühendriikides keskmiselt. Seepärast tuleb meie vabariigi loomakasvatusel orienteeruda tunduvalt kõrgematele näitajatele kui üleliiduliselt keskmiselt ette on nähtud.

Vabariigi kolhoosidel on suuri võimalusi oma toodangu kiireks suurendamiseks. Seda näitavad paljude niisuguste kolhooside töötulemused, kus mõne aastaga on saavutatud toodangu mitmekordne kasv. Vabariigis on hulk kolhoose, kus toodetakse põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta üle 400 tsentneri piima ja iga 100 hektari põllumaa kohta üle 60 tsentneri sealihha.

Tootmise suurendamine saab teatavasti toimuda põhiliselt kahel teel: tootval tööil töötajate arvu suurendamise ja iga töötaja tööviljakuse tõstmise abil. Lähtudes rahvamajanduse kui terviku arendamise huvidest, tuleb toodangu kasv ja ettenähtud tootmistase saavutada põhiliselt tööviljakuse tõstmise arvel. See tähendab, et tootmine peab toimuma senisest väiksemate tööjõu ja vahendite kuluga toodanguühiku kohta.

Viimastel aastatel ongi tööviljakus vabariigi kolhoosides juba tunduvalt kasvanud. Nii vähenes 1956. aastal, võrreldes 1955. aastaga, otseste normipäevade kulu ühe tsentneri kohta: teraviljal 24,4%, kartulil 12,5%, piimal 17,3% ja sealihhal 21,9% võrra. Seejuures tuleb märkida, et vabariigis on rida kolhoose, kus toodang on veel madal ja kus tööjõu kulu toodanguühiku kohta on väga suur. Niisugustes kolhoosides on vaja erilist tähelepanu pöörata sisemiste reservide ulatuslikule mobiliseerimisele, et tagada tööviljakuse ja ühistootmise kiirendatud kasv.

Tööviljakuse tõstmine kolhoosides sõltub väga paljudest teguritest: põllumajanduslike tootmisprotsesside mehhaniseerimisest, kaadri kvalifikatsiooni tõusust, teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste laiaulatuslikust tootmisse juurutamisest, töö õigest organiseerimisest ja töötajate materiaalse huvi stimuleerimisest, töödistsipliini tugevdamisest ja sotsialistliku võistluse arendamisest.

NSV Liidu Ülemnõukogu ajaloolise tähtsusega seadus 1958. a märtsist loob igakülgset võimalust tehnika paremaks ära kasutamiseks ja tootmise õigemaks organiseerimiseks kolhoosides, mis loob kindla aluse tööviljakuse edasisele tõusule kolhoositootmises. Eriti tuleb aga tootmise arendamisel ja tööviljakuse tõstmisel kolhoosides rõhutada töötajate materiaalse huvi kindlustamise nõuet. Abinõud, mis on suunatud tööviljakuse tõstmiseks, annavad oodatud majanduslikku efekti sel juhul, kui töötajad ise on

tööviljakuse tõstmisest ja tootmise tulemustest materiaalselt huvitatud.

Et sotsialistlikus ühiskonnas ei ole inimese ekspluateerimist inimese poolt ja iga inimese seisundi määrab tema ühiskondlik töö, siis loob see tingimused teadlikuks töösse suhtumiseks, selle mõistmiseks, et sotsialistliku ühiskonna iga liikme aus töötamine on kogu ühiskonna arengu põhiliseks tingimuseks. Kuid ei tule unustada, et sotsialismi tingimustes ei ole töö veel kujunenud inimestele esimeseks eluliseks vajaduseks. On olemas olulised erinevused vaimse ja füüsilise, kvalifitseeritud ja lihtsa töö vahel, pole veel lahti saadud kapitalismi iganditest inimeste teadvuses. Samuti pole veel saaduste küllust, et ellu rakendada kommunistlikku jaotusprintsipi «igapähele tema vajaduste järgi». Nendes tingimustes ei piisa ühiskondliku tootmise ja tööviljakuse hoogsaks tõusuks ainuüksi moraalsetest stiimulitest, vaid on vaja ka materiaalseid stiimuleid.

V. I. Lenin pidas materiaalse huvitatuse igakülgset kasutamist rahvamajanduse sotsialistliku juhtimise tähtsaimaks meetodiks, tööviljakuse tõstmise põhiliseks stiimuliks: «Isiklik huvi edendab tootmist; meil on kõigepealt ja iga hinna eest tarvis suurendada tootmist.»¹ Et sotsialismi pole võimalik üles ehitada ainuüksi entusiasmi abil, et sotsialistliku majandamise üheks põhiliseks printsiibiks peab olema töötajate materiaalne huvi oma töö tulemuste vastu, seda on järjekindlalt kinnitanud kogu sotsialistliku ülesehitustöö praktika.

Materiaalse huvitatuse printsiibi õige rakendamine praktilises tegevuses, töötajate materiaalse huvi tõstmine ühistootmise arendamise vastu nõuab töötajate isikliku tulu, isikliku materiaalse heaolu otsesesse sõltuvusse seadmist nende tööalasest aktiivsusest ja tööviljakusest.

Et sotsialistlikus ühiskonnas on töötajate isikliku tulu põhi- allikaks nende töötasu, siis on ka materiaalse huvitatuse printsiibi ellurakendamisel üheks tähtsamaks küsimuseks töötasu õige korraldamine.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., Tallinn, 1955, lk. 36.

I. TÖÖ TASUSTAMISE PÕHIPRINTSIIBID JA ISEÄRASUSED KOLHOOSIS

Ühe või teise töötasu vormi hindamise põhiliseks kriteeriumiks on eelkõige tema vastavus töö järgi jaotamise majandusseaduse nõuetele. See majandusseadus nõuab võrdse töö eest võrdse tasu maksmist kõigile töötajatele. See nõue seab iga töötaja töötasu otsesesse sõltuvusse tema poolt tehtud töö hulgast ja kvaliteedist. Erinevate tööde puhul nõuab töö järgi jaotamise majandusseadus kõrgema tasu maksmist komplitseerituma, intensiivsema ja kvalifitseerituma töö eest kui lihtsama ja kergema töö eest. Sellega luuakse töötajates huvi oma kvalifikatsiooni tõstmise ja töö kvaliteedi parandamise vastu.

Jaotamise ühe või teise vormi rakendamise progressiivsus ja otstarbekus määratakse eelkõige sellega, millist mõju ta avaldab tootmise kasvule. V. I. Lenin omistas jaotamise vormile suurt tähtsust, iseloomustades jaotamist eelkõige kui tootmise edendamise abinõu.

Nõudmised, mis esitatakse töö tasustamisele töö järgi jaotamise majandusseaduse poolt, langevad põhiliselt ühte materiaalse huvitatuse printsiibi nõuetega. Mõnikord võivad aga nende printsiipide nõudmised ka tunduvalt erineda. See esineb harilikult siis, kui rahvamajanduse huvid nõuavad üksikute tootmisharude või -alade vahel tekkinud disproportsioonide kiiret likvideerimist. Neil juhtudel rakendatakse üksikute töötajategruppide suhtes täiendavaid materiaalseid ergutusvahendeid, mis kindlustavad otsustavamate tootmisharude või -alade töötajatele kõrgema töötasu, kui seda on ühiskondlikult keskmine töötasu teistes tootmisharudes samakvaliteedilise töö eest. Töötajate materiaalse huvi tõus otsustavatel tootmisaladel saavutatakse sel juhul teatava eemaldumisega põhimõttest «võrdse töö eest võrdne tasu». Küsimus sellisest eelistatud töötasu rakendamise võimalusest ja otstarbekusest üksikute töötajategruppide suhtes tõstatati V. I. Lenini poolt aastail 1920—1921, kui rahvamajanduse kiire taastamise ja arendamise huvid nõudsid üksikute, otsustavamate majandusharude erilist stimuleerimist. See praktika on ennast õigustanud ka kogu sotsialistliku ülesehituse käigus. Kuid peab meeles pidama, et kõrvalekaldumised põhimõttest «võrdse töö eest võrdne tasu» on

ajutise iseloomuga ning võivad kasu tuues ühele tootmisharule samal ajal osutada pidurdavat mõju mõningatele teistele tootmisharudele. Sellepärast on vaja igale nimetatud põhiprintsiibist kõrvalekaldumisele läheneda järelemõeldult ja ettevaatlikult. Et õigesti otsustada eelistatud töötasu maksmise küsimust, on vaja välja selgitada eelistamise põhjendatus ja kindlaks määrata eelistamise ulatus. Kui aga neid tingimusi küllaldaselt määrata silmas ei peeta, siis võib tekkida põhimõtte «võrdse töö eest võrdne tasu» selline rikkumine, mis tõsiselt õõnestab suurema osa töötajate materiaalsel huvi ühiskondliku tootmise arendamise vastu.

Tulevikus, koos ühiskondliku tootmise ja töötajate töötasu taseme üldise tõusuga ning töötajate teadlikkuse kasvuga, väheneb muidugi vajadus täiendava materiaalse ergutamise järele, sest siis kindlustatakse kõigi töötajate materiaalne huvi, ükskõik millisel alal nad ka ei töötaks, küllaldaselt juba töö järgi jaotamise printsiibi järjekindla läbiviimisega.

Töö järgi jaotamise järjekindel rakendamine on kolhoosides niisama vajalik kui riiklikes ettevõteteski. Kolhoosid on osa ühtsest sotsialistlikust rahvamajandusest. Kollektiivmajapidamist arendatakse ühiskonna huvides; kolhoosi liikmete vahelised tootmissuhted on sotsialistlikud — nad baseeruvad sotsialistlikul omandusel ja on ekspluateerimisest vabad seltsimehelikkuse ja vastastikuse abistamise suhted. Kolhoositöö on otseselt ühiskondlik töö nagu töö riikliku sektori ettevõteteski.

Et töö järgi jaotamise printsiibi nõudeile vastab kõige enam tükitöötasu, siis ongi see töötasuvorm aja jooksul kujunenud valitsevaks jaotamisvormiks, olles selliseks jaotamisvormiks, mis vastab kolhoosimajanduse objektiivsetele nõuetele.

Samal ajal tingib aga kolhooslik-grupiline omandivorm ka töö järgi jaotamise põhimõtte rakendamisel teatud iseärasusi, võrreldes riiklike ettevõtetega. Riiklike ettevõtete toodang on üldrahvalik omand ja jaotatakse tsentraliseeritud korras. Osa toodangust läheb ühiskondlike vajaduste rahuldamiseks, ülejäänud osa jaotatakse riikliku sektori töötajate vahel vastavalt nende tööle. Töö järgi jaotamine toimub riiklikus sektoris palga vormis, kusjuures tasu ühe tööühiku või toodanguühiku eest on kindel suurus. Riikliku tootmissektori iga üksiku ettevõtte tulukuse suurus ei peegeldu seega otseselt tema töötajate tulude suuruses. Otse vastupidi aga sõltub kolhoosis üldise tulu suurusest otseselt nii ühiskondliku rikkuse kasv kui ka kolhoosnike töötasu suurus. Töö tasustamine toimub kolhooslik-kooperatiivses tootmissektoris rahaliste ja naturaalsete tulude ühe osa jaotamise teel. Osa kolhoosi tulust jaotatakse kolhoosiliikmete vahel vastavalt nende poolt ühismajandis aasta jooksul tehtud tööle. Omandivormi ja põllumajandusliku tootmise spetsiifika tõttu selgub kolhoosides lõplikult alles aasta lõpul, kui suure osa tulust saab kolhoos kolhoosnikutele jagada.

Kolhoos kui sotsialistlik kooperatiivne ettevõtte peab ise täielikult kindlustama tootmise laiendamise, kolhoosnike töötasu

väljamaksmise ja kogu majandusliku tegevuse häireteta kulgemise. Selles mõttes on kolhoos oma olemuselt palju suuremal määral isemajandav ettevõtte kui riiklikud ettevõtted, kus tootmise laiendamise ja töötajate palga väljamaksmine on tagatud üldriiklike fondidega, millega kindlustatakse ettevõtete normaalne tegevus ka ajutiste majanduslike raskuste puhul. Sellest iseärasusest tulenevalt kujunebki kolhoosnike töötasufondi lõplik suurus kolhoosi tulude jaotamise ja vahendite kasutamise senise korra juures kindlaks pärast kõigi riiklike kohustuste täitmist ja jooksvate tootmiskulude katmist. Seetõttu pole ka ühe tööhüliku lõplik tasu rahas ja natuuras kolhoosis aasta kestel kindlalt püsiv suurus, vaid — tingituna ühismajapidamise töö tulemustest — võib tegelikult kujuneda suuremaks või väiksemaks planeeritud tasust.

See oluline erinevus, et töö eest tasumine toimub kolhooslikooperatiivses sektoris mitte palga vormis nagu riiklikes ettevõtetes, vaid ühismajapidamises saadud tulu ühe osa jaotamise teel tootmisest osavõtjate vahel, tingib, et ka töö arvestamise ja hindamise meetodid ning tasustamise vormid on kolhoosides senini olnud tunduvalt erinevad.

Kui riiklikes ettevõtetes on tööhüliku tasu fikseeritud kindlates rahalistes tükitööhinnetes ja kogu töötasu makstakse välja lühikeste ajavahemike järel, siis kolhoosides, kus töötasu lõplik suurus kujuneb kindlaks ja ta väljamaks toimub alles aasta lõpul, on vajalik omada erilist arvestusühikut, mõõtühikut, mille abil võiks aasta jooksul arvestada kolhoosnike töö hulka ja kvaliteeti ning mille alusel maksta tasu töö järgi. Kolhoosis kulutatud töö koguhulk koosneb kõige mitmekesisematest konkreetsetest tööliikidest, nagu näiteks kündmine, lüpsmine, veetööd jne., mis üksteisest on kvalitatiivselt erinevad ja sellistena omavahel mittevõrreldavad. Kõikide konkreetsete tööde tegemisel — kündmisel, lüpsmisel jne. — kulutatakse aga teatud hulk inimtööjõudu üldse, abstraktset tööd üldse. Seda üldist inimtöö kulu — abstraktset tööd üldse, mis sisaldub igas konkreetsetes töös, on vaja ja saab mõõta ühise mõõtühikuga.

Erinevate konkreetsete tööde tegemisel kulutatud üldise inimtöö hulga mõõtmiseks ei saa kasutada lihtsalt tööaega, s. o. tööpäeva, nädalat, kuud jne. Tööaeg ei saa õigesti iseloomustada teatud ajaühiku kestel erinevais tingimustes tehtud töö kvaliteedi ega tegeliku efektiivsuse erinevust, kuna tootlike jõudude arengutase on üksikutes tootmisharudes ja -aladel väga erinev, nagu seda on ka üksikute töötajate töö kvaliteet ja -tootlikkus.

Riiklikes ettevõtetes toimub töö ühiskondlik mõõtmine ja hindamine kindlate rahaliste tükitööhinnete abil. Kõik tööd on jaotatud tariifivõrgu abil vastavatesse kategooriatesse. Ühte kategooriasse kuuluvad ainult need tööliigid, mille osas töönormi täitmiseks kulub ühepalju tööd. Selle piires arvestatakse töölisele töönormi täitmise eest ühesugune rahaline hinne. Tulude senise jaotamise ja kasutamise korra juures kolhoosides ei saanud töö või toodangu

mõõt- ja hindeühikuks olla otseselt raha. Töö- või toodanguühiku lõplik hinne rahas selgub ju kolhoosis alles tulude lõplikul jaotamisel, siis kui aastase tulu saamiseks vajalikud tööd on juba tehtud ja toodang saadud. Selles teatavas vaheajas töö hindamise ja töötasu suuruse lõpliku kujunemise ning selle väljamaksmise vahel seisnebki üks põhilisi töö järgi jaotamise erinevusi kolhoosis, võrreldes riiklike ettevõtetega.

Sellepärast on kolhooside praktikas aasta jooksul tootmisprotsessis tehtava töö ühiskondliku arvestamise ja hindamise ühikuna kasutusel eriline mootühik — normipäev. Normipäev on töö ühiskondlik mõõt kolhoosis, mille abil määratakse kindlaks iga kolhoosniku osavõtu ulatus kolhoositoodangu loomisest. Olles töö mõõduks kolhoosis, määrab normipäev samal ajal ka iga kolhoosniku osa kolhoosiliikmete vahel jaotamisele tulevast kolhoositulust.

Normipäev pole tehniline, vaid ühiskondlik töö mõõt, mis mõeldab kolhoosnikute tööd selle ühiskondliku tulemusse seisukohalt. Normipäeva kaudu väljendub töö ühiskondlik iseloom kolhoosis ja töö eest arvestatud normipäevade hulk näitab selle töö ühiskondlikku hinnangut. Normipäevade arvestamine kolhoosnikutele tähendab nende töö ühiskondlikku tunnustamist ja hindamist antud artelli kollektiivi seisukohalt. Normipäevade koguarv, mis on kulutatud mingi kultuuri kasvatamiseks või toodangu saamiseks, iseloomustab nimelt antud kollektiivse tootja — kolhoosi — vajalikke töökulusid antud kultuuri kasvatamiseks.

Seejuures peab rõhutama, et töö mõõtmise ja hindamise juures ei ole tähtis mitte igasuguse tehtud töö mõõtmine, vaid ainult ühiskonnale kasuliku töö mõõtmine ja arvestamine. See tähendab, et ühiskond tunnustab ja võtab arvesse vaid ühiskonnale kasulikke tööd, tööd, mille tulemusena saadakse ühiskonnale vajalikku toodangut. Kui tööline töötab terve päeva, toodab aga seejuures praaki, siis ei saa ta oma päevase töö eest tasu. Ta kulutas küll teatud hulgal tööjõudu, kuid ei teinud ühiskonnale kasulikke tööd ja tema poolt kulutatud tööhulka ühiskond ei tunnusta.

Kõige selle juures on vaja meele pidada, et normipäev on töö ühiskondlikuks mõõduks mitte kogu ühiskonna ulatuses, vaid ainult iga antud kolhoosi konkreetsetes tingimustes. Samuti pole normipäev ka ühtseks töökulude mõõduks kõigis kolhoosides, sest olenevalt kolhooside konkreetsetest tingimustest sisaldab normipäev iga kolhoosis erineva hulga tööd. Kolhoosid kasutavad töönormide ja tööühikute väljatöötamisel küll ühtseid näidismorme ja -hindeid, kuid tegelikud töönormid ja -hinded on iga kolhoosis suurel määral erinevad näidismormidest, olles kohandatud kohapealsetele tootmistingimustele. Peale selle on kolhoosis suur hulk igasuguseid töid, mille kohta näidismormid puuduvad ja mida iga kolhoosis hinnatakse oma äranägemise järgi. Eriti on see makev käesoleval ajal, kus kolhooside initsiatiiv töönormide ja hindeühi-

kute väljatöötamisel ning nende kohandamisel kolhoosi konkreetsetele tingimustele on suurenenud.

Edasi. Normipäev ise ei saa olla otseselt töötasu suuruse näitajaks kolhoosis, sest normipäevade arv, mis arvestatakse ühe tööühiku eest, ei väljenda veel töötasu suurust ühe tööühiku kohta. Normipäevade arvestamine tähendab esialgu ainult tehtud töö arvestamist, kolhoosniku töö hindamist. Töötasu suurust kolhoosis väljendab töötasuks antav raha ja saaduste hulk.

Tegelikult pole ka normipäevadele antava raha ja saaduste hulk töötasu suuruse lõplikuks mõõduks kolhoosis. Et ergutada kolhoosnikute materiaalselt huvitavust tööviljakuse tõstmise ja ühistootmise arendamise vastu, selleks rakendatakse enamikus kolhoosides normipäevade alusel makstava põhitöötasu kõrval ka lisatasu. See on tunduvalt täienduseks kolhoosnikute normipäevatasule. Lisatasu antakse kolhoosnikutele harilikult mitte üldise normipäevatasufondi arvel, vaid väljaspool normipäevatasu, otsese osana sellest toodangust, mille tootmisest premeeritavad kolhoosnikud osa võtsid.

Peale selle esineb normipäeva kui töö senise põhilise arvestuse ja hindamise ühiku kasutamise kõrval kolhoosides ka töö otsest hindamist ja tasumist rahas (või natuuras). Nimelt makstakse mitmetes kolhoosides mõningate eriti tähtsate tööde eest kohe pärast nende tegemist otsest rahalist või naturaalselt tasu, normipäevi arvestamata.

Praktika on näidanud, et normipäev ei ole kolhoositootmisele alati ja kõikides tingimustes vajalik kategooria. Normipäev on ajalooline kategooria, mis on kolhoositootmise praktikas välja kujunenud teatava arenguetapi tingimuste tõttu. Tingimuste muutumisega võib kaduda vajadus selle arvestusühiku järele ja toimuda üleminek töö arvestamisele ja hindamisele mõne muu ühiku abil, näiteks otseselt rahas (või saadustes), nagu see toimub riikliku sektori majandites. Kolhoositootmise praegusel arenguetapil on juba olemas üksikuid kolhoose, kus kogu töö arvestamine ja hindamine toimub otseselt kindlate rahaliste tükitööhinnete abil, mis määratakse kindlaks aasta algul tootmisplaani koostamisel ja mis hiljem aasta kestel enam ei muutu ning mille alusel arvestatav töötasu makstakse kolhoosnikutele välja regulaarselt aasta läbi, iga kuu. Kuid peab rõhutama, et otsese rahalise töötasu rakendamine nõuab kindlasti mõningaid olulisi muudatusi kolhooside tulude jaotamise ja kasutamise korras, võrreldes praegusega, ning planeerimise täiustumist kolhoosis. Kindla rahalise töötasu igakuise väljamaksmise garanteerimiseks plaanis ettenähtud tööhinnete kohaselt on vajalik nimelt eelkõige tulude jaotamise ja kasutamise sellise korra kehtestamine, mis võimaldab kolhoosil aasta kestel pidevalt iga kuu osa sissetulekust kasutada töötasu maksmiseks ja selle kõrval luua juba a s t a a l g u s e k s teatud suurusega t ö ö t a s u f o n d i, mis kindlustaks töötasu väljamaks-

mise planeeritud tasemel ka nendel kuudel, millal see jooksvate sissetulekute arvel poleks võimalik. Samuti on sel puhul vaja sisse viia kolhoosi puhastulu täiendav jaotamine kolhoosnike vahel aasta lõpul vastavalt nende aktiivsusele ühismajandi töö. Koos sellega on vajalik kolhoosi tootmistegevuse senisest palju täpsem ja detailsem planeerimine, millele peab kaasnema igakuine majanduslik arvestus ja kontroll plaani täitmise käigu üle. Peab aga alla kriipsutama, et üleminek otsesele rahalisele töötasule on eelkõige võimalik majanduslikult ja organisatsiooniliselt tugevas kolhoosis, kus juba normipäevade arvestamine ja hindamine toimub õigetest alustel, s. o. teaduslikult väljatöötatud töönormide ja tööhinnete alusel, ning kus rahaline tulu on sellisel tasemel, et töötasu igakuine väljamaksmine on täielikult kindel. Seega peab töö eest tasumine normipäevade abil loogiliselt üle kasvama töö eest tasumiseks otseselt rahas. Siit tuleneb ülesanne õigete üleminekuvormide leidmiseks ja rakendamiseks. Põllumajandussaaduste varumise tingimuste ja hindade muutmine, samuti traktorite ja teiste põllumajanduslike masinate üleminek kolhooside valdusse loob tunduvalt uue olukorra ka töötasu korraldamise osas. Kahtlemata soodustavad need sammud kindla rahalise töötasu sisseadmist kolhoosides. Rahaliste tulude tõus varumishindade muutumise tagajärjel loob ka nõrgematele kolhoosidele paremad võimalused alalise töötasufondi loomiseks.

Kolhooside majandusliku tugevnemisega ja kaubatootmise osatähtsuse suurenemisega muutub järk-järgult rahalise ja naturaalse osa omavaheline suhe kolhoosnike töötasus. Rahaline osa suureneb tunduvalt, naturaalne osa aga väheneb kuni selle määran, mis on vajalik kolhoosnike isiklike vajaduste rahuldamiseks.

Kolhooside tootlike jõudude ja tootmissuhete edasise arengu käigus tekivad kahtlemata uued tingimused, mis kutsuvad esile ka töötasuvormide ja töö tasustamise meetodite edasise muutumise ning loovad võimalused töötasu edasiseks täiustamiseks vastavalt sotsialistlikule töö järgi jaotamise printsiibile. Sellepärast on kolhoositootmise väga oluliseks probleemiks otstarbekamate praktikas esinevate töötasuvormide ja töö tasustamise meetodite väljaselgitamine ning kehtiva töötasusüsteemi puuduste kõrvaldamine ja igakülgne täiustamine.

II. TULUDE ÕIGE JAOTAMINE KUI KOLHOOSI ÜHISTOOTMISE ARENDAMISE JA KOLHOOSNIKUTE TÖÖTASU SUURENDAMISE TÄHTIS TEGUR

Kolhoosniku töötasu sõltub kolhoosi kogutoodangu ja rahaliste tulude üldisest mahust ning sellest, kui suur osa kolhoosi toodangust ja rahalisest tulust määratakse kolhoosnikute töö eest tasumiseks.

Kolhoosnikute põhitöötasu, s. o. normipäevatasu ulatuslik tōus saab toimuda eeskätt kolhoosi kogu- ja kaubatoodangu suurendamise alusel. Mida suurem on kolhoosi toodang ja rahalised tulud, seda rohkem saadusi ja raha on võimalik eraldada jaotamiseks kolhoosi liikmetele. Nii siis, et tõsta kolhoosnikute töötasu ja seega ka nende materiaalsel huvi oma töö tulemuste vastu, tuleb tootmist organiseerida selliselt, et saavutataks toodangu kiire tōus ja rahaliste tulude kasv.

Kuid normipäevatasu ei sõltu üksnes sellest, millist edu saavutatakse ühistootmise suurendamisel. Kolhoosi üldise tootmistase tõstmise kõrval on kolhoosnikute töötasu suurendamisel olulise tähtsusega tingimuseks naturaalse ja rahaliste tulude õige jaotamine ja kasutamine.

Kolhooside majandusliku tegevuse võrdlemisel esineb küllalt sageli niisuguseid fakte, et kolhoosis, kus kogutoodangu maht ja rahaline tulu on suuremad, jaotatakse kolhoosnikute töötasuks ometi tunduvalt vähem raha ja saadusi kui teises, üldiselt madalama majandusliku tasemega kolhoosis. Lähem analüüs on näidanud, et peaaegu alati oli esimestes reserve töötasuks mineva tulude osa suurendamiseks ja et selle osa suurus sõltus oluliselt just vahendite kasutamisest ja tulude jaotamisest.

Siinjuures peab kohe rõhutama, et kolhoosnikute töötasu tõstmine pole tulude jaotamise ainuke ja esimene eesmärk kolhoosis. Tulude õige jaotamine teenib eeskätt majandi laiendatud taastootmise tagamise ülesannet. See aga on põhitingimus selleks, et rahuldada riigi ja rahva järjest kasvavaid vajadusi toiduainete järele. Töötasu suurendamine ühistootmise kasvu alusel tõstab kolhoosnikute materiaalsel huvi tootmise arendamise vastu ja teenib seega samuti laiendatud taastootmise ülesannet kolhoosis. Küsimus seisabki just selles, kuidas läbi viia tulude jaotamist kol-

hoosis selliselt, et oleks kindlustatud nii riigi normaalne varustamine toiduainetega kui ka kolhoosi ühistootmise ja kolhoosnikute materiaalse heaolu pidev tõus.

Kolhoos jaotab oma naturaalsed ja rahalised tulud põhikirjas ettenähtud korras. See näeb ette, et kõigepealt peab kolhoos täitma oma kohustused riigi vastu. Edasi peab ta moodustama tootmise arendamiseks vajalikud fondid, eraldama vahendid kolhoosnikute töötasuks ja mitmesugusteks muudeks eesmärkideks. Osa kolhoosi toodangust eraldatakse realiseerimiseks kolhoositurul.

Meie vabariigi kolhooside naturaalseste tulude jaotamist 1956. aastal iseloomustab kokkuvõtlikult tabel 2, kus on toodud iseloomustavamate põllumajandussaaduste jaotamine põhiliste kulu liikide lõikes.

Tabel 2

Naturaaltulude jaotamine vabariigi kolhoosides¹
(1956. a. %%)

	Tera- vili	Kartul	Piim
I. Kogutoodang	100	100	100
II. Kogutoodangu jaotamine:			
1. Riiklik müügikohustus	0,3	5,3	23,4
2. Seemne- ja söödalaenude tagastamine	0,5	0,2	—
3. Naturaaltasu masina-traktorijaamadele	0,7	4,4	9,7
4. Riiklik kokkuost ja kooperatiivkaubandus	—	2,5	45,1
5. Kolhoosikaubandus	0,9	2,2	3,9
6. Abistamisfond	0,8	0,3	0,5
7. Tootmisvajadusteks	45,8	70,4	14,6
8. Kolhoosnikute töötasuks	29,4	11,0	1,3
8a. Sellest lisatasuks	3,2	7,6	1,3
9. Töötasu väljapoole majandit	4,7	2,5	—
10. Muud	16,7	1,2	1,5
III. Kaubatoodang kokku	1,9	14,4	83,6

Tabelist näeme, et meie vabariigi kolhoosides kasutati 1956. aastal taimekasvatuse toodangust naturaaltasuks, naturaalaenude tasumiseks ja riiklikeks müügikohustusteks keskmiselt 1,5% teravilja, 9,9% kartulit ja 33,1% piima. Kolhoosnikute töötasuks kasutati ligemale $\frac{1}{3}$ teravilja- ja üle $\frac{1}{10}$ kartulitoodangust. Piima- (ja teiste loomakasvatussaaduste) toodangust kasutatakse kolhoosnikute naturaalseks töötasuks väga väikest osa ja sedagi põhiliselt lisatasuks.

Nõrgema majandusliku tasemega kolhoosides jäi aga kolhoosnikute töötasuks pärast eespool nimetatud kulutuste tegemist ja tootmisfondide moodustamist tunduvalt väiksem osa toodangust. Et nii riiklikeks kohustusteks kui ka tootmisvajadusteks

¹ Eesti NSV TA Majanduse Instituut, Eesti NSV kolhooside (põllumajanduslikud artellid) 1956. aasta tootmistulemuste majanduslik analüüs, Tallinn, 1957 (käsikiri), lk. 54 ja 12—13.

minevat taimekasvatuse toodangu hulka arvestatakse põhiliselt tootmise ulatuse (põllumaa suurus, karja söödavajadus jne.) alusel, siis sõltub otseselt põllukultuuride saagikusest, kui suur osa toodangust jääb järele kolhoosnikutele jagamiseks. Seega on kolhoosnikute naturaalse töötasu suurendamise põhiliseks teeks taimekasvatuse saagikuse tõstmine, sest mida rohkem saab kolhoos külvipindala antud hektarite arvu juures toodangut, seda rohkem jääb seda järele ka normipäevadele jaotamiseks.

Osa taimekasvatustoodangust muutub kaubatoodanguks, mille realiseerimisel kolhoos saab rahalist tulu. Peamiseks kultuuriks, mis annab kolhoosidele rahalist sissetulekut, on lina, mis peaaegu 100-protsendiliselt läheb kaubatoodanguks. Teraviljast läks 1956. ja 1957. aastal kaubatoodanguks umbes 2—5%, kartulist 14—15% ja juurviljast umbes 62%.

Kolhoosi rahalise tulu põhiliseks allikaks on loomakasvatustoodang. Loomakasvatustoodangust läks samadel aastatel kaubatoodanguks 84—99%.

Et kolhoosnikute töötasu tõus peab kolhooside edasise arengu käigus toimuma eeskätt ja valdavas osas just rahalise tasu suurenemise arvel ja rahaline töötasu peab moodustama kolhoosnikute töötasu põhilise osa, siis vaatame lähemalt rahaliste tulude jaotamist ja kasutamist Eesti NSV kolhoosides.

Rahalise tulu kasutamise kord on kolhoosis samuti kindlaks määratud põllumajandusliku artelli põhikirjaga. Vastavalt sellele kasutab kolhoos oma iga-aastast rahalist tulu järgmiselt:

- 1) tasub riiklikud maksud (tulumaks, kindlustusmaks jne.);
- 2) katab rahalised kulutused tootmisvajadusteks;
- 3) maksab rahalise juurdemaksu kolhoosi esimehele, raamatupidajale ja spetsialistidele;
- 4) katab administratiiv- ja majanduskulud;
- 5) eraldab osa rahalisest tulust iga-aastaseks põhivahendite täiendamiseks ja taastamiseks ning uue tehnika soetamiseks, samuti kultuurifondi ning abistamisfondide moodustamiseks ning väikeinventari, söötade, seemnete jt. üleminevate jääkide katteks;
- 6) eraldab summad kolhoosiliikmetele jaotamiseks põhitöötasu, lisatasu ja muude täiendavate tasude osas ja kolhoosnikute jooksuks avansseerimiseks.

Vabariigi kolhooside analüüs näitab, et riiklike maksude tasumiseks ja pikaajaliste rahaliste laenude tagastamiseks kulub keskmise tootmistasemega kolhoosides keskmiselt 13,4% rahalisest tulust. Seejuures teame, et rahalise tulu selle osa suurus, mis läheb maksude tasumiseks, kujuneb kindlate maksude arvestamise määrade alusel ja pole kolhoosi enda äranägemise järgi muudetav. Samuti on põllumajandusliku artelli põhikirjaga piiritletud (ja seega enam-vähem kindlad suurused) eraldamise ulatus jagamatusse fondi, juurdemaks kolhoosi esimehele, raamatupidajale ja spetsialistidele ning administratiiv- ja majanduskulud. Nimeetatud kulutusteks kulus meie vabariigi kolhoosidel 1956. ja 1957.

aastal keskmiselt 30% rahalisest tulust. Tootmisvajadusteks, kolhoosnikute töö tasustamiseks ja mitmesuguste ühisfondide moodustamiseks jäi seega üle umbes 70% rahalisest tulust.

Tootmisvajadusteks minevate kulutuste ja kolhoosnikute töötasu suurus ja osatähtsus rahalisest tulust ei ole põhikirjas kindlaks määratud. Need kululiigid moodustavad aga tähtsa osa kolhoosi rahalisest tulus. Vabariigi kolhoosides kulutati 1956. aastal tootmisvajadusteks keskmiselt 30,5% ja kolhoosnikute töötasuks 36,2% rahalisest tulust; 1957. aastal vastavalt 29% ja 37,2%. Need protsendid erinesid eri kolhoosides tunduvalt. Eesrindlikud kolhoosid, kus rahaline tulu oli suurem ja seda kasutati otsarbekohaselt, kasutati tootmisvajadusteks keskmiselt kuni 28%, normipäevadele jaotati aga tunduvalt üle 40 protsendi rahalisest tulust. Samal ajal oli vabariigis suur hulk kolhoose, kus tootmisvajadusteks kasutati 40—45% ja kolhoosnikute töötasuks (koos lisatasuga) vaid 20% ümber rahalisest tulust. Seetõttu jäi nendes kolhoosides rahaline töötasu madalaks, mis nõrgendas tunduvalt kolhoosnikute materiaalsel huvi ühistootmise arendamise vastu. Rahalise tulu jaotamise olukorda erineva majandusliku tasemega kolhoosides iseloomustab ülevaatlukult tabel 3.

Tabel 3

Rahalise tulu jaotamine erineva majandusliku tasemega kolhoosides 1956. aastal¹

	Vabariigis keskmiselt	Eesrindlikud	Keskpärasead	Mahajäänud
I. Kolhooside arv	878	39	44	41
II. Rahalisest tulust (%):				
1. Riigimaksud ja lõivud	13,3	12,4	13,4	13,9
2. Eraldised rahalisest tulust jagamatu fondi täiendamiseks	15,1	15,3	15,4	14,4
3. Kulutused tootmisvajadusteks	30,5	26,7	28,2	37,2
4. Määratud jaotamisele normipäevade järgi	36,2	41,3	38,9	29,4
5. Muud kulutused ²	4,9	4,3	4,1	5,1
III. Antud raha normipäeva kohta (rbl).	3.90	5.48	4.26	2.52

See, et kolhoosnikute töötasuks jääb paljudes kolhoosides väga väike osa kolhoosi tulust, on kõige sagedamini tingitud ebamajanduslikkusest kolhoosi ühistootmise arendamisel ja kokkuhoiu-režiimi nõrkusest ressursside ning vahendite kasutamisel. Prak-

¹ ENSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut. Eesti NSV kolhooside (põllumaj. artellid) 1956. aasta tootmistulemuste majanduslik analüüs (käsikiri), Tallinn, 1957, lk. 88—89 ja 90.

² Siia on arvatud rahaline juurdemaks kolhoosi esimehele, eraldised ühisfondlikesse fondidesse, pikaajaliste kapitaalvahetuste laenude tasumine, administratiiv- ja majanduskulud.

tika näitab, et paljudes kolhoosides tehakse jooksvaid kulutusi ilma vajaliku majandusliku arvestusega. Majandusliku tegevuse käigus lubatakse sageli mitmesuguseid ülekulutusi ja liigseid kulusid, ei peeta kinni kolhoosi tulude-kulude eelarvest. Kõige rohkem esineb selliseid nähtusi kulutuste tegemisel tootmisvajadusteks. Neid kulutusi tehakse aasta kestel pidevalt, olenevalt jooksvatest vajadustest, seejuures aga sageli arvestamata jooksvate sissetulekute suurus. Et tootmisvajadusteks minevad kulutused on küllaltki suured ja terve aasta kestel võtavad enda alla sageli valdava osa laekunud sissetulekutest, siis mõjutab just jooksvate tootmisikulude suurus kõige enam kolhoosnikute avansseerimise ja töötasu lõpliku suuruse kujunemist. Sellepärast on kolhoosnikute töötasu suuruse küsimuse lahendamisel eelkõige vaja nende kahe põhilise kululiigi vahel luua õige vahekord. On õige, et ühiskondlike tootmisfondide pidev täiendamine ja kulutused tootmisvajadusteks on ühistootmise arendamisel esmajärgulise tähtsusega ja need tuleb teostada esimeses järjekorras. Kuid see ei tähenda veel kaugeltki seda, et kolhoosnikute isikliku tarbimise fondi maht kolhoosides võib kujuneda stiihiliselt, et see küsimus on tulude jaotamisel teisejärguline. Tootmisvajaduste ja kolhoosnikute isikliku tarbimise fondi eraldamise vahel kehtib kindel side. Isikliku tarbimise fondi ülemäärane suurendamine ühiskondlike tootmisfondide ja -kulude arvel kahjustab laiendatud taastootmist. Samuti aga vähendab tootmisfondide ja -kulude majanduslikult põhjendamatut paisutamist kolhoosnikute isikliku tarbimise fondi, mis nõrgendab kolhoosnikute materiaalselt huvi ühistootmise arendamise vastu ja viib nende tööalase aktiivsuse langemisele. See kahjustab lõppkokkuvõttes kolhoosi ühistootmise arengut. Ühistootmise laiendamine ning tootmisfondide ja kolhoosnikute isikliku tarbimise fondi kasv peavad olema kooskõlas.

Kui jälgida tulude kasvu ja nende kasutamist meie vabariigi kolhoosides rea aastate jooksul, siis näeme, et kuni 1954. aastani jäi kolhoosnikute töötasu kasv tunduvalt maha rahaliste tulude kasvust ja tootmisvajadusteks minevate kulutuste kasvust. Alates 1954. aastast hakkas nendevaheline proportsioon paranema ja 1956. aastast alates toimus järsk murrang: kolhooside rahalise tulu kasvule kaasnes ka kolhoosnikute töötasuks suunatud summade järsk suurendamine, mille tulemusena normipäevadele jaotatava tulu erikaal vabariigi kolhooside kogu rahalises tulus tõusis 12 protsendilt 1953. a. 36,2 protsendile 1956. aastal. Siitpeale toimub üldiselt kolhooside üldise rahalise tulu, tootmisvajadusteks minevate kulutuste ja kolhoosnikute töötasu kooskõlalisem suurenemine.

Normipäevadele jaotatud summa erikaal on seejuures üksikutes kolhoosides väga erinev, sõltudes peamiselt rahalise tulu suuruselt ja kulutuste otstarbekusest. Et aga järjest rohkem kolhoose hakkab kolhoosnikute töötasu taseme tõstmise küsimusele tõsiselt tähelepanu osutama, siis on viimastel aastatel tunduvalt kasvanud

Tabel 4

Rahaliste tulude ja põhiliste kululiikide dünaamika Eesti NSV kolhoosides aastatel 1950—1956¹
(protsentides 1950. a. tasemest)

	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.	1956. a., kui 1955. a. tase oleks 100 %
Kokku rahaline tulu	136	149	194	187	238	126,4
Kulutused tootmis- vajadusteks	143	165	206	202	238	117,8
Eraldamine jaga- matusse fondi	138	153	197	188	236	125,1
Normipäevadele jaotatud	83,5	107	184	168	278	164,0

nende kolhooside arv, kus kolhoosnike töötasuks eraldatakse üle 30% rahalisest tulust. Kui 1955. aastal oli vabariigis selliseid kolhoose 295, siis 1956. aastal oli nende arv juba 544. Huvitav on ka märkida, et kui 1955. aastal jaotasid normipäevadele üle 40% rahalisest tulust vaid 60 kolhoosi, siis 1956. aastal tegid seda juba 215 kolhoosi. Kolhooside arv, kus normipäevadele jaotati alla 20% rahalisest tulust, vähenes 342-lt 60-ni.

Tabel 5

Kolhooside rühmitus rahalisest tulust normipäevadele jaotatud summa osatähtsuse alusel²

Rahalisest tulust jaotati normipäevadele	1955. a.		1956. a.	
	Kolhooside arv	%	Kolhooside arv	%
Kuni 10 %	75	8,3	3	0,3
10,1—20	267	29,5	57	6,5
20,1—30	293	32,3	274	31,2
30,1—40	211	23,3	329	37,5
40,1—50	57	6,3	194	22,1
50,1 ja rohkem	3	0,3	21	2,4
Kokku	906	100,0	878	100,0

¹ Tabel on koostatud Eesti NSV TA Majanduse Instituudi tööde «Kolhooside majandusliku tegevuse tulemused 1950.—1955. a.» ja «Eesti NSV kolhooside (põllumajanduslikud artellid) 1956. a. tootmistulemuste majanduslik analüüs» andmete põhjal (mõlemad käsikirjad).

² Eesti NSV TA Majanduse Instituut. Eesti NSV kolhooside (põllumajanduslikud artellid) 1956. a. tootmistulemuste majanduslik analüüs. Tallinn, 1957, lk. 92 (käsikiri).

Kuid meie kolhoosides on veel olemas kasutamata reserve kolhoosnikute töötasuks eraldatavate summade suurendamiseks, eeskätt vahendite otstarbekama ja kokkuhoidlikuma kasutamise teel. Nagu juba eespool on öeldud, haarab see eeskätt kulutusi tootmisvajadusteks. Kolhooside eesmärgiks on saada maksimaalsel hulgal põllumajandussaadusi, kulutades seejuures toodanguühiku kohta võimalikult vähem tööjõudu ning vahendeid. Põllumajandussaaduste tootmiseks teevad kolhoosid rahalisi kulutusi jõesõotade, materjalide, mineraalväetise, väikeinventari jpm. ostmiseks ja väljastpoolt tööle võetud tööjõu palga maksmiseks. Sageli aga ei lähtuta nende rahaliste kulutuste tegemisel majanduslikust arvestusest, kokkuhoiurežiimist. Seepärast leidub siin suuri reserve kulutuste kokkuhoiuks.

Kui vaatame vabariigi kolhooside tootmiskulude struktuuri ja üksikute kululiikide kasvu rea aastate jooksul, siis näeme, et põhilise osa tootmisvajadusteks minevatest kulutustest võtavad enda alla kulutused ostusöödale, kütte- ja määrdeõlile, ostetud seemnele ja väljastpoolt palgatud tööjõule.

Võrreldes rahaliste tulude üldise kasvuga, on need kulutused tunduvalt rohkem suurenenud ja selle tulemusena ka nende kululiikide osatähtsus tootmiskuludes tõusnud.

Tabel 6

Tootmisvajadusteks tehtud rahaliste kulutuste struktuur vabariigi kolhoosides aastatel 1950—1956 (protsentides) ¹

Kululiik	1950. a.	1955. a.	1956. a.
1. Mineraalväetis	19,2	9,7	9,5
2. Ostetud seeme	7,6	6,5	8,9
3. Ostetud sööt	11,8	29,4	27,8
4. Ostetud väikeinventar	4,4	3,7	3,1
5. Jooksev remont	14,4	6,2	5,7
6. Ostetud kütte- ja määrdeained	6,2	10,3	10,6
7. Ostetud tooraine ja materjalid abitehvetetele	3,2	1,9	1,8
8. Töötasu väljastpoolt palgatud tööjõule	3,2	14,9	14,8
9. Muud kulud	30,0	17,4	17,8
Kokku	100,0	100,0	100,0

Aastate 1950—1956 vahemikus on kulutuste erikaal ostetud söötadele tõusnud 6% võrra, ostetud kütte- ja määrdeõliledele 4,4% võrra, töötasu väljastpoolt palgatud tööjõule 11,6% võrra ja ostetud seemnele 1,7% võrra.

¹ ENSV TA Majanduse Instituut. Eesti NSV kolhooside (põllumajanduslikud artellid) 1956. a. tootmistulemuste majanduslik analüüs (käsikiri), Tallinn, 1957, lk. 91.

Vaatleme kõigepealt ostusöödale ja -semnele tehtud kulutusi. Kulud ostusöödale on meie vabariigi kolhoosides pidevalt kasvanud, moodustades 1956. aastal 9,1% kolhooside üldtuludest ja ligi 28% tootmiskuludest. Vabariigis on aga terve rida kolhoose, kus ostusöödale kulutati 40% ja veelgi rohkem tootmisvajadusteks kulutatud rahalisest tulust. Selline suund — arendada ühiskarja riigilt saadavate söötadega ja jätta oma söödabaasi loomine teisejärguliseks küsimuseks — ei ole õigustatud. Varem või hiljem kujunevad niisugustes kolhoosides tootmise majanduslikud tulemused ebasoodsaiks. Kolhoosidel on võimalik tunduvalt vähendada kulutusi ostusöödale ja seega ka rahalisi tootmiskulusid, kui nad piiravad ostujõusööda kasutamist nii, et jõusööta ei kasutataks ka põhisöötade puudujäägi katteks ja kui nad pööravad tõsist tähelepanu oma söödabaasi tugevdamisele — kultuurrohumaade rajamisele, mitmeaastase põldheina ja söödateravilja tootmise kiirele laiendamisele.

Seemnekasvatuse parema organiseerimise korral on võimalik kolhoosides ka seemne ostu kulutusi tunduvalt piirata. On tasuvam kasvatada näiteks heinaseemet oma majandis, kui seda osta väljastpoolt.

Kulutuste pidev suurenemine kütte- ja määrdeainetele on põhiliselt tingitud kolhoosi oma masinapargi suurenemisest. Peale selle ei peeta kütte- ja määrdeainete kasutamisel sageli küllaldaselt silmas kokkuhoiurežiimi. Nende materjalide kulutamise rangem kontroll võimaldaks ka selle kululiigi osas saavutada tunduvat kokkuhoidu.

Kulutused palgatud tööjõule kasvasid vabariigi kolhoosides aastatel 1950—1956 12 korda. Need moodustasid 1956. aastal 4,5% rahaliste tulude üldsummast ja ligi 15% rahalistest tootmiskuludest.

Kolhoosil on õigus põllumajandusliku artelli põhikirja kohaselt palgata tööle spetsialiste, kui need kolhoosiliikmete hulgas puuduvad. Põhitöödele on lubatud palgata ajutist tööjõudu vaid siis, kui teisiti ei suudeta neid töid õigeaegselt lõpetada. Niisugusel juhul on palgatud tööjõu kasutamine kolhoosis majanduslikult õigustatud, sest see aitab kaasa ühistootmise taseme tõstmisele. Tegelikult aga kulutavad palgalisele tööjõule väga suuri summasid paljud niisugused kolhoosid, kelle endi tööjõuressursid ei leia täielikku kasutamist.

Tööjõuprobleemi lahendamise põhiliseks teeks kolhoosides peab olema kolhoosnike materiaalse huvi tõstmine ühistootmisest aktiivse osavõtu vastu. Selle kõrval on vaja järjekindlalt ergutada püsivalt kolhoosis töötavaid palgalisi töötajaid kolhoosi liikmeks astuma. Need abinõud aitavad tunduvalt kaasa palgatud tööjõule kulutatavate rahaliste kulutuste vähendamisele ning kolhoosnike töötasu suurendamisele.

Kasutades kõiki teid jooksvate tootmiskulude kokkuhoiuks, on paljudel kolhoosidel võimalik tõsta kolhoosnike töötasuks jaota-

Tabel 7

Rahaliste tulude kasutamine eesrindlikes kolhoosides (1956. a. %%)

	Elva rajooni „Hellenurme“ kolhoos	Harju rajooni „Rahva Võidu“ kolhoos
I. Rahalised tulud kokku (rbl.)	1 557 353	2 524 080
II. Rahalisest tulust (%%):		
1. Rahalised maksed ja laenude tasumine	12,4	14,7
2. Administratiiv- ja majanduskulud	0,4	0,6
3. Jagamatu fondi täiendus	15,0	15,0
4. Muud eraldised	5,8	1,6
5. Rahaline juurdemaks esimehele ja raamatupidajale	0,8	0,5
6. Rahalised kulutused tootmisvajadusteks	26,0	22,6
7. Jaotatud normipäevadele	40,4	47,0
III. Antud raha ühe normipäeva kohta (rbl.)	8.50	10.08

tavate summade osatähtsust ja seda suurendada vajaliku määran.

Igasuguste ebamajanduslike kulude ja ülekulutuste kajastumine eeskätt kolhoosnikute isikliku tarbimise fondi vähenemises tulenes suurelt osalt põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjas ettenähtud tulude jaotamise korrast kolhoosis. Selle kohaselt tuli rahuldada esmajoones kõik muud vajadused ning normipäevadele jaotati ainult tulude see osa, mis aasta lõpul jäi järele pärast kõigi teiste vajaduste katmist. Põllumajandusliku tootmise planeerimise ja kolhoosikorra arenemise uutes tingimustes pole see aga õige praktika. On vaja taotleda, et rahalistest tuludest kolhoosnikute töötasuks jaotatavate summade ja teiste kulutuste vahel kehtestataks sellised proportsioonid, mis kindlustaksid kolhoosnikute huvi tööviljakuse pideva tõstmise vastu. Seoses sellega soovitasid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu kolhoosidele täiendada ja muuta põllumajandusliku artelli põhikirja tulude jaotamise osas selliselt, et normipäevadele jaotatavate summade ulatus oleks kindlamini piiritletud ja toimuks paralleelselt teiste kulutuste tegemisega. Selle soovitusel kohaselt on kolhoosides muudetud rahaliste tulude jaotamise korda nii, et pikaajalise laenu tasumine võib nüüd toimuda jagamatu fondi summade arvel, mis lubab kolhoosidel eraldada kolhoosnikutele töötasuks rohkem tulusid. Samuti kehtib nüüd kord, mille kohaselt kapitaalhitustöödel kulutatud normipäevade eest võib tasu maksta jagamatu fondi summadest.

Lähtudes kõigest eeltoodust, on paljud kolhoosid täiendanud oma põhikirja nii, et seal on ette nähtud, kui suure osa rahalistest tuludest jaotab kolhoos kolhoosnikutele töötasuks igal juhul ja kui suur osa igas kuus laekuvatest sissetulekutest läheb kolhoosnikutele rahalise avansi maksmiseks. Selline praktika on väga soovitatav kõigile kolhoosidele.

Seoses NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusega «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest» omandab see nõue veelgi suurema tähtsuse. Nimelt toob uus kord, mille järgi kolhoosidel on õigus osta endale traktoreid ja teisi põllutöömasinaid, endaga kaasa jagamatu fondi mahu suurenemise kolhoosides. Samaaegselt loovad masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamine ja põllumajandussaaduste varumise uus kord koos uute varumishindadega soodsad tingimused kolhooside endi käsutusse jääva rahalise tulu kiireks suurenemiseks. See uus olukord toob endaga kaasa palju muutusi kolhooside finantsmajanduses. Tekivad teised nõuded rahaliste vahendite kasutamisel kolhoosis ja uued proportsioonid rahalise tulu jaotamisel. Selleks, et uutes tingimustes kindlustada kolhoosnikute töötasu püsimine vajalikul tasemel ja töötasu edasine tõus, on vaja tagada senisest tunduvalt täpsem kalkulatsioon tulude jaotamisel ja nende rangelt ökonoomne kasutamine kolhoosis.

III. KOLHOOSNIKUTE REGULAARNE IGAKUINE AVANSSEERIMINE JA GARANTEERITUD TÖÖTASU KOLHOOSIDES

1. KOLHOOSNIKUTE IGAKUINE AVANSSEERIMINE

Töötasu üheks olulisemaks iseärasuseks kolhoosides on see, et töötasu maksmise moment pole otseselt ajaliselt seotud töö tegemise momendiga. See töö tasustamise iseärasus kolhoositootmises on olulise tähtsusega. Tunduv vaheaeg töö tegemise ja töö eest lõpliku tasumise vahel nõrgestab kolhoosnikute materiaalsel huvi aktiivse töötamise vastu ühismajapidamises. Seda puudust süvendab veel asjaolu, et ka ühe tööühiku (või toodanguühiku) tasu suurus pole aasta algul kindel ja määratakse lõplikult alles majapidamisaasta lõpul. Kõik see vähendab kolhoosnikute usku plaanis ettenähtud ühismajapidamisest saadavate tulude suuruse püsivusse ja mõjutab neid aasta jooksul otsima endile lisatuluallikaid, et katta sularaha jooksvaid vajadusi.

Nende oluliste puuduste parandamise eesmärgil asusid eesrindlikud kolhoosid juba rida aastaid tagasi uue progressiivse tulude jaotamise korra rakendamisele — kolhoosnikute regulaarsele avansseerimisele. Algul maksti kolhoosnikutele avanssi peamiselt 1—2 korda aastas, hiljem juba regulaarselt kord kvartalis ja veelgi tihedamalt. Alates NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP KK määruse «Kolhoosnikute igakuisest avansseerimisest ja lisatöötasu maksmisest kolhoosides» avaldamisest 1956. aasta märtsikuus on regulaarse rahalise avansi maksmine kolhoosnikutele muutunud töötasu maksmise süsteemiks kolhoosides. Kui varem oli avansseerimine vaid üksikute jõukate kolhooside eeliseks, siis nüüd, tänu kolhoosnikute avansseerimise soodustamiseks ettenähtud abinõude rakendamisele valitsuse poolt, laieneb see järkjärgult kõikidele kolhoosidele. Seda näeme kujukalt ka Eesti NSV kolhoosides. Viies rajoonis (Väike-Maarja, Tartu, Elva, Rakvere ja Rapla) 111 kolhoosi kohta tehtud statistika näitab järgmist pilti: kui veel 1955. aastal rakendasid 111-st uuritud kolhoosist avansseerimist 90, siis 1956. aastal tegid seda juba 97 ja 1957. aastal 105 kolhoosi. Seejuures suureneb järjest nende kolhooside erikaal, kes lähevad üle igakuisele avansseerimisele. Igakuist avansseeri-

mist rakendasid uuritud kolhoosidest 1956. aastal 35, igakvartal-
list (või kahe kuu tagant) avansseerimist 63 kolhoosi, kuna
seitse kolhoosi maksid avanssi suuremate vaheaegade järel.
1957. aastal tõusis igas kuus avanssi maksvate kolhooside arv juba
52-le, mis on 47% uuritud kolhoosidest. Üks kord kvartalis avanssi
maksvate kolhooside arv vähenes 49-le ja harvemini avanssi
maksvate kolhooside arv 4-le. Seega võiks oletada, et 1957. aastal
rakendati ligi pooltes Eesti NSV kolhoosides igakuist avansseeri-
mist.

Nagu tegelik elu on näidanud, on regulaarne igakuine avans-
seerimine kolhoosnikute tööalase aktiivsuse tõstmisel väga efek-
tiivne ja kiiresti mõjuv abinõu. Kolhoosides, kus hakati avanssi
maksma, suurenes osavõtt ühistööst harilikult juba esimestel kuu-
del pärast esimese avansi väljamaksmist. Pole võib-olla liigne
seejuures meelde tuletada, et meie vabariigi ühes jõukamas kol-
hoosis — Rapla rajooni «Uue Elu» kolhoosis — pandi juba 1948.
aastal alus kolhoosnikute kõrgele tööalasele aktiivsusele ja tuge-
vale töödistsipliinile just regulaarse avansseerimise abil. Kolhoosi
loomise algkuudel (1948. aastal) esines ka selles kolhoosis raskusi
kolhoosnikute aktiivse ühistöödest osavõtu osas. Olukord paranes
järsult, kui hakati rakendama regulaarset avansseerimist. Praegu
kehtib selles kolhoosis juba kümnendat aastat igakuine avans-
seerimine, kusjuures avansi suurus on 50% normipäeva lõplikust
tasust, 5—6 rubla normipäeva kohta. Kõrge normipäevatasu ja
regulaarne avansseerimine kindlustavad kõigi kolhoosnikute
pideva osavõtu ühistööst. Nii näitab kolme viimase aasta analüüs,
et põllundusbrigaadide liikmed on igaüks töötanud aasta läbi
keskmiselt 20 tööpäeva kuus, põllutööde perioodil aga isegi 24 töö-
päeva kuus. Samal ajal tõuseb Rapla rajooni mahajäänud kolhoos-
ides, kus regulaarset igakuist avansseerimist ei toimunud, vaid
kolhoosnikutele anti avanssi juhuslikult ja väga väikeste summa-
dena, põllundusbrigaadide liikmete keskmine tööolud oldud päevade
arv kuus põllutööde perioodil 14-le, aasta keskmisena aga 11 päe-
vale. Üks selliseid oli näiteks «Mahtra» kolhoos. Selles kolhoosis
maksti kuni 1957. aasta maikuuni avanssi üks kord kvartalis ja
sedagi mitte kindlatel kuudel. Aasta esimene avanss maksti tava-
liselt alles aprilli- või maikuus. Normipäeva rahaline tasu oli
1955. aastal 1,25 rubla ja 1956. aastal 2,50 rubla.

Milles õieti seisneb siis kolhoosnikute regulaarse avansseeri-
mise progressiivsus, tema suur mõju tööaktiivsuse tõusule?

Regulaarse avansseerimise puhul eraldatakse laekuvatest
tuludest pidevalt teatud osa, mis läheb töötasufondiks. Nii jaota-
takse teatud osa kujunevast töötasufondist ühismajapidamises
väljatöötatud normipäevadele regulaarselt aasta jooksul, oota-
mata aasta lõpptulemusi. Avansiallikaks on kolhoosis põhiliselt
juba saadud toodang, mis on loodud kolhoosiliikmete oma tööga.

Regulaarse avansseerimise tähtsus on kahesugune. Esiteks pole
siin töö eest tasumine enam ühekordne akt aasta lõpul, vaid toi-

Põllundusbrigaadi töökohustusliku liikme keskmine tööolud päevade arv
kuus Rapla rajooni kahes kolhoosis

Kuu	Keskmine „Uue Elu“ kolhoosis aastail 1954—1956	Keskmine „Mahtra“ kolhoosis aastail 1954—1956
Jaanuar	15,3	7,2
Veebruar	11,1	6,7
Märts	17,6	7,2
Aprill	17,5	7,7
Mai	20,4	11,0
Juuni	22,3	12,3
Juuli	22,8	12,3
August	24,4	14,6
September	24,6	14,9
Oktoober	22,4	15,8
November	20,2	5,2
Detsember	19,6	5,5
Keskmiselt kuus	19,8	10,0

mub regulaarselt aasta läbi. Selle praktiline tähtsus seisneb selles, et tasudes kolhoosnikutele nende töö eest osaliselt juba pidevalt aasta kestel, seotakse neid materiaalselt tugevamini ühismajapidamisega. Töötasu regulaarne saamine kogu aasta jooksul loob kolhoosnikutes usu töö reaalsesse tasumisse ja juba aasta kestel teatava garantii töötasu suuruse suhtes. Tundes püsivat sidet ühismajapidamises tehtud töö ja oma töötasu vahel, saab kolhoosnikutele selgemaks nende isikliku tulu sõltuvus tehtud töö hulgast ja kvaliteedist. Teiseks avaldab regulaarne avansseerimine suurt mõju töötasu taseme kujunemisele, kuna ta tingib töötasufondi moodustamise (ja seega ka tulude jaotamise) uue korra kolhoosis. Tulud laekuvad kolhoosis pidevalt kogu aasta jooksul, samuti tehakse ka pidevalt kulutusi. Tulude töö järgi jaotamise jätmine põhiliselt aasta lõpuks tähendaks, et tegelikult moodustatakse töötasufond kolhoosis alles pärast seda, kui on tehtud kõik muud põhilised kulutused. Kolhoosides, kus ei rakendata regulaarset avansseerimist, kujuneb töötasufond seega passiivselt vaheks kolhoosi kogutoodangu ja riiklike kohustuste, tootmiskulude ning ühiskondlike fondide vahel. See avaldab tõsist mõju töötasufondi mahu ning normipäevade eest saadava tasu suuruse kujunemisele. On ju paljudes kolhoosides normipäevatasu madal mitte niivõrd vähese tulu tõttu, kui just eeskätt põhjendamatult suurte jooksvate kulutuste tõttu, ebaökoonoomse majandamise tõttu. Regulaarne avansseerimine aga kindlustab töötasufondi moodustamise aasta jooksul paralleelselt muude kulutuste tegemisega sel määral, kuidas tulud laekuvad ja milline on avansseerimise vajadus. Nii toimub tulude laekumise käigus nende jaotamine selleks osaks, mis läheb ühiskondlikeks tootmisvajadusteks, ja selleks, mis läheb töötasuks, ning seda niisugustes proport-

sioonides, mis vastavad sotsialistliku laiendatud taastootmise vajadustele kolhoosis. Seega kindlustab regulaarne avansseerimine juba aasta jooksul normipäevatasu teatud minimaalse taseme kujunemise, mis normaalsetes tingimustes aasta lõpul enam ei vähene. Töötasufondi suuruse lõplik kindlaksmääramine aasta lõpul ainult lõpetab töötasufondi moodustamise protsessi.

Igakuine avansseerimine toob selgemini esile töötasufondi suuruse lahutamatu sõltuvuse kolhoosile laekuvate tulude suurusest, kolhoosi majandusliku tegevuse tulemustest, ja seda mitte ainult aasta kokkuvõttes, vaid igas kvartalis ja igas kuus. Regulaarne avansseerimine kohustab kolhoosi juhtkonda pidevalt otsima töötasumise allikaid, s. o. tulude suurendamise, tootmiskulude vähendamise ja otstarbeka majandamise teid. Regulaarse avansseerimise allikate otsimise ja töötasufondi pideva moodustamise vajadus seab kolhoosi juhatuse ette pideva endakontrolli nõude. Ta sunnib otsima teid tootmise ning realiseerimise sesoonsuse vähendamiseks, reservide moodustamiseks jne. ning tõstab üldse majandusliku kalkulatsiooni taset kolhoosis. Regulaarne avansseerimine paneb ka kolhoosnikuid endid kogu aasta jooksul rohkem huvi tundma kolhoosi toodangu suurendamise ja kolhoosi tulude tõstmise vastu, samuti nende tootmisharude arendamise vastu, mis annavad tulu regulaarselt aasta läbi, aidates vähendada kolhoositootmise sesoonsust.

Esrindlike kolhooside kogemused on näidanud, et mida sagedamini ja täielikumalt tasutakse kolhoosnikutele töö eest, seda suurem on nende huvi ühistootmise arendamise vastu. Sellepärast püüavad paljud kolhoosid maksta avanssi võimalikult suures ulatuses ettenähtud plaanilisest normipäevatasust. Vabariigi viies rajoonis tehtud analüüs 1956. aasta kohta näitab, et kui keskmiselt anti nende rajoonide kolhoosides avansiks 56% normipäevatasu lõplikust suurusest, siis esrindlikes kolhoosides tõusis avansisumma sageli 70, vahel isegi 80 protsendini normipäeva lõplikust tasust. Samal ajal leidub aga hulgaliselt kolhoose, kus avansiks antakse 10—15%, paremal juhul 20—30% normipäevatasuks ettenähtud summadest.

Toome selle küsimuse kohta süstematiseeritud üldistavad andmed Rapla rajooni kolhoosidest. Enamik Rapla rajooni kolhoose rakendas kolhoosnikute regulaarse avansseerimise 1954. ja 1955. aasta jooksul. 1956. aastal avansseeriti kolhoosnikuid juba kõigis kolhoosides. Kui aga vaadelda vahendite kasutamist kolhoosnikute avansseerimiseks, siis näeme, et enamik kolhoose kasutas selleks summasid funduvalt väiksemas ulatuses, kui seda soovitati vastavates määrustes (vt. tabelit 9). Seetõttu jäid ka ühe normipäeva kohta antavad avansisummad tagasihoidlikeks.

Nagu tehtud analüüs näitas, oleks kõigis majanduslikult tugevates ja ka keskpärastes kolhoosides olnud juba 1955. aastal võimalik maksta avanssi soovitatud 25% ulatuses nii loomakasvatusest saadud kui ka kõigist kolhoosile laekunud summadest. Ka

Kolhoosnikute rahaline avansseerimine Rapla rajooni kolhoosides
(1954—1955)

	Keskmiselt rajooni kolhoosides		Majanduslikult tugevate kolhooside rühm ¹		Mahajäänud kolhooside rühm ²	
	1954. a.	1955. a.	1954. a.	1955. a.	1954. a.	1955. a.
Avansseerimiseks kasutatud summad %-des						
a) loomakasvatusest laekunud summadest	19,2	22,7	19,5	24,6	8,6	7,4
b) kogu rahalisest tulust	15,6	17,4	16,5	19,4	6,9	6,2
Avansi erikaal normipäeva rahalise tasu summast %-des	46,8	52,7	40,2	46,8	39,3	50,7

mahajäänud kolhoosides oleks aasta kokkuvõttes võimalik olnud kasutada jooksvate kulude vähendamise ja vahendite otstarbekama kasutamise arvel avansseerimiseks umbes kaks korda rohkem rahalisi vahendeid. Kuigi 1956. ja 1957. aastal kolhoosnikute avansseerimise summad suurenesid tunduvalt, leidis ka neil aastail kolhoosides selles osas veel tunduvald reserve.

Kui vaadata lähemalt avansseerimisvõimaluste mitterahuldava kasutamise põhjusi, siis näeme, et need peituvad eeskätt kolhooside rahaliste tulude erinevas tasemes ja nende laekumise ebaühtluses aasta jooksul.

Vabariigi kolhoosides tehtud analüüs näitab, et umbes $\frac{2}{3}$ rahalisest sissetulekust laekub kolhoosidele III ja IV kvartalis, kuna kahe esimese kvartali peale kokku langeb vaid $\frac{1}{3}$.

Tulude ebaühtlane laekumine teeb erilisi raskusi kolhoosnikute regulaarsel avansseerimisel majanduslikult nõrgemates kolhoosides, kus rahalise tulu absoluutne tase on madal. Analüüs näitab, et nimetatud põhjustel on nendes kolhoosides I ja II kvartalis kolhoosnikute igakuiseks avansseerimiseks kas väga piiratud võimalused või need puuduvad üldse.

Tulude laekumise regulaarsus ja nende taseme ühtlus või ebaühtlus aasta jooksul sõltub eelkõige ja põhiliselt iga kolhoosi tootmissuunast, tema kaubaliste tootmisharude arengust ja mitmekesisusest.

¹ Kolhoosid, kus rahaline tulu 100 ha põllumajandusliku maa kohta oli üle 25 000 rubla.

² Kolhoosid, kus rahaline tulu 100 ha põllumajandusliku maa kohta oli kuni 15 000 rubla.

Rahaliste sissetulekute laekumine kuude lõikes Rapla rajooni kolmes kolhoosis
(1955. a.)

	Kolhoos „Põldur“		Kolhoos „Bolševik“		Kolhoos „Mahtra“	
	Rahaline tulu tuh. rbl.	%	Rahaline tulu tuh. rbl.	%	Rahaline tulu tuh. rbl.	%
I. Rahaline tulu põllumajandus- liku maa 100 ha kohta	48,9		41,6		14,0	
II. Rahalise tulu laekumine:						
aastas kokku	792,8	100,0	1 105,0	100,0	240,1	100,0
I kvartalis	156,1	20,2	160,7	14,6	31,9	13,4
II kvartalis	132,0	16,4	210,7	19,0	55,2	21,9
III kvartalis	189,5	23,9	228,3	20,7	58,6	25,3
IV kvartalis	315,2	39,5	505,2	45,7	94,4	39,4

Kõige paremad võimalused regulaarseks avansseerimiseks on muidugi kolhoosidel, kes saavad kogu aasta jooksul kaubatoodangut enam-vähem regulaarselt, millele vastavalt laekub pidevalt ka rahaline tulu. Sellised on eeskätt need kolhoosid, kus loomakasvatus on tugevasti arenenud, samuti ka need, kus tegeldakse laya- ja kasvuhoonemajandusega ning abiettevõtetega. Sellistes kolhoosides sõltub aasta kestel laekuvate rahaliste tulude suurus eeskätt nimetatud tootmisharude arengu tasemest. Sellepärast on ka üldiselt ühesuguse tootmissuunaga kolhoosidel väga erinevad võimalused kolhoosnikute igakuiseks avansseerimiseks. Sellest tulebki, et kuigi meie vabariigi kolhoosidel on põhiliselt ühesugune tootmissuund ja kõigil neil on põhiliseks tootmisharuks loomakasvatus, pole olukord kolhoosnikute avansseerimise osas kõikjal ometi kaugeltki ühesugune.

Selle küsimuse kohta annavad näitliku ülevaate järgnevad tabelid Rapla rajooni kahe kolhoosi igakuiste rahaliste sissetulekute suuruse ja allikate ning igakuiste jooksvate kulutuste kohta.

Nagu tabelist 11 nähtub, annavad kolhoosile regulaarselt aasta läbi iga kuu enam-vähem samal tasemel püsivat sissetulekut piim, piimasaadused, munad, liha ja muud loomakasvatussaadused ning mitmesugused abiettevõtted. Alates II kvartalist annab enam-vähem regulaarset sissetulekut ka kasvuhoone-köögiviljandus. Ainult puuvilja- ja marjaaiandusest ning põllundusest laekuvad tulud alles aasta teisel poolel. Siiski on selle kolhoosi esimeses kvartalis ja järgmistes kvartalites laekuvate tulude taseme vahel tunduvalt vahe. Näiteks oli 1956. aastal IV kvartali sissetulek I kvartali omast viis korda ja II kvartali omast 2,1 korda suurem.

Igakuiste rahaliste sissetulekute allikad Rapla rajooni «Uue Elu» kolhoosis
(1956. aastal tuhandetes rublades)

Näitajad	Jaan.	Veebr.	Märts	Aprill	Mai	Juuni	Juuli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dets.	Kokku aastas
Põllundus	—	—	—	—	—	—	0,7	11,6	12,3	19,1	69,0	104,1	216,8
Köögiljandus	—	—	0,9	2,1	1,8	12,4	32,0	26,8	6,2	20,8	11,8	11,0	125,8
Puuvilja- ja marjaaiandus	—	—	—	—	—	—	17,8	11,4	1,5	0,5	0,05	0,07	31,43
Piim	23,4	16,7	25,9	27,1	22,2	32,5	30,2	25,2	72,1	39,9	68,5	61,2	444,9
Muud piimasaadused	9,0	13,3	3,6	15,0	15,3	24,0	26,7	9,5	12,0	13,3	13,4	14,2	169,3
Munad	4,9	16,3	6,5	0,5	7,6	6,3	7,7	3,2	3,1	2,2	4,3	7,8	70,4
Loomad eluskaalus ja liha	22,8	26,6	28,4	92,5	48,5	146,4	33,1	56,4	40,0	63,8	160,0	160,7	879,2
Muud sissetulekud loomakasvatusest	3,5	3,0	1,8	4,0	9,7	6,1	4,8	4,1	7,0	6,7	13,2	102,7	166,6
Sissetulekud tööde eest väljapoole kolhoosi	—	7,0	7,8	3,0	2,2	7,2	2,0	5,4	3,4	7,5	7,5	16,2	69,2
Muud sissetulekud	1,1	4,2	5,9	0,4	3,0	6,8	2,4	5,5	0,8	1,1	6,5	53,9	91,6
Kokku rahaline sissetulek	64,7	87,1	80,8	144,6	110,3	241,7	157,4	159,1	158,4	174,9	354,2	531,9	2265,1

Igakuise avansseerimise võimalusi näitab piltlikult tabel igakuiste sissetulekute kasutamise kohta «Uue Elu» kolhoosis 1956. aastal.

Tabel 12

Igakuiste sissetulekute kasutamine «Uue Elu» kolhoosis
(1956. a. tuhandetes rublades)

Kuu	Sissetulekud	Jooksvad kulutused (ilma töötasuta)	Igakuine jääk või puudujaak (2—3)	Pluss eelmise kuu jääk (4+7 eelm. reast)	Tegelikult maksti avansiks	Jaak pärast avansi väljamaksmist ¹	Planeeritud avansivajadus ²	Jaak planeeritud avansi väljamaksmise korral
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Jaanuar	64,7	34,8	29,9	29,9	0,2	29,7	33,5	-3,6
Veebruar	87,1	23,6	63,5	93,2	0,2	93,0	30,0	29,9
Märts	80,8	98,3	-17,5	75,5	1,1	74,4	33,5	-21,1
Aprill	144,6	93,0	51,6	126,0	2,2	123,8	35,5	-5,0
Mai	110,3	144,8	-34,5	89,3	67,8	21,5	51,5	-91,0
Juuni	241,7	83,7	158,0	179,5	66,8	112,7	48,5	18,5
Juuli	157,4	118,9	38,5	151,2	56,7	94,5	50,0	7,0
August	159,1	27,9	131,2	225,7	43,5	182,2	47,5	100,7
September	158,4	165,6	-7,2	175,0	48,7	126,3	53,0	40,5
Oktoober	174,9	74,8	100,1	226,4	62,7	163,7	60,0	80,6
November	354,2	169,0	185,2	348,9	68,0	280,9	34,5	231,3
Detsember	531,9	120,6	411,3	692,2	82,8	609,4	36,5	606,1
Kokku	2265,1 ³	1155,0			500,7		514,0	

Näeme, et pärast kõiki muid jooksvaid kulutusi jäi kolhoosile «Uus Elu» iga kuu lõpuks küllaldane vahendite jääk (lahter 5), et maksta kolhoosnikutele välja järgmise kuu avanss soovitud ulatuses (lahter 6). Enamik kolhoosnikuist ei võta aasta esimestel kuudel täit avansi välja, sest neil kuudel toimub niikuinii eelmise aasta töötasu lõplik väljaandmine, mis selles kolhoosis moodustab küllaltki suure summa (1956. aastal oli normipäeva rahaline tasu 11,77 rubla ja töötasu kogusumma 1 209 071 rubl.). Esimene suurem

¹ Arvestatud jooksvalt aasta algusest peale.

² Avansi vajadus on välja arvestatud ühes kuus väljatöötatud normipäevade järgi. Tegelikult ei võta kõik kolhoosnikud aasta algul avansi välja.

³ Peale selle summa laekus 1957. aasta jaanuaris-veebruaris eelmise aasta toodangu realiseerimisest 235 000 rubla, mis kasutati 1956. aasta töötasu maksmiseks ja siin arvesse ei tule.

avanss makstakse tavaliselt välja alles maikuus. Kui aga oletada, et «Uue Elu» kolhoosis oleksid kõik kolhoosnikud soovinud avanssi kätte saada iga kuu kogu ettenähtud ulatuses, s. o. 5 rubla normipäevale, siis oleks kolhoosil jaanuari-, märtsi-, aprilli- ja maikuus selle maksmisega olnud raskusi (vt. lahter 8).

Jaanuarikuus oleks tekkinud puudujääk 3,6 tuhande rubla ulatuses, märtsikuus 21,1 tuhande rubla ulatuses. Aprilli puudujääk oleks olnud 5 tuhat rubla. Maikuus oleks ka ilma maikuu avansi väljamaksmiseta olnud juba 34,5 tuhande rubla suurune puudujääk, mis koos avansiga oleks aga tõusnud 91 000 rublale. Alles juuni lõpust alates kujunes stabiilne olukord, kus jäägid ületavad pidevalt avansivajadusi. Nii oli juunikuu sissetulekute ja jooksvate kulutuste tegelik vahe 158 tuhat rubla. Pärast juunikuu avansi väljamaksmist ja eelneva võlgnevuse tasumist jääks ikkagi järele 18,5 tuhat rubla.

Seega saavutas üleminev jääk «Uue Elu» kolhoosis alles juunikuus sellise mahu, mis võimaldas kindlustada igas kuus pideva avansi väljamaksmise 50% ulatuses plaanilisest normipäevatasust. Samuti näitas toodud analüüs, et igakuise plaanikohase avansseerimise kindlustamiseks oleks «Uue Elu» kolhoosil olnud vaja väikest reservfondi ligikaudu 30 tuhande rubla ulatuses (kui mitte arvestada maikuid). Maikuu kaasa arvatud, tõuseks fondi vajadus 85—90 tuhande rublani.

Kui kolhoos oleks aga soovinud tõsta normipäeva kohta antavat avansisummat ja tahtnud seda lähendada plaanilisele normipäevatasule, siis näiteks juba 7-rublase avansi puhul normipäeva kohta oleks kolhoosil ainult jooksvate sissetulekute kasutamise korral tekkinud kogu esimese poolaasta kestel ja osalt veel III kvartaliski pidevad tõised finantsilised raskused.

Seega näeme, et isegi sellises majanduslikult tugevas kolhoosis, nagu seda on Rapla rajooni «Uus Elu», oli aasta esimestel kuudel avansisumma tugevasti piiratud jooksvate tulude suhteliselt väikese laekumise tõttu ega saanud tõusta keskmiselt üle 5 rubla normipäeva kohta. Seejuures oli I poolaasta jooksul tekkivat avansivõlga võimalik tasuda alles poolaasta viimasel kuul — juunis.

Veel enam piiratud võimalused selleks on «Uuest Elust» majanduslikult nõrgemates kolhoosides, kus aasta esimesel poolel on sissetulekud harilikult veelgi tunduvalt madalamad, võrreldes teise poolaastaga. Selline on olukord paljudes Eesti NSV kolhoosides. Võtame näitena ühe meie vabariigi tingimustes majanduslikult nõrgema kolhoosi — Rapla rajooni «Mahtra» — ja vaatame selle kolhoosi igakuiste rahaliste sissetulekute ja väljaminekute suhet 1955. ja 1956. aastal.

Ka selle kolhoosi peamiseks tootmisharuks on loomakasvatus, mis on aga siin palju madalama arengutasemega kui «Uue Elu» kolhoosis (vt. tabelit 13). Samuti puuduvad kolhoosil lava- ja kasvuhoonemajand ning abiettevoitd.

Tabel 13

Rapla rajooni «Mahtra» kolhoosi igakuised rahalised sissetulekud ja nende allikad
(1956. a., %-des aasta kogu sissetulekust)

	Jaan.	Veebr.	Märts	Aprill	Mai	Juuni	Juuli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dets.	Aastas kokku
Põllundus	—	0,44	0,2	9,88	0,7	3,3	6,5	42,15	10,3	26,0	0,17	0,36	100,0
Piim	6,55	4,40	4,34	2,65	3,74	13,47	26,66	1,11	4,88	20,96	7,70	3,54	100,0
Munad	12,36	0,36	6,59	23,33	3,76	24,58	12,24	4,50	7,17	0,71	—	4,40	100,0
Liha ja loomad eluskaalus	3,99	1,50	8,12	5,20	4,00	6,54	6,97	5,54	6,32	9,60	23,70	18,52	100,0
Muud sissetulekud loomakasvatusest	0,20	0,04	17,2	0,6	0,36	1,25	22,50	42,90	2,37	2,92	0,06	9,60	100,0
Muud tulud	5,1	15,14	6,39	7,47	0,77	1,70	0,15	3,24	27,20	0,12	20,26	12,46	100,0
Kokku:	4,6	1,9	8,2	5,8	3,3	8,9	13,9	11,0	5,6	10,9	13,9	12,0	100,0

Kolhoosi rahaliste sissetulekute kasutamine oli viimaste aastate jooksul järgmine: rahaline tulu oli 1955. aasta I kvartalis 31 919 rubla. Riigimaksudeks, jagamatu fondi täiendamiseks ja administratiiv- ning majanduskuludeks kulutati 10 200 rubla, tootmisvajadusteks 20 847 rubla. Seega jäi avansseerimiseks ainult 872 rubla. Normipäevi töötati I kvartalis välja 7258. Seega oleks saanud normipäeva kohta välja maksta ainult 12 kopikat. Nagu vastav analüüs näitab, oleks kolhoosil olnud võimalusi tootmiskulusid 3500 rubla võrra vähendada. Sel juhul oleks saadud avansseerimiseks kasutada 4372 rubla, mis normipäeva kohta oleks andnud siiski ainult 60 kopikat. Arvestused teise kvartali kohta näitavad, et kolhoosil oleks koos tootmiskulude piiramisega olnud võimalik kasutada avansseerimiseks 4700 rubla. Et II kvartalis töötati välja 11 258 normipäeva, siis oleks normipäeva kohta olnud võimalik anda avanssi 42 kopikat. Seega oli kolhoosil 1955. aasta esimesel poolel võimalusi kolhoosnikute avansseerimiseks ainult kuni 50 kopika ulatuses normipäeva kohta. Kuigi 1956. aastal kolhoosi tulud veidi tõusid, olid võimalused avansseerimiseks siiski üldiselt väga piiratud.

Tabel 14

**Igakuiste sissetulekute kasutamine Rapla rajooni «Mahtra» kolhoosis
1956. aastal**
(tuhandetes rublades)

Kuu	Sissetulek	Jooksvad kulu- tused (ilma töö- tasuta)	Jääk (2—3)	Vaja avansiks ¹	Antud avansiks	Jääk pärast avansi välja- maksmist ²
1	2	3	4	5	6	7
Jaanuar	4,0	4,0	—	} 7,5	—	—
Veebruar	7,5	7,1	0,4		—	0,4
Märts	32,0	27,7	4,3	} 11,5	—	4,7
Aprill	21,9	18,4	3,5		7,5	0,7
Mai	11,9	12,4	—0,5		—	0,2
Juuni	33,8	23,9	9,9	} 4,0	—	10,1
Juuli	50,6	49,0	1,6		8,5	3,2
August	39,1	31,0	8,1	4,0	11,0	0,3
September	24,1	16,9	7,2	4,4	} 15,3	7,5
Oktoober	48,1	32,2	15,9	—		8,1
November	48,8	53,9	—5,1	} 11,0	2,3	0,7
Detsember	49,2	13,5	35,7		17,5 ³	18,9
Kokku aastas	371,0			42,4	62,1	

¹ On arvestatud 1 rubla avanssi iga kuus tegelikult väljatöötatud normipäeva kohta.

² Arvestatud jooksvalt aasta algusest [s. o. lahter 2—3+7 (lahter 7 eelnevast kuust)].

³ Sellest 16 500 rubla IV kvartali avanss ja 1000 rubla III kvartali avansi seni väljamaksmata osa, arvestatuna 1,50 rbl. normipäeva kohta.

1956. aastal oli «Mahtra» kolhoosil plaanis anda avanssi üks kord kvartalis, üks rubla normipäeva kohta. Tabelist näeme, et kolhoosil ei olekski olnud võimalik seda sagedamini teha. Alles aprillikuuks kasvas vahendite üleminev jääk nii suureks, et oli võimalik välja maksta avanssi esimese kvartali jooksul väljatöötatud normipäevade eest. Järgnevat, II kvartali avanssi sai välja maksta alles juulikuust alates. Et teisest kvartalist peale suurenesid kolhoosi sissetulekud, siis otsustati augustikuust alates maksta avanssi 1,5 rubla igale normipäevale, kaasa arvatud ka esimese ja teise kvartali normipäevad. Seega maksti augustis välja 3000 rubla teise kvartali avansi arvel (üks rubla normipäevale) ja täiendavalt veel 50 kopikat iga aasta algusest peale väljatöötatud normipäeva kohta, kokku 8000 rubla. Kokku maksti augustis 11 000 rubla. Kolmanda ja neljanda kvartali normipäevade avansseerimine ei teinud kolhoosile üldiselt enam raskusi, kuid siiski venis kolmanda kvartali avansi lõplik maksmine kuni detsembrikuuni. Normipäeva lõplik rahaline tasu oli 1956. aastal «Mahtra» kolhoosis 3 rubla. 1957. aastal oli plaanis maksta normipäeva lõpliku tasuna 5 rbl. ja avanssi igas kuus kolm rubla normipäevale. Igakuised jäägid olid aga kuni maikuuni jällegi niivõrd väikesed, et esimese nelja kuu jooksul polnud praktiliselt võimalik täit avanssi maksta. Nii oli jaanuari- ja veebruarikuu sissetulekute jääk pärast tootmiskulude ja maksude tasumist 5000 rubla, avansivajadus aga 10 265,7 rubla; märtsikuu sissetulekute jääk oli 1800 rubla, avansivajadus aga 4099 rubla. Esimese kvartali vahendite jäägist (6800 rubla) kasutati aprillikuus 4000 rubla selle kuu jooksvate kulude puudujäägi katmiseks. Seega oli esimesel neljal kuul väljatöötatud normipäevade avansseerimiseks võimalik kasutada kokku vaid 2800 rubla. Normipäevi töötati selle aja jooksul välja 6463,2. Ühele normipäevale langes seega 45 kopikat. Alles maikuu lõpuks tekkis kolhoosil jooksvatest sissetulekute vahendite jääk 46 900 rubla ulatuses, mis võimaldas välja maksta avanssi isegi ettenähtust suuremas ulatuses, nimelt 4 rubla normipäevale.

Juhul, kui kolhoosil aasta esimesel poolel küllaldast jooksvat rahalist sissetulekut igakuiseks avansseerimiseks pole, on otstarbekas ning väga vajalik püüda aasta lõpul tulude lõplikul jaotamisel moodustada üleminev reservfond regulaarse avansseerimise kindlustamiseks järgmisel aastal. Fondi suurus sõltub igas kolhoosis tema tootmisharulisest struktuurist, tulude tasemest ja tulude laekumise regulaarsusest aasta kestel. Sõltuvalt nendest teguritest varieerub fondi suurus meie vabariigi tingimustes tavaliselt alates 1—2 kuu vajadusest kuni nelja kuu vajaduseni. Eespool toodud analüüsides selgub, et näiteks «Uue Elu» kolhoosis on reservfondi vaja umbes kolme kuu ulatuses, s. o. kuni 30 000 rubla suuruses summas (jättes kriitilise maikuu avansi puudujäägi juunisse, millal laekumised järsult tõusevad). «Mahtra» kolhoosis aga on seda 1957. aasta andmete põhjal vaja

umbes kuni 5500 normipäeva katmiseks, s. o. 3—4 kuu ulatuses, mis 3-rublase avansi korral normipäevale on 16 500 rubla.

Üleminev reservfond on vaja luua ka neis kolhoosides, kus saadakse küll suuri rahalisi tulusid, kuid need laekuvad aasta jooksul väga ebaühtlaselt. Niisugused on eelkõige need kolhoosid, kus põhiliseks tuluallikaks on tehnilised kultuurid. Näiteks laekuvad linakasvatusest saadavad tulud suuremalt jaolt alles novembri- ja detsembrikuus (aasta algul laekuvad tulud lähevad eelmise aasta töötasu maksmiseks). Seepärast on tarvis ka majanduslikult tugevates linakasvatuskolhoosides, kus loomakasvatus ei anna aasta algul küllaldast sissetulekut, aasta esimese poole vajadusteks luua reservfond. Fondi suurus oleneb sel juhul teiste kaubaliste tootmisharude tasemest.

Ülemineva reservfondi suurus võib küll varumisorganeilt saadavate avansside arvel veidi väheneda, kuid seda mitte väga suurel määral. Varumisorganite avansid ei suuda katta kogu vajadust kolhoosnikute avansseerimiseks ja ikkagi säilib tarve luua kolhoosi enda üleminevad varud. Kolhoosid, kellel pole ühe aasta tuludest võimalik eraldada vajalikku summat kogu ülemineva reservfondi ulatuses korraga, võivad selle moodustada mitme aasta jooksul. Samal ajal tuleb aga arvesse võtta, et põllumajanduslik toodang sõltub väga suurel määral looduslikest ja kliimatilistest tingimustest, mistõttu järgmisel aastal võivad tulud kujuneda madalamaks, kui plaanis on ette nähtud. See asjaolu nõuab reservfondi väljakujundamist kolhoosi enda kindlustusfondiks, mis suudaks tagada ettenähtud normipäevatasu väljamaksmise ka normaalsest halvemal aastal. Sellise fondi, mis kindlustab mitte ainult normaalse aasta avansivajaduse esimesel poolaastal, ülesanne on tunduvalt suurem ja seega peab see fond ka olema märgatavalt suurem.

Kõige soodsam on selliseid fonde moodustada üleplaani tulu arvel. Näiteks Moskva oblasti Lenino rajooni kolhoos «Serp i Molot» ületas 1955. aastal piima, liha, munade ja varajase köögivilja tootmise plaani ja seetõttu ka rahalise tulu plaani. Oleks olnud võimalik jagada kolhoosnikute normipäevadele täiendavalt 300 000 rubla. Kolhoosnikud loobusid sellest ja see summa arvati tervikuna spetsiaalsesse rahalisse reservfondi, et kindlustada igasuguste ootamatuste vastu rahaliste tulude laekumisel järgmisel aastal. 1956. aastal oli see fond kindlustusfondiks igakuise avansseerimise tarvis. Hiljem oli see kindlustusfondiks garanteeritud normipäevatasu maksmisel. Kolhoosi «Serp i Molot» kogemused näitasid, et 10-rublase normipäevatasu puhul kindlustas selle kolhoosi tingimustes igakuine umbes 200 rubla suurune rahaline reserv ühe töövõimelise kolhoosniku kohta täielikult kolhoosnikutele igakuise garanteeritud töötasu maksmise.

Kolhoosides on üldiselt väga tõsine küsimus see, kust võtta vahendeid ülemineva rahalise fondi loomiseks just esimesel aastal, sest madalama normipäevatasu puhul ei ole kolhoosnikud tavali-

selt nõus osa tulu eraldamisega järgmise aasta töötasuks, vaid eelistavad saada kogu antud aasta normipäevadele. Seoses sellega väärib tähelepanu ülemineva fondi loomise praktika Rapla rajooni «Bolševiku» kolhoosis. Seal ei arvestata antud aasta tuludesse seda osa kolhoosi antud aasta toodangust, mis kuulub realiseerimisele järgmisel aastal. Selle toodangu realiseerimisest saadav tulu arvatakse järgmise aasta tuludesse, s. o. selle aasta tuludesse, millal ta laekub. Seda raha kasutataksegi kolhoosnikute avansseerimiseks järgmise aasta esimesel poolel ja ta on sisuliselt üleminevaks fondiks. Nii maksab kolhoos juba 1955. aasta algusest peale kolhoosnikutele avanssi ülemineva fondi arvel. Näiteks laekus eelmise aasta toodangu realiseerimisest 1955. aasta jaanuaris 12 062 rubla, veebruaris 16 603 rubla, märtsis 14 112 rubla, kokku esimeses kvartalis 43 777 rubla. Normipäevi töötati esimeses kvartalis välja 14 973. Seega oli võimalik juba ainuüksi ülemineva fondi arvel maksta avanssi 2,92 rubla normipäevale. Teises kvartalis laekus eelmise aasta toodangu realiseerimisest 39 701 rubla ja normipäevi töötati välja 23 536. Seega oli teises kvartalis võimalik üleminevate summade arvel maksta kolhoosnikutele normipäeva kohta avanssi 1,69 rubla. Kolmandas ja neljandas kvartalis küll enam üleminevaid summasid ei olnud, kuid siis suurenes juba 1955. aasta tulu. Kasutades esimeses ja teises kvartalis ka 1955. aasta toodangu realiseerimisest saadud summasid, maksis kolhoos kolhoosnikutele 1955. aasta jooksul igas kuus normipäeva kohta neli rubla rahalist avanssi. Esimeses ja teises kvartalis, millal kolhoosi rahaline tulu oli kõige väiksem, saadi suurem osa avansiks kasutatud vahendeid ülemineva rahalise fondi arvel.

Kolhoosides, kus produktiivloomakasvatus on nõrgalt arenenud ja puuduvad ka tehnilised kultuurid, on väike nii igakuine kui ka aastane tulu. Sellistel kolhoosidel puuduvad vahendid igakuiseks avansseerimiseks ja ka reaalsed võimalused ülemineva fondi loomiseks ühe aasta tuludest. Sellistele kolhoosidele peaks kolhoosnikute avansseerimise eesmärgil võimaldatama riigi poolt mõningaid soodustusi. Väga suureks sammuks oli selles suunas juunipleenumi otsus, mille järgi alates 1. juulist 1958 kaotati kolhooside riiklikud müügikohustused ning naturaaltasu masinatraktori jaamade töö eest ja kehtestati põllumajandussaaduste varumise uued hinnad. Ühtlasi kehtestati uus varumisorganisatsioonide poolt kolhoosidele avansi maksmise kord — kuni 25% ulatuses riigile antavate põllumajandussaaduste maksumusest. Need abinõud kergendavad ka nõrgematel kolhoosidel juba käesoleval aastal igakuise avansseerimise rakendamist ja ülemineva reservfondi loomise alustamist.

Võttes aluseks kõige üldisema umbkaudse arvestuse, et majanduslikult nõrgemates kolhoosides, nagu seda on eespool toodud «Mahtra» kolhoos, makstakse avanssi keskmiselt kolm rubla normipäevale ja et nendel kolhoosidel esinevad esimesel pool-

aastal raskused selle avansi regulaarseks väljamaksmiseks umbes 6000 normipäeva ulatuses (s. o. 4—5 kuu jooksul), siis niisugustele kolhoosidele oleks esimesel poolaastal igakuise avansseerimise kindlustamiseks vaja summasid umbes 18 000 rubla ulatuses kolhoosi kohta. Ligikaudu sellise tulemuse andis ka «Mahtra» kolhoosi kohta eespool tehtud analüüs.

Need soodustused on mõeldavad ajutise abinõuna, mida pärast kolhooside majandusliku taseme tugevnemist enam ei vajata.

2. GARANTEERITUD TÖÖTASU KOLHOOSIDES

Regulaarse igakuise avansseerimise praktikas kujunes mitmes kolhoosis välja uus, veel progressiivsem töö tasustamise vorm. See seisneb selles, et kolhoosnikutele makstakse igas kuus raha eelmise kuu jooksul väljatöötatud normipäevade eest mitte osaliselt, vaid kolhoosi tootmisplaanis ettenähtud normipäeva plaanilise rahalise tasu täies ulatuses. See ei ole enam avansseerimine, vaid täielik rahaline töötasu, mille suurus on määratud plaanilise normipäevatasu rahalise osaga.

Garanteeritud igakuine rahaline tasu on regulaarse rahalise avansseerimise arengu loogiline tulemus kolhoosis. Ta suurendab veelgi rohkem kui avansseerimine kolhoosnikute materiaalsel huvi kolhoosi ühistootmise arendamise vastu, sest ta loob kolhoosnikutes kindla veendumuse nende töötasu reaalsuse suhtes. Kõos kaubatootmise taseme tõusuga ja rahalise tulu kasvuga kolhoosides saab selle uue tulude jaotamise vormi juurutamine toimuda igakuiste avansside suuruse järkjärgulise lähendamisega plaanilise normipäevatasu rahalisele osale. Igakuine avansseerimine läheb seega järk-järgult üle garanteeritud töötasuks.

Kui kolhoosi tulud jaotatakse ja töö eest tasutakse alles aasta lõpul, siis on normipäev aasta jooksul ainukeseks kolhoosnikute töö koguse ja kvaliteedi mõõduks. Igakuise avansseerimise juurutamisega saab normipäev juba aasta jooksul osaliselt reaalse hinnangu raha vormis. Igakuise garanteeritud rahalise tasu sisseviimisega tasutakse normipäev realselt oma plaanilise rahalise osa täies ulatuses juba pidevalt igas kuus kogu aasta kestel. Praktika on näidanud, et viimane asjaolu on väga suure tähtsusega kolhoosnikute materiaalse huvi suurendamisel kolhoositootmise arendamise vastu.

Rida NSV Liidu teiste vabariikide kolhoose, eesotsas mitmete Moskva ja Amuuri oblasti kolhoosidega, maksavad juba rea aastate jooksul kolhoosnikutele garanteeritud töötasu. Nende kolhooside kogemused on veenvalt näidanud igakuise garanteeritud töötasu progressiivsust kolhoositootmise tingimustes ja selle suuri eeliseid võrreldes vana töötasuvormiga. Amuuri oblasti kol-

hoosi «Krasnõi Orden» esimees M. M. Stupnikov kirjutab garanteeritud töötasu kohta järgmist: «Kolhoosnikute materiaalse huvi loomisel oma töö tulemuste vastu on otsustava tähtsusega normipäevade igakuine garanteeritud tasumine. Sellel töötasusüsteemil on palju eeliseid, võrreldes avansseerimise süsteemiga, mis kaugetki mitte alati ei saavuta oma eesmärki. Avansseerimise süsteemi tõsiseks puuduseks on see, et kolhoosnikutel pole täielikku veendumust avansi suuruse püsivuse kohta. Kui aasta lõpul osutub, et kolhoosi tulud on väiksemad, kui oli planeeritud, siis vähendatakse ka normipäevatasu ja osa avanssi arvestatakse järgmisel aastal maha. Paremini saavutab oma sihi selline materiaalse huvitatuse süsteem, mille juures igakuiselt makstava töötasu suurus määratakse kindlaks aasta algul ja garanteeritakse kolhoosi tulude reaalse plaaniga ning vastavate kindlustusfondidega võimalike kahjumite katmiseks.

Kahjuks lastakse sageli kolhooside praktikas silmast vajadus luua töötasufond. Paljudes põllumajanduslikes artellides ei peeta küllalt hoolt tulude selle osa suuruse määramise eest, mis läheb jaotamisele normipäevade järgi. Tegelikult on niisugustes majapidamistes töötasu jäetud isevoolu teele. Töötasu suurust ei määrata kindlaks mitte majandi reaalsete võimalustega, vaid rahaliste vahendite jäägi suurusega aasta lõpul. Selge, et selline kord ei aita kaasa artelli liikmete materiaalse huvi suurenemisele oma töö tulemuste parandamise vastu, ühismajandi kasvu vastu.

Kindel igakuine töötasu tõstab järsult töötootlikkust ja kolhoosnikute huvi ühistootmise arendamise vastu. See töötasu kord viib põllumajandusliku tootmise kindlale tõusule.»¹

Garanteeritud tasu rakendamise eeltingimuseks kolhoosides on eelkõige olukorra parandamine tootmise ja finantside planeerimise alal ning tulude kasutamise ja jaotamise korra mõningane muutmine.

Garanteeritud tasu sisseviimiseks loob kindlama aluse hästi läbimõeldud ühtne tootmis-finantsplaan, mis haaraks kõiki kolhoosi ühismajapidamise külgi ja oleks viidud iga brigaadi ja farmini. Samuti ei rahulda enam tootmisplaani ning tulude ja kulude eelarve koostamine ainult aasta peale. Et kindlustada regulaarset ja pidevat kontrolli igakuiste sissetulekute ja kulutuste üle, selleks peavad kolhoosil olema peale aastaplaanide veel kuuplaanid toodangu mahu, rahaliste tulude ja kulude, normipäevade kulu ning töötasu summa kohta. Niisugune detailne tootmis-finantsplaan ja selle täitmise analüüs on kolhoosi ühismajapidamise peeglik. Ta näitab majandi kõikide tootmisharude arenemist, nende tasuvuse või kahjumi suurust, suunab kolhoosi juhatust ja kogu kollektiivi pidevalt aasta läbi liialduste kõrvaldami-

¹ С. А. Игнатов, М. М. Ступников, А. П. Германов, Единый производственно-финансовый план и помесечная оплата труда в колхозе, Москва, 1956, стр. 7—8.

sele normipäevade ja materiaalsete ning rahaliste vahendite kulutamisel, aitab avastada reserve kokkuhoiuks omahinna alandamiseks ja tööviljakuse tõstmiseks. Ühtne, detailselt ja kuude lõikes koostatud tootmis-finantsplaan võimaldab operatiivselt ja sügavalt analüüsida kolhoosi ökonoomikat, leida õigeaegselt üksikute tootmisharude mahajäämise põhjused ja kergendab seega abiõude rakendamist nendest ülesaamiseks.

Igakuise garanteeritud tasu puhul on kolhoosnikud ise samuti kuuplaanide täitmisest otseselt materiaalselt huvitatud ja otsivad teid vahendite kokkuhoidlikuks kasutamiseks ning rahaliste sissetulekute suurendamiseks. Nii lülitatakse ka kogu kolhoosi kollektiiv aktiivsesse võitlusse igakuiste rahaliste vahendite laekumiskauplaanide täitmise eest.

Muudatused tulude kasutamise ja jaotamise korras puudutavad töötasu reservfondi moodustamise ja kolhoosi puhastulu jaotamise küsimusi. Kui varem kolhoosnikute töötasufond kujunes lõplikult alles aasta lõpul, siis igakuise garanteeritud tasu maksmine nõuab kolhoosnikute töötasufondi loomist regulaarselt aasta kestel, vastavalt tulude laekumisele, osaliselt aga juba aasta algul.

Kui riiklike ettevõtete tööliste ja teenistujate palk garanteeritakse regulaarselt kogu aasta jooksul riigi poolt, siis kindla garanteeritud tasu puhul kolhoosides garanteeritakse kolhoosnikute töötasu igas kuus kolhooside eneste poolt. Sellepärast nõuab garanteeritud igakuise töötasu sisseviimine kolhoosis juba aasta alguseks ülemineva reservfondi loomist veelgi enam kui igakuine avansseerimine. Garanteeritud tasu olemus ja tähtsus just selles seisnebki, et normipäeva rahaline tasu planeeritud suuruses on kolhoosnikutele garanteeritud igal juhul, sõltumata igasugustest ootamatustest kolhoosi majandusliku tegevuse tulemustes antud aastal ja tulude laekumisest väiksemas ulatuses, kui plaanis oli ette nähtud. On päris loomulik, et kolhoosnikutele peab olema tagatud teatav minimaalne töötasu tase, mis ei tohi piiramatult langeda kolhoosi halva juhtimise ja ajutise nõrga majandusliku seisundi tõttu. See minimaalne tase peab kindlustama kolhoosnikule keskmise elatusmiinimumi. Garanteeritud tasu eesmärk on kaitsta kolhoosnikuid senise praktika eest, kus kolhoosi majandusliku tegevuse tulemuste halvenemine ebasoodsal aastal mõjutas eeskätt ja kõige suuremal määral just kolhoosnikute töötasu, kolhoosnikute elatustaset.

Uueks küsimuseks kolhoosiökonomikas kujuneb garanteeritud töötasu puhul kolhoosi puhastulu jaotamine aasta lõpul.

Kolhoosnikute töö tasustamise praeguse korra juures pole võimalik välja tuua kolhoosi puhastulu, sest aasta lõpul jaotatakse normipäevadele tavaliselt kogu tulu, mis jääb järele pärast tootmiskulude, maksude ja teiste jooksvate kulude tegemist.

Sellepärast sisaldub paremate kolhooside normipäevatasus nii ühiskondlikult vajalik töötasu kui ka kolhoosi puhastulu. Garan-

teeritud töötasule, kui see on saavutanud küllaldase suuruse, võib vaadata kui kolhoosi tööjõu taastootmiseks vajalikule kulule, mis kuulub sisuliselt tootmiskulude hulka. Olles ette kindlaks määratud suurus, saab seda ka kalkulaatiivsetes arvestustes tuua kindla tootmiskulude elemendina. Nii saame pärast tootmiskulude (kuhu kuulub ka garanteeritud töötasu) mahaarvamist kolhoosi kogutulust kindlaks teha kolhoosi puhastulu. Teatav osa puhastulust tuleks iga aasta lõpul täiendavalt jaotamisele kolhoosnike vahel, proportsionaalselt igaühe poolt ühismajandis tehtud töö kogusele ja kvaliteedile. Selline puhastulu täiendav jaotamine seab kolhoosnike isikliku tulu lõpliku suuruse ka garanteeritud töötasu korral igal aastal sõltuvusse kolhoosi majanduslikest tulemustest. See on kooperatiivse ettevõtte üks olulisemaid iseärasusi võrreldes riiklike ettevõtetega, sest kooperatiivse ettevõtte töötajad on samaaegselt kollektiivsed omanikud ja sellena õigustatud saama osa ettevõtte tulust endale. Selline kolhoosnike täiendava premeerimise kord tõstab kahtlemata kolhoosnike huvi ühismajandi tulude suurendamise ja kokkuhoiurežiimi tugevdamise vastu. Mida kokkuhoidlikumalt toimub ühismajapidamine, mida otstarbekamad on mitmesugused jooksvad kulutused, seda suurem on kogutulu antud taseme juures ka kolhoosi puhastulu. Puhastulu suurus, mis läheb kolhoosi tootmise laiendamiseks, on aga omakorda põhiline tegur, mis määrab laiendatud taastootmise tempo kolhoosis, ja selle kaudu kogu kolhoosi ja selle iga liikme jõukuse kasvu.

Garanteeritud töötasu rakendamisel on esmase tähtsusega töötasu taseme kindlaksmääramine. Sellest sõltub otseselt ka reservfondi suurus. Normipäeva garanteeritud tasu suurus peab olema reaalne, seejuures peab ta olema garanteeritud kolhoosi reservidega. Sõltuvalt kolhoosi majandusliku arengu tasemest võib garanteeritud töötasu olla madalam või kõrgem, võrreldes sama rajooni teiste kolhooside normipäevatasuga. Garanteeritud tasu on ka ühe kolhoosi piirides aastate lõikes muutuv suurus. Vastavalt majandi tugevnemisele võib garanteeritud tasu reaalse võimaluste piires tõsta.

Garanteeritud tasu suuruse esmakordsel määramisel on vaja eelkõige tähelepanelikult analüüsida kolhoosi eelmiste aastate majanduslikku tegevust, eriti normipäevatasu suurust, selle rahalise ning naturaalse osa omavahelist suhet. Selle järgi on vaja täpselt välja arvestada eelolevaks aastaks planeeritavad kulutused, kolhoosi kogutoodang ja rahaline tulu. Samuti on vaja määrata tulude reaalsed allikad kuude ja kvartalite lõikes. Niisuguse analüüsi tulemusena on võimalik määrata ka töötasuks ettenähtud tulude suurust, mida antud kolhoosi tingimustes oleks võimalik garanteerida.

Garanteeritud normipäevatasu suuruse määramisel rahas on vaja kindlaks teha, milliste hindadega arvestadaprodukte, mis antakse normipäevade eest. Amuuri oblasti kolhoosis «Krasnõi Orden» arvestatakse neid riiklikes kokkuostuhindades, sest selle

kolhoosi tingimustes ei anna toodangu realiseerimine kolhoositurul mainimisväärsed eeliseid.

Et meie vabariigi kolhoosidel puuduvad suuremad kogemused garanteeritud töötasu rakendamise ja vajalike reservide moodustamise alal, siis vaatame lähemalt, kuidas see toimus kolhoosis «Krasnõi Orden». Kolme viimase aasta keskmine normipäevatasu oli selles kolhoosis 10 rubla 60 kopikat. Vastavate analüüside põhjal selgitati, et eeloleval aastal on kolhoosil võimalik garanteerida igakuine normipäevatasu maksmine 9 rubla 60 kopika ulatuses. Et ka selles kolhoosis kõigub rahaliste tulude laekumine aasta perioodide kaupa väga tugevasti, siis järgmise sammuna määrati kindlaks reservfondi suurus, mida kolhoos vajab juba aasta algul. Selleks tehti kindlaks, kui palju normipäevi kulutatakse ühismajapidamises ühe päevaga. Tootmis-finantsplaani järgi pidi kolhoos aastas kulutama 300 000 normipäeva, mis on keskmiselt 833 normipäeva päevas. Järelikult on kolhoosil ühe päeva töötasuks vaja umbes 8000 rubla ($833 \times 9,60$). Lähtudes sellest ligikaudsest arvestusest, määratigi kindlaks fondi suurus, mis tuleb luua eelmise aasta tuludest järgmise aasta töötasu pidevaks maksmiseks selle perioodi kestel, millal kolhoosil pole võimalik maksta töötasu jooksvate rahaliste sissetulekute arvel.

Garanteeritud tasu sisseviimisel 1955. aasta algul olid töötasufondi loomise allikad kolhoosis «Krasnõi Orden» järgmised:

- 1) ühekordne eraldamine 1954. aasta tuludest — 400 000 rubla,
- 2) loomakasvatustoodangu realiseerimisest kolhoosnike avansseerimiseks ettenähtud osa — 80 000 rubla.

Et nendest vahenditest ei jätkunud täieliku töötasu maksmiseks, siis anti üldkoosoleku nõusolekul esimesel aastal normipäevale neli rubla rahas ja 5 rubla 60 kopika ulatuses saadusi, peamiselt teravilja uuest saagist.

Nagu näeme, polnud seega esimese aasta reservfondi moodustamine sugugi lihtne, ja garanteeritud töötasu sisseviimine toimus üldse küllaltki pingsas olukorras — ligi 60% garanteeritud tasust (naturaalne osa) saadi välja maksta alles pärast viljakoristuse lõpetamist.

Edaspidi täiendati töötasufondi igal aastal kolhoosi plaanilise ja üleplaanilise kasumi arvel. Juba 1956. aastaks oli kolhoosil reservfond rohkem kui 700 000 rubla suuruses, mis oli küllaldane plaanis ettenähtud töötasu igakuise väljamaksmise garanteerimiseks.

Et ilma vastava ülemineva reservfondita ei ole võimalik kindlustada igakuist garanteeritud töötasu väljamaksmist aasta läbi, seda näitavad ka meie vabariigi kolhooside kogemused. Elva rajooni «Elva» kolhoosis hakati alates 1956. aasta septembrikuust igas kuus maksta kolhoosnikele garanteeritud tasu. Rahaline normipäevatasu oli planeeritud 5 rubla 60 kopika suurusena. Avanssi oli seni normipäevale makstud 3—5 rubla. Septembrist alates aga tõsteti rahaline normipäevatasu seitsmele rublale,

mida hakati igas kuus täies ulatuses välja maksma. Jooksvate tulude arvel osutus see aga raskeks, sest kolhoosil puudus igasugune vahendite reserv. Seetõttu oldi sunnitud juba kolm kuud hiljem garanteeritud tasu maksmisest loobuma. Et kolhoosil puudusid võimalused ülemineva fondi loomiseks ka 1957. aastaks, siis jätkati sellel aastal samuti ainult igakuise avansi maksmist 5 rubla ulatuses normipäeva kohta. Et garanteeritud tasu edaspidi sisse viia, selleks püüab kolhoosi juhatus hakata järk-järgult üleminevat reservfondi moodustama.

Meie vabariigi kolhoosidel on garanteeritud tasu maksmisel veel väga vähe kogemusi. Kahtlemata on neid sel alal kõige rohkem Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosil, kus garanteeritud tasu makstakse 1956. aasta algusest peale. Ka selle kolhoosi andmetest nähtub, et ilma reservfondita pole võimalik kogu aasta vältel igas kuus kindlustada garanteeritud tasu pidevat häireteta väljamaksmist. Esiialgu loodi eelmise aasta tuludest 1956. aasta alguseks üleminev reservfond 20 000 rubla suuruses. Et 1956. aastal maksti kolhoosis «Koit» garanteeritud tasu üks kord kvartalis, seega esimest korda alles aprillikuus, siis oli sel aastal reservfondi vaja kasutada praktiliselt ainult üks kord ja tema suurusel piisas täielikult. Koos jooksvate tulude igakuiste jääkide kogunemisega jätkus sellest reservist, et kolhoosnikutele töötasu välja maksta plaanis ettenähtud ulatuses — 7 rubla normipäevale.

1957. aastaks tõsteti normipäeva garanteeritud tasu 9 rublale ja seda hakati välja maksma igas kuus. Seoses sellega oli vaja suurendada ka reservfondi. Selleks kanti 1956. aasta tuludest üle 31 360 rubla ja seda summat täiendati 1957. aasta teise poole

Tabel 15

Igakuiste rahaliste sissetulekute kasutamine kolhoosis «Koit» 1957. aastal (tuhandetes rublades)

Kuud	Raha sissetulek	Raha väljaminek ilma töötasuta	Töötasu vajadus	Vahendite ülejääk (+) või puudujääk (-) jooksva kuu tuludest	Üldine vahendite jääk (+) või puudujääk (-)
1	2	3	4	5	6
Jaanuar	110,3	27,4	69,6	+13,4	+13,4
Veebruar	112,3	44,9	72,0	- 4,6	+ 8,8
Märts	122,9	93,8	92,2	- 63,1	- 54,2 ²
Aprill	153,4	51,7	88,0 ³	+13,7	+13,6

¹ Lahter 2—(3+4).

² Sellest summast maksti reservfondi ja laekunud debitoorse võlgnevuse arvel välja töötasu 52 762 rubla ulatuses, seega lõplik puudujääk oli 1438 rubla.

³ Sellest 86 650 rubla aprillikuus töötasu ja 1438 rubla märtsikuus välja maksmata jäänud töötasu.

tuludest 1958. aasta aiguseks 60 000 rublani. Garanteeritud tasu igakuine väljamaksmine sundis esimesel poolaastal mitmel korral kasutama reservfondi summasid. Seda näeme piltlikult tabelist 15.

Näeme, et jooksvatest tuludest sai kolhoos garanteeritud töötasu maksta vaid jaanuari- ja veebruarikuus. (Jaanuarikuus jäi pärast jooksvate kulutuste tegemist järele 82 900 rubla ja pärast jaanuarikuu töötasu maksmist 13 400 rubla. Veebruarikuus kasutati töötasu maksmiseks jaanuarikuu jääki 4600 rubla ulatuses.) Juba märtsikuus tekkis aga selle kuu jooksvates tuludes puudujääk 63 100 rubla ulatuses. Selles kuus laekus kolhoosile debitorse võlgnevuse arvel veel 21 400 rubla, ka selle ja reservfondi kasutamine (reservfondi suurus oli 31 362 rubla) täies ulatuses ei suutnud kaotada puudujääki. Kõigele vaatamata ei saanud kolhoos märtsikuus töötasu täies ulatuses välja maksta, vaid tekkis 1438 rubla suurune (21 400 + 31 362 — 54 200) vahendite puudujääk, mis maksti välja aprillikuus laekunud summadest. Seega selgus, et umbes 32 000 — 33 000 rubla suurune reservfond oleks kolhoosis «Koit» 1957. aastal olnud enam-vähem küllaldane jooksvate tulude normaalse laekumise korral, mitte aga töötasu garanteerimiseks ka ootamatu tulude laekumise vähenemise korral. Selletõttu on selle järkjärguline suurendamine täiesti õigustatud ja vajalik. Nii kavatsesigi 1958. aasta jooksul suurendada fondi 200 000 rublani, kusjuures seda võib vajaduse korral kasutada ka muudel eesmärkidel, tingimusel et fondi täielik suurus oleks igal ajal kiiresti taastatav.

Garanteeritud tasu üleminev reservfond peab olema tunduvalt suurem kui reservfond avansseerimiseks. Avansseerimiseks loodud fondi iseloomustab see, et seda on vaja ainult esimeseks poolaastaks ja et see kasutatakse selle aja jooksul alati enam-vähem ära. Seevastu peab garanteeritud tasu kindlustusfond tagama töötasu plaanilise suuruse väljamaksmise aasta läbi, vaatamata igasugustele ootamatustele. See fond jääb normaalsel aastal alati osaliselt kasutamata, erakordselt halval aastal aga kasutatakse täielikult ära. Aasta jooksul ta esineb järjest väheneva suurusena. Sellest garanteeritud töötasu kindlustusfondi iseärasusest tuleneb otseselt küsimus reservfondi ratsionaalsest kasutamisest. Liiga suur reservfond ei õigusta ennast majanduslikult, kuna see tähendaks vahendite «külmutamist». Sellepärast võiks suuremat fondi 6—8 kuu jooksul kasutada majanduslikku käibesse suunatult tootmise arendamise eesmärgil. Oluline on siinjuures aga see, et tuleb leida tee fondi summade kasutamiseks niisugusel alal, kus vahendite ringkäik on kiire — umbes 6—8 kuud — või kust neid vastavalt vajadustele võib kiiresti tagasi tõmmata, s. o. muuta rahaks.

Kuna reservfondi loomine ja selle suurus sõltuvad otseselt tulude suurusest ja nende laekumise sesoonsusest, siis viimase vähendamine on ka reservfondi suuruse vähendamise peamiseks teeks. Kolhoosides, kus ühistootmine on selliselt organiseeritud,

et tulude laekumise sesoonsus on väike, võib ka reservfond olla tunduvalt väiksem.

Kõigest eeltoodust selgub, et garanteeritud tasu pole võimalik sisse viia igas kolhoosis. Garanteeritud tasu on majanduslikult tugevate ja keskpäraste kolhooside võimalus ja sellepärast nõrkade kolhooside jaoks praegu veel tulevikuprobleemiks. Kuid see ei kõrvalda siiski reservfondi loomise vajadust ka majanduslikult nõrgemates kolhoosides. Esialgu oleks see väiksem ja kasutatav igakuise avansseerimise tagamiseks, ja kasvaks järk-järgult üle garanteeritud tasu kindlustusfondiks.

Praktika näitab, et üleminek garanteeritud tasule ja töötasu reservfondi moodustamine on üldiselt kolhoosidele raske ülesanne. Vabariigi kolhoosides tehtud arvestused näitavad, et vajalikus suuruses töötasufondi loomine ainuüksi omal jõul võtab majanduslikult tugevates kolhoosides 1—2 aastat, nõrgemates isegi 3—4 aastat aega. Sellepärast on väga olulise tähendusega allikate leidmine vajaliku suurusega fondi loomiseks ja õigete üleminekuvormide leidmine. Majanduslikult nõrgemates kolhoosides on otstarbekas hakata üleminekut teostama järk-järgult igakuiste avansisummade järjekindla lähendamise teel plaanilisele normipäevatasule ja esialgu väiksema ulatusega reservfondi loomise teel. Samuti võiks esialgu maksta garanteeritud tasu vaid teatud tähtsamate tööde eest, laiendades seda järk-järgult kõikidele. Ka võiks kaaluda Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosi poolt rakendatavat üleminekuvormi, mis seisneb järgmises. Alates 1957. aasta jaanuarist makstakse seal garanteeritud töötasu. Garanteeritud töötasu pole ühesugune kõigil kolhoosnikutel, vaid on diferentseeritud sõltuvalt iga kolhoosniku osavõtust ühistöödest. Iga kuu kohta on kehtestatud tööpäevade (kalendripäevade) kohustuslik miinimum, mille täitmise korral kolhoosnik saab iga selles kuus väljatöötatud normipäeva eest garanteeritud tasu — 6 rubla raha ja 1,2 kilogrammi teravilja. Juhul kui kolhoosnik mõnes kuus ei

Tabel 16

Tööpäevade (kalendripäevade) miinimum kolhoosnike eri vanusegruppidele Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis 1957. aastal

Kolhoosnike grupid	Tööpäevade kohustus ühes kuus	Garanteeritud tasu normipäeva kohta
Töökohustuslikud mehed	24	
Töökohustuslikud naised	20	
Mittetöökohustuslased:		
mehed 60—65 a.	15	6 rubla raha ja 1,2 kg teravilja
mehed üle 65 a.	10	
naised 55—60 a.	15	
naised üle 60 a.	10	
Tööpäevade kohustust mitte-täitnud kolhoosnikud		4 rubla raha ja 800 g teravilja

täida ettenähtud tööpäevade miinimumi, saab ta selles kuus välja-töötatud normipäevade eest 4 rubla raha ja 800 grammi teravilja ühe normipäeva kohta.

Garanteeritud igakuise töötasu sisseviimise kiirendamiseks majanduslikult nõrkades kolhoosides tuleks kaaluda nendele mõningase ajutise abi osutamist ka riigi poolt, nagu seda tehakse Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Selles osas võiks meil kaaluda järgmiste abinõude rakendamist:

a) Aasta algul lühiajalise laenu suuremaulatuslikku andmist põhilisteks tootmiskuludeks, kusjuures omavahendeid saaks kolhoos selle võrra rohkem kasutada töötasuks.

b) Kokkuostulepingutes ettenähtud avansi andmine varumisorganisatsioonide poolt kolhoosidele suuremal määral just aasta algul.

c) Esimestes kvartalites makstava tulumaksu osa vähendamine, mille võrra suurendatakse tulumaksu III ja IV kvartalis.

Üleminek garanteeritud töötasule seab uut moodi üles ka küsimuse kolhoosnike täiendavast ergutamisest. Siin väärib tähelepanu «Valguse» kolhoosi idee. Et luua kolhoosnikutes huvi kokkuhoiurežiimi vastu ühismajapidamise kõikides lõikudes, kavatseti «Valguse» kolhoosis rakendada aasta lõpul täiendavat tulu jaotamist kolhoosnikele mitte ainult sõltuvalt tootmisplaanide ületamisest ühes või teises tootmisharus, vaid arvestades ka seda, mida ühe või teise saaduse tootmine maksis, s. t. sõltuvalt kokkuhoiurežiimi efektiivsusest igas farmis ja brigaadis. Selleks on vaja aasta algul määrata eraldi igale brigaadile kõigi kultuuride saagi ja igale farmile iga loomakasvatussaaduse tsentneri või kilogrammi plaaniline omahind. Aasta lõpul arvestatakse iga brigaadi ja farmi lõikes välja saaduste tegelik omahind.

Kolhoosis töötati 1957. aastal välja omahinnad piima- ja eluskaalu juurdekasvu kilogrammi kohta, vaatamata sellele, kas toodang realiseeritakse või kasutatakse ära oma majandis; seafarmile anti plaaniline omahind šaliha kohta, lambafarmile lambaliha ja villa kohta ning linnufarmile linnuliha ja munade kohta. Näiteks oli ühe kilogrammi piima plaaniline omahind 1,24 rubla, loomalihal 6 rubla, sealihal 9,6 rubla ja lambalihal 10,19 rubla.

Plaaniline omahind kalkuleeriti, lähtudes tootmisplaanis ettenähtud saagikusest ja produktiivsusest ning normipäevade ja materiaalsete vahendite kulunormidest. Aasta jooksul peetakse kõigi kulude arvestust brigaadide ja farmide lõikes. Aasta lõpul arvestatakse välja lõplik tegelik omahind. Plaanilise ja tegeliku omahinna vahe näitab iga brigaadi ja farmi säästu. Kui toodete tegelikud omahinnad ei ületa plaanilisi, saab brigaad (farm) teatud preemiat. Kui brigaad saavutab kokkuhoidu ja alandab tegelikku omahinda, võrreldes plaanilisega, siis saab brigaad (farm) kokkuhoitud summast 50% endale. Selle summa jaotamisel brigaadi-

(farmi-) liikmete vahel võetakse iga kolhoosniku puhul arvesse ainult nende kuude normipäevad, millal ta on täitnud kehtestatud tööpäevade (kalendripäevade) kohustuse. Selle töö tasustamise mooduse põhimõte on seega see, et garanteeritud tasu suurus on ühesugune kõigis brigaadides ja farmides, täiendavat tasu saavad kolhoosnikud aga selle järgi, kuidas nende oma brigaad või farm suutis alandada toodangu omahinda. Mida paremini töötab brigaad või farm, seda madalam on tema toodangu omahind ja seda suurem on tema liikmete töötasu. Sellise töötasusüsteemi juures võib loobuda muude lisatasu mooduste rakendamisest teatud tootmisülesannete (näit. toodanguplaani) ületamise eest brigaadides ja farmides, sest toodanguühiku plaaniline omahind saadakse ju plaanilisest saagikusest ja produktiivsusest lähtudes. Omahinna plaani täitmine eeldab üldiselt sellise saagikuse või produktiivsuse saavutamist, millest lähtudes kalkuleeriti antud omahind. Kuid muidugi võib omahinna alusel toimuva premeerimise kõrval maksta veel lisatasu tootmisplaanide ületamise eest, eriti selle süsteemi sisseviimise esimesel aastal, kui omahinna kalkuleerimise alal pole veel suuri kogemusi.

Nimetatud töötasusüsteemi rakendamine toob endaga kaasa küll arvestustöö suurenemise, kuid tema tõsiseks eeliseks on kolhoosnikute töö tasustamisele tugeva majandusliku aluse loomine.

Töötajate premeerimine toodangu omahinna alandamise eest tõstab kolhoosnikute huvi nii tootmiskulude vähendamise kui ka tööviljakuse (s. t. taimekasvatuse saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse) tõstmise vastu ning aitab kokkuvõttes kaasa kolhoosi puhastulu suurendamisele.

Garanteeritud töötasu sisseviimisega tõstetakse üles küsimus üleminekuks otsesele rahalisele töötasule. Sel puhul määratakse nimelt tööühiku või toodetud toodanguühiku hinne kohe rahas, normipäevi arvestamata.

Garanteeritud normipäevatasult otsesele rahalisele töötasule üleminekul ei muutu töötasus sisuliselt midagi muud kui tükitööhinnete väljendusvorm — tükitööhinnad normipäevades asenduvad tükitööhinnetega rahas. Juba garanteeritud töötasu puhul kaotab normipäev oma endise tähtsuse — kui aasta kestel ainuke püsiv töö arvestusühik — ja muutub lihtsaks arvestuslikuks vahelüliks. Garanteeritud normipäevatasu puhul on kolhoosil sisuliselt niikui nii juba aasta alguses kindlaks määratud, kui suur on rahaline töötasu (hinne) ühe hektari künni, 100 liitri piima lüpsmise jm. eest. Kui näiteks ühe hektari künni eest arvestatakse antud kolhoosis neli normipäeva ja normipäeva eest on garanteeritud tasu 10 rubla, siis teab kolhoosnik, et tema töötasu ühe hektari künni eest on 40 rubla. Nii võime iga tööliigi kohta välja tuua tööühiku tasu ja koostada tööhinnete tabeli tööhinnete ümberarvestamiseks normipäevadest rahalistesse hinnetesse (tabel 17).

Kui tabelis 17 toodud skaala on juba üks kord koostatud, siis järgmisel aastal arvutatakse töötasu välja (oletades, et kolhoosni-

Tööhinnete arvutustabel

Tööliik	Päevanorm (ha)	Hinne normi- päevades	Hinne rublades, kui normipäevatasu on 10 rubla
Söödiküünd	0,5	2	20,00
Kõrreküünd	0,7	2,25	22,50
Aestamine, ühekordne	3,5	1,5	15,00
Teravilja niitmine (3 küljest)	1,5	2,0	20,00
Loodusliku heina niitmine hobuniidumasinaga	2,5	2	20,00

kute töötasuks otsustatakse eraldada 10% võrra suurem summa kui eelmisel aastal) kas ühe normipäeva garanteeritud tasu väljaarvutamise ($10 + 1 = 11$ rubla) ja selle korrutamise teel päevase töönormiga või suurendatakse kohe rahalisi tükitööhindeid (neljas lahter) 10% võrra (vajaduse korral muidugi parandustega üksikutes hinnetes).

Seega näeme, et juba garanteeritud tasu puhul pole normipäeval enam seda funktsiooni, mis tal oli töö tasustamise vana mooduse juures (s. o. tulude lõpliku jaotamise korral normipäevadele aasta lõpul). Normipäeva kui töötasu arvestusühiku vajadus kolhoosi ühismajapidamises on tingitud tulude jaotamise sellisest korrast, kus ühe töö- või toodanguühiku tasu kolhoosis pole aasta alguses kindel lõplik suurus. Kolhoos ei saa aasta alguses garanteerida, et kolhoosnikute töötasuks aasta lõpul tõesti eraldatakse nii suur summa, kui tulude ja kulude eelarves aasta algul oli ette nähtud. Peale selle sõltub ühe normipäeva tasu (seega ka ühe töö- või toodanguühiku tasu) veel normipäevade arvust, mis ühismajapidamises aasta jooksul välja töötatakse. Garanteeritud tasu sisseviimisega selline olukord muutub. Tükitööhinded nii normipäevades kui ka rahas määratakse lõplikult kindlaks juba aasta algul ja ei muutu enam aasta lõpul, sest puhastulu täiendav jaotamine ei puuduta tükitööhindeid ega põhitasu.

Otsese töötasu puhul tõuseb üles töötasu naturaalse osa määramise ja väljamaksmise küsimus. Seda võib lahendada mitut moodi. Esiteks võib töötasuks määratud saaduste kogused aasta lõpul jagada proportsionaalselt väljateenitud rahalisele töötasule. Teiseks võib töötasu esinedagi ainult rahas, kusjuures vajalikud saadused natuuras ostaksid kolhoosnikud kolhoosilt kindlaks määratud hindadega.

Praktikas on juba arvukas hulk kolhoose vennasvabariikides

ja üksikud kolhoosid ka meil asunud järk-järgult üle minema garanteeritud igakuiselt töötasult normipäevade alusel otsesele igakuisele rahalisele töötasule. Huvitavad on siinjuures meie vabariigi Viljandi rajooni kolhoosi «Koit» kogemused. Selles kolhoosis makstakse juba 1956. aastast peale osa tööde eest otsest rahalist tasu ilma normipäevi arvestamata. Et kolhoosil puudusid küllaldased vahendid kindla rahalise tasu kehtestamiseks kõikidele töödele, siis valiti välja ühistootmise tõusule kõige suurema tähtsusega, otsustavamad tööd. Need olid eeskätt hobujõuga tehtavad põllutööd, sõnnikuvedu, heina, teravilja ja kartuli koristamine. Teiste tööde osas arvestati endiselt normipäevi, mis tasuti aasta lõpul. Kolhoosi «Koit» praktika on näidanud, et otsene kindel töötasu on kolhoositootmise praegusel arenguetapil kolhoosnikutele kõige suuremaks majanduslikuks stiimuliks. Sellepärast on kolhoosi juhatusel kavas lähemas tulevikus kõikide tööde juures järk-järgult üle minna otsesele rahalisele töötasule.

Kuid peab märkima, et otsesele rahalisele töötasule üleminek ei ole ainult lihtsalt arvestustehnika muutmine, vaid see nõuab rea ökonoomiliste eeltingimuste loomist kolhoosis.

Otsesele rahalisele töötasule üleminek on mõeldav majanduslikult tugevamates kolhoosides, kus tulud laekuvad pidevalt, plaanipäraselt. Seevastu oleks väikeste tuludega kolhoosides, kus tulude laekumises esineb tõsiseid häireid, otsesele rahalisele töötasule üleminek veel enneaegne. Ka nõuab otse igakuise rahalise töötasu rakendamine veel rohkem teaduslikult põhjendatud töönormide ja tööhinnete olemasolu kolhoosis.

Üleminekut otsesele rahalisele töötasule pole õige läbi viia ka kolhoosides, kus eelnevalt pole rakendatud igakuist garanteeritud töötasu ja kus puudub vajaliku suurusega reservfond. Seda näitab meile Tapa rajooni «Kalevipoja» kolhoosi kogemus, kus 1958. a. algusest rakendatakse edukalt otsest igakuist töötasu. Kolhoos on saavutanud kõrge tootmistaseme. Kolhoosis on moodustatud üleplaaniliste tulude arvel üleminev reservfond, mis võimaldab kolhoosnikutele garanteeritud tasu maksta ka neil kuudel, kui kolhoosi tulud on väiksemad või kui mitmesugustel põhjustel tulud ei laeku planeeritud ulatuses. Reservfond on esialgu loodud kolhoosis suuruses, mis võrdub ühe kuni kahe kuu töötasufondi suurusega. Peale selle rakendas kolhoos juba 1957. aastal igakuist rahalist garanteeritud normipäevatasu, s. t. kolhoos maksis iga väljatöötatud normipäeva kohta plaanis ettenähtud normipäevatasu rahalise osa (antud juhul rbl. 5.—) iga kuu kolhoosnikutele täielikult välja. Seega kasvas ja arenes üleminek otsesele töötasu maksmisele välja garanteeritud normipäevatasu süsteemist.

Arvestades, et vabariigi kolhoosidel puuduvad nimetamisväärsed kogemused otsese rahalise töötasu alal, võiks seda katseliselt rakendada mõningates majanduslikult tugevamates kolhoosides.

Nendes kolhoosides saadud kogemused võimaldaksid teha juba ulatuslikumaid üldistusi ja järeldusi antud probleemi kohta.

Kokkuvõttes tuleb rõhutada, et kolhoositootmise praegusel arenguetapil on kolhoosnike materiaalse huvi tõstmisel ühistootmise arendamise vastu üheks otsustavamaks teguriks töötasu regulaarse väljamaksmise tagamine. Kõige progressiivsem on seejuures kahtlemata töötasu igakuine väljamaksmine kogu planeeritud ulatuses, s. o. igakuine garanteeritud töötasu, mille poole peaksid püüdma kõik kolhoosid. Nendes kolhoosides aga, kus siiani pole veel regulaarset avansseerimist sisse viidud ja garanteeritud tasule on esialgu raske üle minna, on vaja kindlasti alustada kolhoosnike regulaarset igakuist avansseerimist, luues enne selleks vajalikud tingimused. See tõstab järsult kolhoosnike materiaalselt huvi ja tööalast aktiivsust, mis omakorda toob kaasa kolhooside ühismajapidamise arengutaseme tõusu koos normipäevatasu järsu suurenemisega.

Kolhoosnike igakuine avansseerimine ja garanteeritud töötasu teenivad töötasu regulaarsuse ja kindluse loomise ülesannet. See on aga vaid üks külg töötasu korraldamisel kolhoosides. Mitte väiksema tähtsusega pole küsimus normipäevade õigest arvestamisest ja selle aluse — õigete töönormide ja tööhinnete — kehtestamisest kõikides kolhoositootmise harudes ja üksikutel tootmisaladel, mis on põhimõtte «võrdse töö eest võrdne tasu» õige rakendamise peamiseks abinõuks kolhoosides. Seda küsimust käsitame järgmises peatükis.

IV. PÖHITÖÖTASU KOOSKÖLASTAMINE ERINEVATE TOOTMISHARUDE JA TÖÖALADE VAHEL

Töö järgi jaotamise majandusseadus eeldab kõigepealt seda, et töö arvestamine ja hindamine kajastaks kolhoosi kõikidel tööaladel ühtviisi täpselt kolhoosnike poolt tehtud töö kogust ja kvaliteeti. Selleks on vaja töid õigesti normeerida ja hinnata.

Õigete töönormide ja tööhinnete väljatöötamine on töötasu õigel korraldamisel vabariigi kolhoosides käesoleval ajal suure tähtsusega küsimus. Senini pöörati kolhoosides sellele vähe tähelepanu. Töönormide ja -hinnete kehtestamisel juhinduti peamiselt üldistest skeemidest ja näidistest, analüüsimata lähemalt, kas antud näidistöönormid ja -hinded vastavad ka kolhoosi tootmistingimustele ja saavutatud tööviljakuse tasemele.

Töönormide ja -hinnete väljatöötamisel vabariigi kolhoosides ei seisne küsimus antud etapil üksnes selles, et ühesuguste tööde eest tasutaks võrdselt ühe tootmisharu või tööala piirides, vaid ka selles, et ühesuguse raskuse, keerulisuse ja tähtsusega tööde eest tasutaks võrdselt ka erinevates tootmisharudes ja tööaladel, s. t. kogu kolhoosi ulatuses. Disproportsiooni tekkimine siin viib paratamatult kolhoosnike materiaalse huvi nõrgenemisele teatud tootmisharudes, mis avaldab selle haru arengule pidurdavat mõju.

Töö õige normeerimise ja hindamise küsimus on tihedalt seotud ka normipäevade raiskamise likvideerimisega ja normipäevade kulu vähendamisega toodanguühiku kohta. Mida kokkuhoidlikumalt kasutatakse kolhoosides normipäevi, seda täisväärtuslikumaks muutub normipäev. Normipäevadele jaotatava tulu antud suuruse puhul on ühe normipäeva tasu loomulikult seda suurem, mida väiksem on normipäevade arv, millele seda tuleb jagada. Aluseks normipäevade kokkuhoidlikule kasutamisele ühismajandis on just õigete, teaduslikult põhjendatud töönormide ja -hinnete määramine kõigi tööde kohta kolhoosi kõigis tootmisharudes.

Kõige esimeses järjekorras on see küsimus vaja lahendada põhilistes tootmisharudes. Siit tuleneb otseselt esmajärjekordne ülesanne kooskõlastada töötasu taime- ja loomakasvatusharude vahel ühelt poolt ning nende harude ja administratiiv- ning majanduslike tööde vahel teiselt poolt.

Vaatleme järgnevalt, missugused erinevused on kolhoosides üksikute tootmisharude ja tööalade töötasus, ja analüüsime, kui suurel määral see on tingitud töonormidest ja tööhinnetest.

Tabel 18

Väljatöötatud normipäevade arv tootmisharude kaupa ja keskmiselt ühe töökohustusliku kolhoosniku kohta Rapla rajooni kolhoosides (1955. ja 1956. a. keskmiselt)

	Kolhoosnikute jagunemine tootmisharude ja tööalade järgi (%)	Väljatöötatud normipäevade jagunemine (%)	Ühe töökohustusliku kolhoosniku kohta väljatöötatud normipäevi
Taimekasvatus	53,6	38,3	234
Loomakasvatus	19,5	36,7	723
Muud alad	26,9	25,0	603
Kokku	100,0	100,0	432,7

Näeme, et taimekasvatustes töötas üle 2,5 korra rohkem kolhoosnikuid kui loomakasvatustes, seejuures on aga taimekasvatustes aasta jooksul väljatöötatud normipäevade osatähtsus peaaegu võrdne loomakasvatustes väljatöötatud normipäevade omaga. Samuti näitavad andmed ühe töökohustusliku kolhoosniku kohta, et loomakasvatustes töötav kolhoosnik sai aasta jooksul üle kolme korra rohkem ja muudel aladel töötaja 2,7 korda rohkem normipäevi kui taimekasvatustes (põllundusbrigaadides) töötaja. Juba need andmed viitavad sellele, et töö tasustamise osas esinevad üksikute tootmisharude ja tööalade vahel suured erinevused.

Tabelist näeme veel, et taimekasvatustes töötavad kolhoosnikud teenisid aastas tunduvalt vähem kui kolhoosnikud ühismajapidamise teistes harudes. Uurides selle põhjusi, näeme esiteks, et loomakasvatustes ja administratiiv- ning majanduslikel töödel töötajad on aasta jooksul tööl tunduvalt rohkem päevi. Samuti on nende keskmine tööpäeva pikkus mõnevõrra suurem kui taimekasvatustes töötajatel. Siiski ei õigusta see asjaolu veel nii suuri erinevusi töötasu tasemes. Peamiseks põhjuseks on siin siiski töö hindamise aluste erinevus eri tootmisharudes.

Et selgitada, kui suurel määral on erinevused töötasu tasemes tingitud töö hindamise alustest, ja kõrvaldada analüüsimisel kolhoosnikute tööaktiivsuse mõju, selleks viidi Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi poolt läbi eriuurimine tööhinnete kooskõlastamiseks Rapla rajooni kaheksas erineva majandusliku tasemega kolhoosis. Vaatluse alla võeti nende kolhoosnikute töö, kes töötasid taimekasvatustes, loomakasvatustes ja administratiiv- ning majanduslikel töödel terve tööpäeva (tööpäeva pikkus aasta keskmisena 8 tundi). Selgitati välja aastas

töötatud tööpäevade arv ja vastav normipäevade arv. Saadud tulemused on toodud tabelis 19.

Tabel 19

Ohele tööpäevale vastav normipäevade arv erinevates tootmisharudes ja tööaladel Rapla rajooni kolhoosides
(1954.—1955. aasta keskmiselt)

	Taimekasvatuses	Loomakasvatuses	Administratiiv- ja majanduslikel töödel
Kaheksas uuritud kolhoosis keskmiselt	1,39	2,38	2,29
%	100,0	171,0	165,0
Eesrindlikus kolhoosis «Uus Elu»	1,42	2,11	2,08
%	100,0	149,0	146,0
Keskpärasest kolhoosis «Bolševik»	1,38	2,42	2,24
%	100,0	176,0	162,0
Mahajäänud kolhoosis «Mahtra»	1,32	2,32	2,35
%	100,0	176,0	153,0

Toodud andmed näitavad, et ühe tööpäeva eest administratiiv- ja majanduslikel töödel arvestati kolhoosnikule normipäevi keskmiselt 65% võrra rohkem ja loomakasvatuses isegi 71% võrra rohkem kui taimekasvatustöödel. Arvesse võttes, et toodud andmeis on kõrvaldatud kolhoosnike erineva tööst osavõtu mõju üksikutes tootmisharudes ja et antud kolhoosides oli aasta keskmine tööpäeva pikkus enam-vähem ühesuurune, selgub, et suured erinevused normipäevade arvestamisel üksikutes tootmisharudes on tingitud tööhinnetest ja töönormidest. Ainult tööhinnetest ja töönormidest tingituna teenib kolhoosnik aastas 300 ühepikkuse tööpäeva jooksul 10-rublase normipäevatasu juures taimekasvatuses 4080 rubla ja loomakasvatuses 7140 rubla, s. o. ligi kaks korda rohkem. Olgugi et loomakasvatavad on tööga rohkem seotud ja nende töö on mõnevõrra raskem, on vahe siiski liiga suur. Samuti näitavad need andmed, et ka administratiiv- ja majanduslikel töödel, kus suurem osa töid oma iseloomult on kergemat liiki, on kolhoosniku teenimisvõimalused tunduvalt paremad kui taimekasvatuses.

Taimekasvatustööde madalam hindamine vähendas kolhoosnike materiaalselt huvitavat tootmisharu arendamise vastu. Selle tagajärjel toimus reas kolhoosides põllundusbrigaadide nõrgenemine ja disproportsioon tööjõu jagunemises tootmisharude vahel. Nii näitavad vastavad uurimised, et 1955. aasta lõpul töötas vabariigi kolhoosides töökohustuslikest kolhoosnikutest taimekasvatuses pidevalt üksnes 48,9%, loomakasvatuses 28,8% (sellest

hobuste hooldamisel 5,8%) ja administratiiv- ning majanduslikel töödel 22,3%. Mõnes kolhoosis töötas töökohustuslikke kolhoosnikuid administratiiv- ja majanduslikel töödel isegi rohkem kui taimekasvatuses. Ka näitas Rapla rajooni kolhoosides läbiviitud uurimine, et aastatel 1951—1955 oli tööjõu äravalgumine kõige suurem põllundusbrigaadidest.

Tabel 20

Lahkunud töökohustuslike kolhoosnike jagunemine üksikute tootmisharude ja tööalade vahel Rapla rajooni kaheksa kolhoosi andmeil (1951—1955)

Tootmisharu või tööala	Lahkunud kolhoosnike jagunemine (%)	Lahkunud kolhoosnike % vastava ala töötajate arvust
Taimekasvatusest	58,7	24,0
Loomakasvatusest	15,6	9,8
Administratiiv- ja majanduslikelt töödelt	25,7	16,7
Kokku	100,0	19,9

Sellest kõigest järeldub, et kolhoosi tootmisharude kooskõlastatud arendamiseks on kolhoosnike töötasu üldise suurendamise kõrval vaja kaotada ka suured erinevused üksikute tootmisharude vahel, seepärast ongi vabariigi kolhoosides edasilükkamatuks ülesandeks tööhinnete kooskõlastamine ühelt poolt taimekasvatustööde ja teiselt poolt loomakasvatuse- ja administratiiv- ning majanduslike tööde vahel.

1. TÖÖHINNETE KOOSKÕLASTAMINE TAIME- JA LOOMAKASVATUSE VAHEL

Et töötasu on teiste tootmisharudega võrreldes suhteliselt kõige kõrgem loomakasvatuses, siis analüüsime lähemalt, milline on suhe tööpäeva ja normipäeva vahel loomakasvatuses üksikute loomaliikide ja loomade vanuserühmade hooldamise töödel.

Teatavasti toimub loomakasvatuses normipäevade arvestamine põhiliselt saadud toodangu hulga alusel. Seega sõltub loomakasvatuse arvestatud normipäevade hulk igale töötajale kinnistatud loomade arvust ja nende produktiivsusest. Seepärast on tabelis 21 vastavate suhete leidmisel arvesse võetud ka loomade erinevat produktiivsust ja lähtunud enamikus kolhoosides rakendatud koormusnormidest.

Nii selgub, et kõige paremini tasuti üks tööpäev lüpsjatele-karjatalitajatele ja seatalitajatele. Isegi võrdlemisi madala produktiivsuse juures — kuni 1000 liitrit ja 1001—1300 liitrit piima

Ohele tööpäevale vastav normipäevade arv erinevatel loomakasvatustüüdel
Rapla rajooni vaadeldavates kolhoosides (1954—1955)

Näitajad	Keskmiselt kaheksas kolhoosis			
	Normi- päevade arv aastas	Tööp. arv	Suhe	%
1. Taimekasvatuses töötav kolhoosnik	256	176	1,39	100
2. Lüpsja-karjatalitaja (hooldatav lehmade arv 10—12) Piimatoodang lehma kohta aastas:				
kuni 1000 liitrit	771,7	337	2,29	164,8
1001—1300 liitrit	793,5	345	2,30	165,5
1301—1600 liitrit	795,6	340	2,34	168,3
1601—1900 liitrit	813,9	342	2,38	171,2
1901—2200 liitrit	806,8	332	2,43	174,8
2201—2500 liitrit	854,0	331	2,58	185,6
üle 2500 liitri	860,0	327	2,63	189,2
3. Noorkarjatalitaja (loomade arv 25—40)	617,5	332	1,86	133,8
4. Karjane (30—40 looma keskm. piimat. 1500 l lehma kohta)	415,7	211	1,97	141,7
5. Emisetalitaja (10—12 põhiemist)	813,9	342	2,38	171,1
6. Nuumikutalitaja (50—60 nuumikut)	834,9	338	2,47	177,7
7. Kanatalitaja (500 kana)	588,6	305	1,93	138,8
8. Lambatalitaja (50—70 lammast)	548,4	303	1,81	130,2
9. Tallimees (10—12 hobust)	695,8	312	2,23	160,4

aastalehma kohta — sai lüpsja ühe tööpäeva eest 2,3 normipäeva, seega 65% võrra kõrgema tasu kui taimekasvatuses töötav kolhoosnik. Kogu vabariigi kolhooside nende aastate keskmise piimatoodangu juures — 1900—2200 liitrit aastalehma kohta — võrdus lüpsja üks tööpäev 2,43 normipäevaga, mis on taimekasvatuse tööpäeva hindest 75% võrra kõrgem.

Paljudes kolhoosides, kus lüpsjatele on kinnistatud mõnevõrra rohkem loomi ja kus piimatoodang on suhteliselt kõrgem, on vahe taimekasvatuse ja loomakasvatuse vahel veelgi suurem. Näiteks Väike-Maarja «Õiguse» kolhoosis tuli enne tööhinnete reguleerimist osal lüpsjatel ühe tööpäeva kohta 3,4 normipäeva. Samal ajal aga tuli eesrindlikumatel taimekasvatuses töötavatel kolhoosnikutel ühe tööpäeva kohta 1,56 normipäeva. Siinjuures oli lüpsjatele kinnistatud keskmiselt 13 lehma keskmise piimatoodanguga 2634 liitrit aastas. Seega tasuti lüpsjatele, kelle tööpäeva pikkus oli

aasta keskmisena enam-vähem võrdne taimekasvatuses töötavate kolhoosnike tööpäeva, sama tööaja eest 2,2-kordselt.

Ka seatalitajatele arvestati ühe tööpäeva eest 71—77% rohkem normipäevi kui taimekasvatustöödel töötajatele. Isegi Rapla rajooni «Mahtra» kolhoosis, kus seakasvatuse produktiivsus oli madal, said seakasvatavad ühe tööpäeva eest ligi kaks korda rohkem normipäevi kui taimekasvatavad. Harju rajooni «Tuleviku» kolhoosis oleks näidishinnade rakendamisel seatalitaja 90 peekoni-sea söötmisel teeninud 186 normipäeva kuus, samal ajal kui taimekasvatuses töötajad oleksid kõige pingelisemal põllutööde perioodil välja töötanud kõige rohkem 40—45 normipäeva kuus.

Suhteliselt väiksem on vahe tööpäeva ja normipäeva vahel noorkarjatalitajate, karjameeste-karjaste, kana- ja lambatalitajate osas. Arvestades aga seda, et noorkarjatalitajad, kana- ning lambatalitajad on tööga küll rohkem seotud kui põllutöölised, kuid seevastu on nende töö viimasest kergem, siis tuleb vahet töötasu osas pidada siiski veel suureks.

Tingituna sellest, et taimekasvatuses ei lange tööaeg tootmisajaga ühte, on siin töömaht üksikute kuude lõikes suurte erinevustega. Arvestades lisaks veel asjaolu, et taimekasvatuses toimub normipäevade arvestamine põhiliselt üksikute tööde, mitte aga saadud toodangu järgi, osutub vajalikuks analüüsida, kuidas mõjustavad kehtivad tööhinnad taimekasvatustöötajate töötasu üksikutel kuudel ja millises vahekorras on see loomakasvatustöötajate töötasuga. Taimekasvatustöötajate töö- ja normipäevade suhet erinevatel kuudel iseloomustab tabel 22.

Toodud andmed näitavad, et normipäeva ja tööpäeva suhe oli üksikute kuude lõikes võrdlemisi suure erinevusega. Nii selgub, et ühe tööpäeva kohta tuli suvekuudel (maist septembrini) 50—70% võrra rohkem normipäevi kui talvekuudel. Samuti selgub, et koristustööde perioodil (august, september) oli tööpäeva kohta langev normipäevade hulk kõige suurem. Teiselt poolt näeme, et ka kõige pingelisemal perioodil, kui tööpäev taimekasvatuses on isegi pikem kui loomakasvatuses, sai taimekasvatuses töötav kolhoosnik tööpäeva kohta keskmiselt 38—68% võrra vähem normipäevi kui loomakasvatustöötaja. Eriti suur oli see vahe taimekasvatuses töötavate naiskolhoosnike osas. Arvestades seda, et kolhooside põllundusbrigaadides on naised rohkem kui mehed, oleks töönormide ja tööhinnade väljatöötamisel taimekasvatuses vaja rohkem arvesse võtta naiskolhoosnike töövõimet. Samuti näeme, et isegi eesrindlikud meeskolhoosnikud said kõige paremini tasutavas kuus (september) tööpäeva kohta 15% võrra vähem normipäevi kui loomakasvatuses töötav kolhoosnik keskmiselt. Kui loomakasvatustöötajate osas võtta arvesse ainult suveperioodil ühe tööpäeva kohta langevat normipäevade hulka, siis on vahe mõnevõrra veelgi suurem.

Ühele tööpäevale vastav normipäevade arv taimekasvatuses üksikudel kuudel Rapla rajooni kaheksas kolhoosis (1954—1955)

Kuu	Töövõimelise kolhoosniku kohta					
	Kesk- miselt	% -des jaanuari normip.-dest	Meeskolhoosnikud		Naiskolhoosnikud	
			Keskmi- selt	Eesrind- lased	Keskmi- selt	Eesrind- lased
Jaanuar	1,03	100	1,16	1,36	0,91	1,12
Veebruar	1,08	104,8	1,17	1,55	0,97	1,18
Märts	1,11	107,8	1,12	1,43	1,01	1,26
Aprill	1,37	133,0	1,45	1,53	1,29	1,44
Mai	1,52	147,6	1,64	1,71	1,38	1,58
Juuni	1,46	141,7	1,52	1,59	1,40	1,49
Juuli	1,61	156,3	1,72	1,82	1,51	1,70
August	1,78	172,8	1,90	1,97	1,67	1,83
September	1,70	165,0	1,82	2,02	1,58	1,75
Oktoober	1,53	148,5	1,61	1,72	1,45	1,43
November	1,38	134,0	1,46	1,51	1,30	1,38
Detsember	1,16	112,6	1,22	1,32	1,10	1,14
Aasta keskmine	1,39	134,9	1,49	1,60	1,30	1,44

Tekkinud disproportsioonide likvideerimiseks töö tasustamisel taime- ja loomakasvatuses on järelikult vaja välja selgitada, millised on võimalused tööhinnete korraldamiseks loomakasvatuses.

Teostatud uurimistööd vabariigi kahekümnnes erinevas majandusliku tasemega kolhoosis näitavad, et paljudes kolhoosides on loomakasvatuses kehtivad tööhinded ligilähedased näidishinnete kõrgeimale määrale.

Nii soovitatakse näidishinnetes arvestada normipäevi lüpsjalekarjatalitajale iga saadud 100 liitri piima eest laudaperioodil 2,2—4 normipäeva ja karjatamisperioodil 1,2—1,8 normipäeva. Uuritavates kolhoosides olid kehtestatud keskmiselt järgmised hinned: laudaperioodil 3,7 ja karjatamisperioodil 1,75 normipäeva. Kui lüpsjale soovitatakse näidishinnetes arvestada vasika saamise ja kasvatamise eest 12 normipäeva, siis kõikides uuritavates kolhoosides oligi see hinne rakendatud. Või kui seatalitajale soovitatakse arvestada näiteks iga 8—12-kilogrammise eluskaaluga põrsa eest 3,1—4 normipäeva, siis vaadeldavates kolhoosides arvestati selle eest keskmiselt 3,7 normipäeva.

Orienteerumine kõrgematele hinnetele loomakasvatuses ei viinud üksnes töötasu õigete vahetõrgete rikkumisele taime- ja loomakasvatuse vahel, vaid see raskendab kolhoosi ökonoomset majandamist üldse. Toome järgmise selgitava arvestuse: paljudes kolhoosides, kus piimatoodang lehma kohta on umbes 2500 liitrit, on 100 liitri piima omahind 90—110 rubla. Isegi 10-rublase normipäevatasu juures (rahasse ümberarvestatult) oleks 100 liitri piima lüpsmise töötasu talveperioodil 40 rubla, kui tööhindeks on neli

normipäeva, ja 30 rubla, kui tööhindeks on kolm normipäeva. Seega juba ainult lüpsi töötasu moodustaks 30—40% piima omahinnast. Siin tekib omapärane olukord: antud normipäevatasu pole eriti suur ja seda oleks vajalik tõsta, kuid koos normipäevatasu suurendamisega suureneks antud tööhinnete puhul töötasu 100 liitri piima lüpsi eest veelgi. Seega nõuab ka omahinna alandamise ja üldise normipäevatasu tõstmise vajadus tööhinnete revideerimist loomakasvatuses.

Selline probleem tekkis Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis, kus rakendatavate tööhinnete juures ja keskpärase normipäevatasu juures (rahasse ümberarvestatult 9,6 rubla) tuli 100 liitri piima väljalüpsi eest ainult töötasuks maksta 28 rubla. Seetõttu tõusis enne normipäevatasu üldist suurendamist päevakorda tööhinnete reguleerimise küsimus.

Töö tasustamise aluste täpsustamisel loomakasvatuses tuleb tähelepanu osutada veel sellele, et praegu kasutatava normipäevade arvestamise mooduse juures arvestatakse loomakasvatuses töötajatele normipäevi liiga paljude näitajate eest. Nii näiteks tasutakse lüpsjale lüpstud piima eest, saadud vasika eest, vasika kasvatamise eest, kinnistatud loomade säilitamise ja hooldamise eest, tiine mullika poegimise eest, ahtruse mitteesenemise eest. Selline näitajate rohkus teeb arvestustöö keeruliseks ja tingib sageli ka vastuolusid taime- ja loomakasvatustöötajate töötasudes.

Et lähemalt selgitada, milliseks kujuneb lüpsjate töötasu struktuur sellise näitajate rohkuse juures, selleks viidi läbi analüüs kahekümnes erineva piimatoodanguga, kuid enam-vähem ühesuguste töötingimustega kolhoosis. Saadud tulemusi näitab tabel 23.

Tabel 23

Oksikute töötasuelementide erikaal lüpsjate-karjatalitajate töötasu struktuuris (%)

Piimatoodang aastalehma kohta (1)	kuni 1000	1001—1500	1501—2000	2001—2500	üle 2500
Piima eest	40,4	53,1	56,1	60,2	63,4
Loomade hooldamise eest	27,1	28,0	26,3	22,1	17,1
Vasikate saamise ja hooldamise eest	18,3	12,1	15,4	16,0	14,3
Muude tööde eest	14,2	6,9	2,2	1,7	5,2
Kokku	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Toodud arvud näitavad, et suure piimatoodanguga karja (üle 2500 liitri igalt lehmal) hooldamisel said lüpsjad võrdlemisi suure osa normipäevadest (37%), madalatoodangulise karja puhul aga

veelgi suurema osa normipäevadest (60%) mitte piimatoodangu ja lüpsi eest, vaid teiste tööde eest. Sellise töötasustruktuuri juures (ja seda eriti väiksema piimatoodangu puhul) pole lüpsjad küllalt huvitatud põhilise toodangu — piima — koguse suurendamisest. Seepärast tuleb tööhinnete väljatöötamisel võtta suund sellele, et lüpsja töötasu oleks suuremal määral saadud piima hulgast ja kvaliteedist.

Eespool toodust järeldeb, et: 1) loomakasvatustööde osas tuleks üldiselt tööhindeid vähendada; 2) tööhinnete vähendamine peaks kulgema peamiselt vähemtähtsate tööde liinis.

Normipäevade arvestamine mitmesuguste näitajate ja tööde eest loomakasvatuses oli vajalik eelnevatel aastatel, kui paljudes kolhoosides loomakasvatuse seisund jättis tublisti soovida. Tõllal osutusid vajalikuks teatavad kõrvalkaldumised põhiprintsiibist, «võrdse töö eest võrdne tasu». Seda tingis ka asjaolu, et kolhooside tulud olid väikesed ning nende jaotamine võrdselt kõigile töötajatele tehtud töö koguse ja kvaliteedi järgi poleks ikkagi suutnud kindlustada kõigi tootmisharude ja tööalade töötajate küllaldast materiaalselt huvi oma töö vastu. Nende asjaolude tõttu osutuski ajutiselt vajalikuks tugevdada materiaalseid stiimuleid loomakasvatuses teiste tootmisharude arvel. Kuid tänapäeval, kus vabariigi kolhoosid on majanduslikult tugevnenud ja loomakasvatus on teinud tõsisid edusamme, osutuvad need tookordsest olukorrast tingitud abinõud üleliigseks ja isegi teiste harude arengule kahjulikuks. Seepärast on otstarbekas vähendada loomakasvatustöötajate töö tasustamisel senist näitajate rohkust. Siinjuures tuleb silmas pidada, et töötasu arvestamisel oleks otstarbekohane ära jätta need näitajad, mis pole otseselt seotud antud haru toodanguga. Senine tasustamissüsteem osutub vajalikuks vaid sellistes kolhoosides, kus loomakasvatus on ikka veel mahajäänud olukorras.

Lähtudes taime- ja loomakasvatustööde hindamise aluste ühtlustamise vajadusest, ongi rida kolhoose teinud korrektiivse normipäevade arvestamises loomakasvatustöötajatele.

Kasulikud on näiteks Väike-Maarja rajooni «Õiguse» kolhoosi kogemused, kus alates 1957. aastast arvestatakse loomakasvatuses töötavatele kolhoosnikutele normipäevi ainult tähtsamate näitajate eest. Nii arvestatakse lüpsjatele-karjatalitajatele normipäevi põhiliselt kolme näitaja eest: 1) iga 100 liitri piima eest, 2) iga vasika saamise ja kuni 20 päeva vanuseni kasvatamise eest, 3) iga tiine mullika hooldamise eest. Varem arvestati normipäevi ka lehmade hooldamise ja säilitamise, ahtruse mitteesinemise ja teiste näitajate eest. Noorloomade talitajatele arvestatakse normipäevi hooldatavate noorloomade arvu alusel. Emisetalitajatele arvestatakse normipäevi: 1) emiste hooldamise eest, 2) iga saadud ja võõrutamiseni kasvatatud terve põrsa eest. Normipäevi ei arvestata enam emise poegimise eest, samuti mitte pesakonna eest, milles on 12 ja rohkem põrsast. Nuumikutalitajatele arvestatakse normi-

päevi üksnes juurdekasvu eest. Varem arvestati nuumikutalitajatele normipäevi ka nuumalt võetud sigade eest. Kanatalitajatele arvestatakse normipäevi: 1) munatoodangu eest, 2) kanade ja tibude säilitamise eest, 3) realiseeritud ja põhikarja üleviidud kanade eest. Lambatalitajatele arvestatakse normipäevi: 1) villatoodangu, 2) hooldatavate lammaste arvu ja 3) saadud tallede eest.

Tööhinnete kooskõlastamiseks taime- ja loomakasvatuse vahel on mitmeid võimalusi. Nagu juba märgitud, võib seda teha loomakasvatuse tööhinnete vähendamise ja taimekasvatuse hinnete mõninga reguleerimise teel. See ongi peamiseks teeks kolhoosides, kus loomakasvatus on võrdlemisi tugeval järjel ja kus normipäevatasu on vajalikul tasemel või näitab tõusutendentsi. Niisugustes kolhoosides ei vii tööhinnete vähendamine loomakasvatajate üldise töötasu vähenemisele, sest seda kompenseerib normipäevatasu tõus. Normipäevatasu tõus saavutatakse: 1) normipäevade kokkuhoiu arvel, mida võimaldab tööhinnete vähendamine ja 2) tootmise suurendamise arvel. Siinjuures ei tohi muidugi laskuda teise äärmusse ja vähendada tööhindeid tasemeni, mis kutsuks esile materiaalse huvi järsu vähenemise loomakasvatuses.

Mahajäänud kolhoosides, kus loomakasvatuse produktiivsus on madal ja kus normipäevatasu on väike, oleks loomakasvatuse tööhinnete ulatuslik vähendamine enneaegne. Neis kolhoosides on madala normipäevatasu tõttu raskusi loomakasvatuskadri püsivusega, kuna kolhoosnikud eelistavad töötada taimekasvatustöödel. Nendes kolhoosides tuleks esialgu vaid mõnevõrra reguleerida tööhindeid loomakasvatuses ja osaliselt suurendada kolhoosnikute teenimisvõimalusi taimekasvatuses, näiteks lisatasustamise abil.

Kuigi töö tasustamise aluste kooskõlastamine taime- ja loomakasvatuses nõuab mõningatel juhtudel ka tööhinnete suurendamist taimekasvatuses, tuleb üldiselt sellest teest loobuda, sest see suurendab normipäevade kulu ühe toodanguühiku kohta. Normipäevade kulu suurendamine aga vähendab normipäevatasu, mis võib põhjustada kolhoosnikute üldise materiaalse huvi vähenemist. Näiteks kavatseti töö tasustamist sel teel ühtlustada Harju rajooni «Oktoobri Võidu» kolhoosis. Siin tõsteti 1956. aastal põllutööde tükitööhindeid, kusjuures loomakasvatustööde hindeid põhiliselt ei vähendatud. Selle tagajärjel suurenes aga normipäevade kulu 1955. aastaga võrreldes rohkem kui 12,4 tuhande normipäeva võrra. Kuigi kolhoosi toodang ja rahaline tulu suures ulatuses kasvasid, ei võimaldanud ulatuslik normipäevade kulu normipäevatasu küllaldaselt määral tõsta.

Nagu uurimisel selgub, on kolhoosid, asudes taime- ja loomakasvatuse tööhindeid kooskõlastama, neid põhiliselt vähendanud loomakasvatustöödel ja väga vähesel määral suurendanud taimekasvatustöödel.

Toome näiteks selliseid kolhoose (tabel 24).

Tabelist 24 selgub, et antud kolhoosides on päevane töötasu

Tabel 24

Normi- ja tööpäevade suhe aasta keskmisena mõnedes vabariigi kolhoosides
pärast tööhinnete kooskõlastamist

Näitajad	Elva rajooni „Valguta“		Väike-Maarja rajooni „Uus Elu“		Tartu rajooni Kirovi-nimeline		Harju rajooni „Tulevik“	
	Tööpäeva kohta tulev normi- päevade arv	Protsenti- des (läh- tudes põl- lutööliste tasust)	Tööpäeva kohta tulev normi- päevade arv	Protsenti- des (läh- tudes põl- lutööliste tasust)	Tööpäeva kohta tulev normi- päevade arv	Protsenti- des (läh- tudes põl- lutööliste tasust)	Tööpäeva kohta tulev normi- päevade arv	Protsenti- des (läh- tudes põl- lutööliste tasust)
Põllutöölised	1,50	100,0	1,50	100,0	1,50	100,0	1,50	100,0
Lüpsjad-karjatalitajad	1,75—2,0	116,7—133,3	1,90—2,10	126,7—140,0	1,80—2,10	120,0—140,0	1,95	130,0
Noorkarjatalitajad	1,50	100,0	1,60—1,70	106,7—113,3	1,50	100,0	1,40—1,60	93,3—106,7
Emisetalitajad	1,75—2,0	116,7—133,3	2,00 - 2,30	133,3—153,3	2,00	133,3	2,30	153,3
Nuumikutalitajad	1,75—2,0	116,7—133,3	2,10—2,30	140,0—153,3	1,90—2,15	126,7—143,3	2,30	153,3
Kanatalitajad	1,50	100,0	1,80	120,0	1,50	100,0	1,90	126,7
Lambatalitajad	1,50	100,0	1,50	100,0	1,50	100,0	1,50	100,0
Tallimehed	1,50	100,0	1,50	100,0	1,75	116,7	1,40	93,3

lüpsjatel-karjatalitajatel ja seatalitajatel enamasti 20—40% (keskmiselt 30%) võrra suurem kui põllutöölistel. Seevastu on noorkarja-, lamba- ning linnutalitajate ja tallimeeste päevase töötasu väljatöötamisel lähtunud põhimõttest, et see oleks enam-vähem võrdne põllutööliste töötasuga. Mõnevõrra rohkem normipäevi langeb seatalitajate ja kanatalitajate ühe tööpäeva kohta Harju rajooni «Tuleviku» ja Väike-Maarja «Uue Elu» kolhoosis, kus see on tingitud peamiselt nende töötajate suuremast töökoormusest. Vastavate suhete väljatöötamisel lähtuti tabelis esitatud kolhoosides: 1) loomakasvatuse produktiivsusest (piimatoodang nendes kolhoosides oli 2500—3000 kilogrammi aastalehma kohta), 2) kehivatest koormusnormidest (lüpsjatel oli hooldada 12—13 lehma, emisetalitajal 10—14 emist, nuumikutalitajal 40—100 nuumikut), 3) olemasolevate tootmishoonete seisukorrast ja töötingimustest, 4) tööde mehhaniseerimise tasemest.

Toome näiteks vastavate suhete leidmise Väike-Maarja rajooni «Uue Elu» kolhoosis. Pärast tööhinnete reguleerimist taimekasvatuses võrdub selles kolhoosis üks tööpäev põllutöödel 1,5 normipäevaga. Seega arvestatakse 300 tööpäeva jooksul aastas taimekasvatuses töötavale kolhoosnikule päevaste töönormide täitmise korral keskmiselt 450 normipäeva. Lüpsjale-karjatalitajale aga, kes hooldab 14 lehma keskmise piimatoodanguga 2700 liitrit aastas lehma kohta (1200 liitrit laudaperioodil ja 1500 liitrit karjatamisperioodil), arvestatakse uute hinnete alusel normipäevi järgmiselt: 100 liitri piima eest laudaperioodil 2 normipäeva, seega kokku 336 normipäeva $\left(\frac{1200 \times 14 \times 2}{100}\right)$ ja karjatamisperioodil 1,2 normipäeva, kokku 252 normipäeva $\left(\frac{1500 \times 14 \times 1,2}{100}\right)$, vasika saamise ja kasvatamise eest 12 normipäeva, kokku 168 normipäeva (14×12) , ahtruse mitteesisnemise eest grupis 20 normipäeva. Seega arvestatakse üldse antud grupi hooldamise eest nimetatud näitajate saavutamise korral 776 normipäeva aastas $(336 + 252 + 168 + 20)$, mis 365 tööpäevaga jagatult annab 2,1 normipäeva tööpäeva kohta. Kui lüpsja töötab aastas nagu põllutöölinegi keskmiselt 300 päeva, siis arvestatakse talle 630 normipäeva, s. o. umbes 40% rohkem kui põllutöölisele. Analoogiliselt leiti vastavad suhted ka teiste loomakasvatustööde kohta.

Lähtudes tabelis toodud suhetest, töötati «Uue Elu» kolhoosis loomakasvatustööde jaoks välja uued tööhinned. Need olid 25—35% võrra madalamad varematel aastatel kehtinud hinnetest. Nii vähenesid need veisekasvatuses 20—35% võrra, seakasvatuses 30—40% võrra ja linnukasvatuses 25—30% võrra.

Tööhinnete vähendamise tõttu väheneb normipäevade hulk loomakasvatuses, kuid arvestades normipäevatasu suurenemist 1957. aastal, ei vähene loomakasvatustöötajate töötasu, vaid see isegi suureneb 20% võrra.

Nagu näitavad nende kolhooside kogemused, kus tööhindeid

ühtlustati, ei põhjustanud see kolhoosnike huvi vähenemist loomakasvatuses töötamise vastu. Samal ajal aga suurenes kolhoosnike tööalane aktiivsus taimekasvatuses, mille tulemusena tugevnes ka söödabaas.

Tõsist tähelepanu tuleks osutada tööhinnete ümbertöötamisele taimekasvatustööde osas. Teatavasti on taimekasvatustööd jaotatud üheksasse rühma, kusjuures igas rühmas on erinev hinne töönormi täitmise eest: esimesse rühma kuuluvad tööd, kus töönormi hindeks on 0,5 normipäeva, ja viimasesse tööd hindega 2,5 normipäeva. Suured tööhinnete vahed üksikutel töödel on põhjuseks, et mitmed väiksema tasuga, kuid tootmisprotsessi seisukohalt tähtsad tööd jäetakse tegemata või tehakse halvasti. Ka teeb tööde hindamise aluste mitmekesisus töö arvestamise keeruliseks. Seepärast tuleks põllutööde osas senist diferentseeritust tööde hindamisel vähendada. Siinjuures peab muidugi arvestama ka tööde raskust, keerulisust ja tähtsust.

Reas vabariigi kolhoosides on juba alustatud taimekasvatustööde hinnete reguleerimist hinderühmade vähendamise suunas. Tartu rajooni Kirovi-nimelises kolhoosis on taimekasvatustööde jaoks välja töötatud viis hinderühma. Siinjuures lähtuti sellest, et ka kergematel taimekasvatustöödel saaks kolhoosnik päevase töönormi täitmisel ühe normipäeva. Esimesse rühma on arvatud abistava iseloomuga tööd; nagu kottide parandamine, jt., kus päevase töönormi täitmisel on hinne normipäevades 1. Teise rühma kuuluvad kergemad põllutööd (sõnnikupatareide tampimine, kartuli valimine ja sorteerimine jt.), kus hinne normipäevades on 1,25. Suurem osa põllutöödest on arvatud kolmandasse rühma, kus töönormi täitmise hinne on 1,5 normipäeva. Neljandasse rühma kuuluvad suuremat oskust nõudvad põllutööd (heintaimede ja lina külv jt.), kus hinne on 1,75. Viienda rühma tööd on oma iseloomult raskemad ja vastutusrikkamad. Siin on tööhinne normipäevades 2,0. Kaotati ära tööderühmad hindega 0,5, 0,75 ning 2,25 ja 2,5. Uus tööde hindamise süsteem vähendas liiga suuri erinevusi üksikute põllutööde hindamisel. Töörühmade vähendamise tulemusena kujuneb töö- ja normipäevade suhe selliseks, et aasta keskmisena saadakse ühe tööpäeva eest 1,5 normipäeva.

Mõnes kolhoosis on kehtestatud põllutöödel ka neli hinderühma. Sellised tööhinned töötas välja näiteks Väike-Maarja rajooni Vao masina-traktorijaama spetsialistide ja kolhooside aktiiv. I rühma kuuluvad kergemad tööd, hindega 1 normipäev, II rühma keskmised tööd, hindega 1,5 normipäeva, III rühma rasked tööd, hindega 2 normipäeva, IV rühma väga rasked ja eriotstarbega tööd, hindega 2,5 normipäeva.

Siinjuures diferentseeriti mõnede tööde osas näidishindeid vastavalt üksikute kolhooside tootmistingimustele ja majanduslikule tasemele. Kolhoosid jaotati vastavalt nendele tunnustele kolme rühma. Kui näiteks heinaseemne külvi eest laialkülvajaga soovitatakse kõrgema tootmistasemega kolhoosides arvestada töönormi

täitmise eest 2 normipäeva, siis keskmise ja madalama tootmis-
tasemega kolhoosides võiks selle eest arvestada 2,5 normipäeva.

Nimetatud tööhindeid on hakatud omapoolsete täpsustustega
rakendada rea Väike-Maarja rajooni kolhoosides, («Vambola»,
«Bolševik», «Kiir» jt.).

Kuid peab märkima, et nii Tartu rajooni Kirovi-nimelise kui
ka esitatud Väike-Maarja rajooni kolhooside tööhinnetes on vahed
üksikute tööde vahel veel liiga suured, nii et seal piisaks
kolme hinneterühma kehtestamisest.

Eespool toodud teid tööhinnete kooskõlastamiseks taime- ja
loomakasvatuses võib vaadata kui esimest etappi sel alal. Tuleks
aga taotleda normipäeva kaalu suurendamist. Praegu võrdub üks
tööpäev suuremas osas kolhoosides keskmiselt 2,1 normipäevaga,
mõnedes kolhoosides isegi kolme normipäevaga. Selline suur töö-
ja normipäeva erinevus ei anna kolhoosnikule täielikku ettekuju-
tust tema töötasu tegelikust tasemest. Kolhoosnik vaatleb normi-
päevatasu sageli kui päevatasu, samuti peab ta normipäevatasu
oma materiaalse heaolu kriteeriumiks. Nii leiavad kolhoosnikud
reas vabariigi kolhoosides, kus normipäevatasu on 10 rubla, selle
madala olevat. Kui aga arvestada, et kolhoosnik saab päevas kaks
või isegi kolm normipäeva, siis tema päevane tasu on 20—30 rubla.
Oleks otstarbekohane lähendada normipäev tööpäevale igas toot-
misharus ja luua kooskõlastatud töö tasustamise süsteem kogu
kolhoosi ulatuses. Selleks võiks rakendada järgmisi abinõusid.

Taimekasvatuses võiks aluseks võtta kolmerühmalise hinnete
süsteemi. Siinjuures peaks orienteeruma sellele, et enamikel töödel
vastaks üks normipäev ühele tööpäevale, kusjuures teatud dife-
rentseerimine siiski oleks. Nii võiks päevase töönormi täitmisel
taimekasvatustöödel arvestada normipäevi järgmiselt: a) kerge-
matel lihtsamatel töödel — 0,8 normipäeva, b) keskmise raskusega
(enamikel) töödel — 1 normipäev, c) raskematel, keerulisematel
töödel 1,2 normipäeva.

Neid tööhindeid tuleks arvestada ka loomakasvatuse, administ-
ratiiv- ja majanduslike tööde ja traktoristide töö tasustamise aluste
väljatöötamisel. Nii võiks orienteeruda sellele, et lüpsjatele-karja-
talitajatele arvestataks ühe tööpäeva eest 20—40% rohkem normi-
päevi kui taimekasvatuses töötajatele keskmiselt; noorkarja, lamba-
ja linnutalitajatele ning tallimeestele aga võrdself taimekasvatuse
keskmise töötajaga. Kergematel majanduslikel töödel peaksid töö-
hinnad olema sellised, et nad ei ületaks taimekasvatuses töötajate
keskmist taset.

Normipäeva osatähtsuse tugevdamisel on võrdlemisi keeruliseks
küsimuseks traktoristide töö tasustamine. Praegu võrdub trakto-
ristide üks tööpäev keskmiselt 5 normipäevaga. Kui kolhoosis toi-
mub normipäeva lähendamine tööpäevale, siis traktoristidele
seniste tööhinnete muutmata jäämisel suureneks traktoristide töö-
tasu üksnes juba arvestuse aluse muutmise tõttu. Arvestades seda,
oleks vajalik reguleerida traktoristide töötasu selliselt, et vastavalt

Tööühiku hinne normipäevades ja rahas mõnedel tähtsamatel loomakasvatustöodel Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosis
(1952—1957)

Tööd	1952. a.		1953. a.		1954. a.		1955. a.		1956. a.		1957. a.	
	Normipäevatasu 5,72 rbl.		Normipäevatasu 7,75 rbl.		Normipäevatasu 9,75 rbl.		Normipäevatasu 12 rbl.		Normipäevatasu 13 rbl.		Normipäevatasu 15 rbl.	
	Normipäevades	Rahas	Normipäevades	Rahas	Normipäevades	Rahas	Normipäevades	Rahas	Normipäevades	Rahas	Normipäevades	Rahas
Veisefarmis												
Iga 100 liitri piima eest	2,3	13,20	2,3	17,82	1,9	18,52	1,9	22,80	1,8	23,40	1,7	25,50
Vasika saamise ja hooldamise eest	12,0	68,64	12,0	93,00	12,0	117,0	7,0	84,00	7,0	91,00	7,0	105,00
Seafarmis												
Nummikute iga 10 kg juurdekasvu eest	1,0	5,72	1,0	7,75	1,0	9,75	9,91	10,92	0,83	10,79	0,77	11,55
Lambafarmis												
Iga põetud villakilogrammi eest	0,30	1,72	0,30	2,33	0,30	2,93	0,30	3,60	0,30	3,90	0,030	4,50
Iga täiskasvanud hobuse hooldamise eest kuus	3,0	17,16	3,0	23,25	3,0	24,37	2,5	30,0	2,5	32,50	2,5	37,50

sellele, kuidas kolhoosis väheneb keskmiselt ühe tööpäeva kohta tulev normipäevade arv, peaks vähenema ka traktoristide normipäevade arv ühe tööpäeva kohta. Siinjuures tuleb aga tähelepanu osutada sellele, et traktoristide päevane töötasu ei kujuneks madalamaks, kui see oli neil traktorijaamas garanteeritud miinimumi põhjal.

Üldiselt võib märkida, et seoses mehhaniseerimise kasvuga põllumajanduses oleks otstarbekohane leida teid, kuidas senisest suuremas ulatuses viia traktoristide töötasu sõltuvusse põllumajanduslike kultuuride saagikusest.

Normipäeva pideva tugevdamise ja normipäevatasu suurendamise osas on huvipakkuv Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosi praktika. Selles kolhoosis on koos ühistootmise kasvuga loomakasvatuse- ja taimekasvatustööde hindeid järjekindlalt vähendatud, samal ajal on aga suurenenud tasu tööühiku eest. Nii näiteks on ühe hektari kartuli mahapaneku eest arvestatud pidevalt vähem normipäevi, kuid hektari eest saadav tasu on järjest suurenenud — 1952. aastal oli see 23,5 rubla, 1953. aastal 38,8 rubla, 1954. aastal 48,8 rubla, 1955. aastal 60 rubla ja 1956. aastal 65 rubla. Analooilist tendentsi näeme ka loomakasvatustööde osas (vt. tabelist 25).

Normipäevatasu tähtsuse järjekindel tõstmine võimaldas kolhoosil «Koit» normipäevi kokku hoida, mille tagajärjel kolhoosnike tegelik tasu ei vähenenud, vaid suurenes. Toome illustratsiooniks mõnede eesrindlike töötajate töötasu neil aastatel (tabel 26).

Tabel 26

Mõnede kolhoosnike põhitöötasu Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosis

Töötajad	1952. a.		1953. a.		1954. a.		1955. a.	
	Väljatöötatud normipäevi	Töötasu (rbl.)	Väljatöötatud normipäevi	Töötasu (rbl.)	Väljatöötatud normipäevi	Töötasu (rbl.)	Väljatöötatud normipäevi	Töötasu (rbl.)
Põllutöölised:								
J. Reinsalu	540	3089	495	3836	517	5041	460	5520
A. Usta	464	2654	373	2891	383	3734	301	3612
Lüpsja:								
J. Hunt	628	3592	501	3883	569	5547,7	541	6492
Seatalitaja:								
A. Kiirsalu	—	—	711	5510	643	6269,2	531	6372

Tabelist näeme, et kuigi väljatöötatud normipäevade arv 1955. aastaks oli töötajatel tunduvalt vähenenud (see toimus hinnete reguleerimise tõttu), siis töötasu samas ajavahemikus suurenes kohati ligi kaks korda.

Tööhinnete vähendamine vastavalt ühismajandi tugevnemisele ja tööviljakuse kasvule võimaldas suurendada normipäevatasu ja vähendada vahet töö- ja normipäeva vahel. Üks tööpäev võrdus kolhoosis 1957. aastal 1,5—1,7 normipäevaga.

Tööhinnete kooskõlastamine taime- ja loomakasvatustööl on nendes kolhoosides, kus see läbi viidi, andnud häid tulemusi. Eeskätt on tõusnud kolhoosnike materiaalne huvi kolhoosi oma söödabaasi tugevdamise vastu. Teatavasti sõltub aga peamiselt söödabaasist kogu vabariigi põllumajanduse edasine kiire areng. Järelikult osutub vajalikuks, et tööhinnete reguleerimise küsimusele pöörataks senisest suuremat tähelepanu kõigis vabariigi kolhoosides.

2. TÖÖHINNETE KOOSKÕLASTAMINE TAIMEKASVATUSES JA ADMINISTRATIIV- NING MAJANDUSLIKEL TÖÖDEL

Üksikute administratiiv- ja majanduslike tööde iseloom on võrdlemisi erinev, seetõttu on ka nende tööde hindamise alused kolhoosides mitmesugused. Paljude nimetatud tööde kohta näidishinnete ja tööhindeid polegi, seepärast on nende tööde tasustamise alused välja töötanud põhiliselt kolhoosid ise.

Kolhoosi juhtivate töötajate töö tasustamise kohta on vastavad soovitusel Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta määruses nr. 668 ja Eesti NSV põllumajanduse ministri käskkirjades. Vastavalt nendele normatiividele arvestatakse kolhooside esimeestele, aseesimeestele, agronoomidele, zootehnikutele ja raamatupidajatele normipäevi põhiliselt olemasolevate loomade arvu ja külvipindala suuruse alusel. Andmed uuritavate kolhooside kohta näitavad, et nimetatud juhtivate töötajate osas võrdub üks tööpäev 3,2—3,6 normipäevaga. See on võrdlemisi kõrge tasumäär. Antud normipäevade arvestamise süsteemi juures juhtivatele töötajatele ei sõltu töötasu suurus sellest, kas kolhoos saavutas vajaliku saagikuse ja produktiivsuse taseme või mitte. Seepärast peaksid kolhoosid rakendama sellist juhtivate töötajate tasustamise süsteemi, kus normipäevade arvestamine toimuks saadud toodangu alusel.

Samasugust töö tasustamise põhimõtet on vaja rakendada ka taimekasvatustööde brigadirite osas, nii et brigadirile ei arvestataks normipäevi külvipinna suuruse, vaid brigadis saadud toodangu hulga alusel. Sellisel põhimõttel — loomakasvatustoodangu alusel — arvestatakse juba enamikus kolhoosides normipäevi farmijuhatajatele. (Juhtivate töötajate töö tasustamist vt. lähemalt 6. peatükis.)

Ülejäänud administratiiv- ja majanduslike tööde osas toimub vabariigi kolhoosides normipäevade arvestamine kas kindla kuutasuna, tööl oldud kalendripäevade tasuna või tehtud töö mahu tasuna. Uuritud kolhooside (arvult kaheksa) andmed näitavad, et

keskmiselt võrdub laohoidjate, arvestajate, piima- ja postivedajate, metsa- ja öövahtide, koristajate ja turustajate tööpäev 1,67 normipäevaga.

Võrreldes põllutööde vastava näitajaga (1,39 normipäeva), näeme, et nendel enamasti teisejärgulistel töödel tuleb ühe tööpäeva kohta 22% rohkem normipäevi kui põllutöödel. Sellest selgub, et tööhinded nendel töödel on sühteliselt liiga kõrged. Toome näiteks Rapla rajooni «Mahtra» kolhoosis tehtud analüüsi tulemused. Selles kolhoosis arvestati öövahile ühe öö eest üks normipäev, metsavahile ühe päeva eest üks normipäev, piima- ja postivedajatele ühe veo eest kaks normipäeva, laohoidjale 40 normipäeva kuus. Sellised tööhinded võimaldasid ühel majanduslikel töödel töötajal saada aastas keskmiselt 443 normipäeva, kuna näiteks kolhoosnikule põllundusbrigaadis, kes töötas aastas niisama palju tööpäevi, arvestati keskmiselt ainult 362 normipäeva.

Kolhoosides, kus tööhinded erinevate tootmisharude ja tööalade vahel on kooskõlastatud, on administratiiv- ja majanduslikel töödel mindud põhiliselt tööhinnete vähendamise teed.

Nii näiteks arvestatakse Väike-Maarja rajooni «Uue Elu» kolhoosis laohoidjale, kes hooldab kõiki kolhoosi ladusid, 30 normipäeva kuus (paljudes kolhoosides aga saavad laohoidjad isegi väikese töömahu juures 40 normipäeva kuus). Piima- ja postivedajatele, kes on oma põhitöödega seotud terve tööpäeva, arvestatakse iga tööpäeva eest üks normipäev. Öövahile arvestatakse ühe valves oldud öö eest talveperioodil 0,75 ja suveperioodil 0,5 normipäeva.

Arvestades seda, et osa administratiiv- ja enamik majanduslikest tööddest ei ületa oma raskuselt ja tähtsuselt põllutöid, ning seda, et söödabaasi tugevdamine on vabariigi kolhoositootmise tähtsaimaks probleemiks, peaksid majanduslike tööde hinded olema sellised, et nendel töödel ei võiks teenida päeva jooksul rohkem kui põllutöödel. Mõnede tööde osas peaks päevane teenistus olema 10—15% võrra väiksem. See aitab nendelt töödelt töövõimelisi kolhoosnikuid põllundusbrigaadidesse suunata ja majanduslikel töödel töötavaid töökohustuslikke kolhoosnikuid asendada eakamate kolhoosnikutega.

Kokkuvõttes tuleb märkida, et erinevate tootmisharude ja tööalade töö tasustamise aluste kooskõlastamisel oleks vajalik, et kolhoosid ise selle küsimusega pidevalt tegeleksid. Senini on kolhoosid näidishinnade enamasti mehaaniliselt rakendanud, kohandamata neid oma konkreetsetele tingimustele. Pääaegu üldse pole töönormide ja tööhinnete väljatöötamisel kasutatud tehnilise normeerimise meetodit. Osalt põhjustas seda asjaolu, mida märgitakse NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. aasta märtsikuu määruses, nimelt, et kohalikud organid pidurdasid

paljudel juhtudel kolhooside initsiatiivi, reglamenteerides üldpoolt kolhoosnikute töö normeerimist ja töö tasustamist.¹

Töönorme ja tööhindede ei tohi välja töötada isoleeritult ühe tootmisharu piires. Üksikute tootmisharude töönorme ja tööhindedeid on tingimata vaja omavahel võrrelda ning analüüsida. Neist põhimõtetest lähtudes saavutatakse kooskõlastatud töönormid ja tööhinded kogu kolhoosi ulatuses, mis on üheks tingimuseks kolhoosnikute materiaalse huvi suurenemisele kõigis tootmisharudes ja kõigil tööaladel.

3. MATERJALID TÖÖHINNETE KORRIGEERIMISE KOHTA MÕNINGAIS EESTI NSV KOLHOOSIDES

Tähtsamate loomakasvatustööde hinded normipäevades Väike-Maarja rajooni «Uue Elu» kolhoosis (enne ja pärast nende kooskõlastamist taimekasvatustööde hinnetega)

Näitajad	Tööhinne normipäevades	
	vana	uus
I. Veisefarmis		
1. Lüpsjale-karjatalitajale, kes hooldab		
12—14 lehma, arvestatakse:		
a) iga 100 liitri piima eest:		
laudaperioodil	3,1	2,0
karjatamisperioodil	1,5	1,2
b) iga terve vasika kuni 20 päeva vanuseni kasvatamise eest	12,0	12,0
c) iga temale kinnistatud lehma säilitamise ja hooldamise eest talveperioodil	1,7	—
d) ahtruse mitteasinemise eest grupis	30	20
2. Noorloomade talitajale arvestatakse		
iga vasika eest kuus:		
laudaperioodil	2,2	2,2
karjatamisperioodil	1,4	1,2
II. Seafarmis		
1. Emisetalitajale arvestatakse:		
a) iga saadud ja võõrutamiseni kasvatatud kuni kahe kuu vanuse põrsa eest eluskaaluga		
kuni 8 kg	3,0	} 3
8—12 kg	4,0	
üle 12 kg	4,1	

¹ Vt. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel», «Rahva Hääl» nr. 60, 10. märtsist 1956.

b) iga põhlemise hooldamise eest	1,5	1,0
c) iga emise poegimise eest	1,5	1,0
d) iga pesakonna eest, milles oli 12 ja enam pörsast	4	—
2. Nuumikutalitajale arvestatakse:		
a) iga 10 kg eluskaalu juurdekasvu eest:		
3—4 kuu vanuste noorsigade kasvatamisel	1,5	1,0
peekoni- ja rasvasigade kasvatamisel	1,5	1,0
b) iga nuumalt võetud sea eest	3,0	1,5
III. Linnufarmis		
1. Kanatalitajale arvestatakse:		
a) iga saadud 100 kanamuna eest	1,5	1,5
b) iga säilitatud kana eest	0,025	—
2. Tibutalitajale arvestatakse:		
a) iga kahe kuu vanuseks kasvatatud tibu eest	0,08	0,07
b) iga 2—5 kuu vanuses säilitatud tibu eest	0,05	0,04
c) iga põhikarja üleantud või realiseeritud noorkana eest	0,20	0,10
IV. Lambafarmis		
1. Lambatalitajale arvestatakse:		
a) iga saadud ja võõrutamiseni kasvatatud talle eest	3,5	3,0
b) iga kilogrammi villa eest	0,5	0,5
c) iga täiskasvanud lamba säilitamise eest ja iga võõrutatud noorlamba eest	0,4	0,4

Tähtsamate loomakasvatustööde hinded normipäevades Väike-Maarja rajooni «Õiguse» kolhoosis (enne ja pärast nende kooskõlastamist taimekasvatustööde hinnetega)

Näitajad	Tööhinne normipäevades	
	vana	uus
I. Veisefarmis		
1. Lüpsjale-karjatalitajale, kes hooldab		
12—14 lehma, arvestatakse:		
a) iga 100 liitri piima eest:		
laudaperioodil	3,5	3,0
karjatamisperioodil	1,8	1,5
b) iga terve vasika kuni 20 päeva vanuseni kasvatamise eest	12,0	10,0
c) iga temale kinnistatud lehma säilitamise ja hooldamise eest talveperioodil	1,5	—
d) ahtruse mitteesinemise eest grupis	30	—
2. Noorloomade talitajale arvestatakse iga		
vasika eest kuus:		
laudaperioodil	2,2	2,0
karjatamisperioodil	1,2	0,9

II. Seafarmis

1. Emisetalitajale arvestatakse:

a) iga saadud ja võõrutamiseni kasvatatud kuni kahe kuu vanuse põrsa eest eluskaaluga kuni 12 kg	3,5	3,0
üle 12 kg	4,5	4,0
b) iga põhiemise hooldamise eest	1,5	1,5
c) iga sugukuldi hooldamise eest	3,5	3,5
d) iga emise poegimise eest	1,5	—
e) iga pesakonna eest, milles oli 12 ja enam põrsast	5	—

2. Nuumikutalitajale arvestatakse:

a) iga 10 kg eluskaalu juurdekasvu eest:		
3—4 kuu vanuste noorsigade kasvatamisel	2,0	} 1,3
peekoni- ja rasvasigade kasvatamisel	3,0	
lihasea kasvatamisel	1,0	
b) iga nuumalt võetud sea eest	3,0	—

III. Linnufarmis

1. Kanatalitajale arvestatakse:

a) iga saadud 100 kanamuna eest	2,0	1,7
b) iga säilitatud kana eest	0,01	0,01

2. Tibutalitajale arvestatakse:

a) iga kahe kuu vanuseks kasvatatud tibu eest	0,10	0,10
b) iga 2—5 kuu vanuseni säilitatud tibu eest	0,09	0,09
c) iga põhikarja üleantud või realiseeritud noorkana eest	0,20	0,20

IV. Lambafarmis

1. Lambatalitajale arvestatakse:

a) iga saadud ja võõrutamiseni kasvatatud talle eest	3,0	2,5
b) iga kilogrammi villa eest	0,5	0,5
c) iga täiskasvanud lamba säilitamise eest ja pärast võõrutamist iga noorlamba eest	0,4	0,4

TÖÖHINDED LOOMAKASVATUSES HARJU RAJOONI «TULEVIKU» KOLHOOSIS 1956. AASTAL

I. Veisefarmis

1. Lüpsjale-karjatalitajale, kes hooldab 10—14 lehma, arvestatakse normipäevi:

a) iga 100 liitri piima eest karjatamisperioodil 1,3 normipäeva, laudaperioodil mehhaniseeritud laudas 2,5 np. ja mehhaniseerimata laudas 2,8 np.,

b) iga terve vasika kuni ühe kuu vanuseni kasvatamise eest 12 np.,

c) ahtruse mitteeesinemisel aasta lõpul juurde arvestada 20 np.,

d) igalt temale kinnistatud lehmalt aastast saamata jäänud vasika eest ehk iga ahtra lehma eest arvestada maha 12 np.

2. Pullitalitajale arvestatakse normipäevi:

a) iga tiinestatud lehma eest 1,5 np.,

b) pulli hooldamise eest 4 np. kuus.

3. Vasikatalitajale, kes hooldab 20—40 vasikat kuni ühe aasta vanuseni, arvestatakse normipäevi:

- a) karjatamisperioodil ühe vasika eest 1 np. kuus,
- b) laudaperioodil ühe vasika eest 1,8 np. kuus.

4. Noorkarjatalitajale, kes hooldab 30—50 noorloomu ühe aasta vanusest kuni põhikarja üleviimiseni, arvestatakse normipäevi:

- a) karjatamisperioodil ühe looma eest 1 np. kuus,
- b) laudaperioodil ühe looma eest 2 np. kuus,
- c) iga paaritatud ning tiine mullika eest 2 np.

5. Karjasele kinnistatakse talveperioodil 50—100 lehma, suveperioodil 50 lehma, kopliviisilisel karjatamisel 100 lehma. Neile arvestatakse normipäevi järgmiselt:

- a) iga 100 l piima eest laudaperioodil 0,6 np.,
iga 100 l piima eest karjatamisperioodil 0,5 np.,
iga 100 l piima eest kopliviisilisel karjatamisel 0,2 np.,
- b) iga tiinestunud lehma eest 1 np.

II. Seafarmis

1. Emisetalitajale, kes hooldab 12—14 emist ja üht sugukulti, arvestatakse normipäevi:

a) iga saadud ja võõrutamiseni kasvatatud kuni kahe kuu vanuse põrsa eest eluskaaluga kuni 8 kg — 2,0 np.,

” 8—12 kg — 3,0 np.,

” 12—18 kg — 4,0 np.,

” üle 18 kg — 4,5 np.,

b) iga emise hooldamise eest kuus 0,5 np.,

c) sugukuldi hooldamise eest kuus 2,5 np.,

d) iga emise poegimise eest 1 np.,

e) iga pesakonna eest, milles oli 12 ja enam põrsast — 3 np.

2. Nuumikutalitajale, kes hooldab 80—100 nuumikut, arvestatakse normipäevi:

a) iga 10 kg eluskaalu juurdekasvu eest 0,45 np.,

b) iga üle peekoni standardkaalu kasvanud sea eest arvestatakse maha 3 np.

3. Emiste sigalal töötavatele abitöölisele arvestatakse 50% emisetalitaja töötasust kuus.

4. Abitöölisele mehhaniseeritud sigalal arvestatakse 60% keskmisest seatalitajate töötasust kuus.

III. Linnufarmis

1. Kanatalitajale, kes hooldab 500—700 lindu, arvestatakse normipäevi:

a) iga saadud 100 kanamuna eest 1 np.,

b) iga säilitatud kana eest 0,02 np. kuus.

2. Tibu talitajale, kes hooldab 1000—2000 tibu, arvestatakse normipäevi:

- a) iga kahe kuu vanuseks kasvatatud tibu eest 0,1 np.,
- b) iga 2—5 kuu vanuseni säilitatud tibu eest 0,05 np.,
- c) iga põhikarja üleantud või realiseeritud noorlinnu eest 0,2 np.

IV. Lambafarmis

1. Lamba talitajale, kes hooldab 75 täiskasvanud utte ja 50 noorlammast, arvestatakse normipäevi:

- a) iga saadud ja võõrutamiseni kasvatatud talle eest 2,5 np.,
- b) iga säilitatud lamba eest ja iga võõrutatud noorlamba eest karjatamisperioodil 0,15 np. kuus, laudaperioodil 0,20 np. kuus,
- c) iga kilogrammi villa eest 0,4 np.,
- d) iga jäära säilitamise eest 0,5 np. kuus,
- e) iga paarituseks hästi ettevalmistatud jäära eest 1 np.,
- f) iga 1 kg jääravilla eest 0,6 np.

2. Püga jale arvestatakse iga 10 kg villa eest käsitsi pügamisel 1 np.

3. Lammaste etteandjale arvestatakse 0,02 np. iga lamba eest.

V. Hobusefarmis

1. Tööhobuste talitajale, kes hooldab 12—15 hobust, arvestatakse normipäevi:

a) iga tööhobuse hooldamise eest karjatamisperioodil 2,5 ja laudaperioodil 3 np. kuus,

b) iga terve varsa eest 10 np.,

c) varsa võõrutamiseni kasvatamise eest 15 np.

2. Noorhobuste talitajale, kes hooldab 12—15 noorhobust, arvestatakse normipäevi:

a) iga noorhobuse säilitamise ja hooldamise eest suveperioodil 2 np., talveperioodil 2,5 np.,

b) iga tööks väljaõpetatud hobuse eest 5 np.,

c) pingsal põllutööde perioodil arvestatakse tallimehe õpetada oleva iga hobuse eest 3 kuu jooksul 3 np. kuus.

3. Sugutäku talitajale arvestatakse normipäevi:

a) täku hooldamise eest 8 np. kuus,

b) iga tiinestunud mära eest 2 np.

Veterinaarsanitarile arvestatakse 50% zootehniku normipäevade arvust.

Laborandile arvestatakse 35% zootehniku normipäevade arvust kuus.

Laudavanemale arvestatakse lüpsikarja laudas 0,3 np. iga 100 l piima eest.

Laudavanemale sigalas arvestatakse 80% keskmisest talitajate töötasust.

V. LISATASU MAKSMISEST KOLHOOSIDES

Nagu eespool korduvalt on rõhutatud, on töötasu õige organiseerimise ja seega ka kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmise peamiseks abinõudeks kolhoosides: 1) normipäevatasu suurendamine ühistootmise kasvu baasil; 2) töö normeerimise ja hindamise parandamine koos töö- või toodanguühiku tasu minimaalse suuruse stabiliseerimisega; 3) töötasu regulaarne väljamaksmine igakuise avansseerimise ja igakuise garanteeritud tasu järkjärgulise sisseviimise teel. Selle kõrval on töötasu korraldamisel kolhoosis olulise tähtsusega lisatasu maksmine eriti hästi töötavatele kolhoosnikutele.

Lisatasul on olnud ja on kolhoositootmise eri arenguetappidel ja eri tingimustes väga mitmesuguseid ülesandeid ning eesmärgi.

Lisatasu hakati maksuma kolhoosides vajaduse tõttu täiendada kehtivat põhitöötasu maksmise korda ja parandada kolhoosnikute materiaalsel ergutamist.

Kolhoos kui paljuharuline suurmajapidamine haarab endasse väga erineva iseloomuga tootmisharusid, millest tingitult ka rakendatavad töötasumoodused neis harudes on oluliste erinevustega. Sellest tingituna kerkivad üksikutes tootmisharudes töötasu korraldamisel üles erinevad probleemid, mille lahendamine nõuab erinevaid teid ja meetodeid. Seepärast makstakse sageli isegi ühe kolhoosi eri tootmisharudes lisatasu erinevail põhimõtteil. Samuti pole lisatasu ülesanded täiesti samad majanduslikult tugevates ja nõrgemates kolhoosides.

Taimekasvatuses on lisatasu maksmine tingitud eeskätt puudustest kehtivas põhitöötasusüsteemis, vajadusest paremini ja täielikumalt tasustada taimekasvatuses töötajate tööd, tasuda selle eest vastavalt tehtud töö tulemustele ja saadud toodangule.

Kolhoosnikute töö kõige õigem tasumine oleks selline, kus töötasu on otseselt seotud töö lõpptulemustega. See tähendab seda, et iga töötaja töötasu suurus peab otseselt sõltuma toodangu kogusest ja kvaliteedist. Selle põhimõtte järgi toimubki töö tasustamine kolhoosi nendes tootmisharudes, kus toodangut saadakse ühtlaselt kogu aasta jooksul. Niisuguseks haruks on eeskätt loomakasvatus. Taimekasvatuses saadakse aga kogu aastase töö tulemus, kogu aastane toodang põhiliselt ühel perioodil, s. o. kahe-

kolme kuu jooksul, samal ajal kui töö selle toodangu saamiseks toimub ja seda arvestatakse ning hinnatakse jooksvalt kogu aasta kestel. Loomulikult ei saa enne saagi valmimist ja koristamist töö hindamisel arvesse võtta lõplikke töötulemusi, mis selguvad alles aasta lõpupoole, mil suurem osa selle saagi kasvatamiseks ja koristamiseks vajalikke töid on juba tehtud ja hinnatud. Seega ei ole aasta jooksul arvestatud normipäevade alusel makstav kolhoosnikute põhitöötasu taimekasvatuses tootmise iseloomust tingitult pidevas otseses sõltuvuses kolhoosnikute töö tulemustest, s. o. nende poolt kasvatatud saagi suurusest ja kvaliteedist. Põllundusbrigaadide poolt tehtud tööde kvaliteet — näiteks põhiliste tööde teostamise hoolikus ja kiirus — mõjutavad aga otseselt saadava toodangu hulka ja kvaliteeti. Normipäevade arvestamine ainult tehtud töö hulga järgi omab seega seda olulist puudust, et see ei stimuleeri kolhoosnikute huvi oma töö kvaliteedi parandamise vastu ning soodustab üldiselt lohakat tööse suhtumist. Tegelikult erineb üksikute töötajate töö alati kvaliteedilt ja sellepärast oleks ka töötasu maksmine nende näitajate järgi õiglasem. Toodangu hulk ja kvaliteet sõltub peale põllundusbrigaadide liikmete töö veel väga tugevasti looduslikest (eeskätt kliimatilistest) teguritest. Meie vabariigi tingimustes on neil teguritel saagikuse kujunemisele sageli isegi otsustav mõju. Tagantjärele on aga võimatu kindlaks teha, kui suurel määral mingi tegur mõjutab saagikuse taset ja kuivõrd oleks vaja selle eest tõsta või vähendada brigaadiliikmete töötasu.

Seda puudust on püütud kõrvaldada kolhoosnikute põhitöötasu korrigeerimise teel normipäevade juurde- või mahaarvestamisega vastavalt brigaadi poolt saadud toodangule. Niisugust põllundusbrigaadide liikmete põhitöötasu korrigeerimise moodust soovitati varasematel aastatel ja seda rakendati teistes liiduvabariikides paiguti võrdlemise laialdaselt. Põhiliselt seisnes see järgmisel: vastavalt brigaadile määratud plaanilise saagikuse ületamise protsendile arvestati brigaadi liikmetele igäühele täiendavalt juurde sama protsent normipäevi või vastupidi — kui saagikus oli plaanis ettenähtust väiksem, siis arvestati igalt brigaadi liikmelt maha vastav protsent (kuid mitte üle 25%) normipäevi. Peab märkima, et niisugune põhitöötasu korrigeerimine aasta lõpul toodangu arvessevõtmise teel tagantjärele ei suuda eespool nimetatud puudust põhitöötasus kõrvaldada. See meetod võimaldab parimal juhul otsustada vaid kogu põllundusbrigaadi või lüli kui terviku töö kvaliteedi üle, erinevusi brigaadi või lüli üksikute liikmete töö kvaliteedis pole aga ikkagi võimalik õigesti arvestada. Normipäevade juurdearvestamine sõltuvalt toodangu tõusust ja proportsionaalselt kolhoosnikute poolt aasta jooksul väljatöötatud normipäevadega võib küll õiglaselt suurendada nende kolhoosnikute töötasu, kes aasta kestel rohkem töötasid, kuid samaaegselt arvestatakse normipäevi juurde ka nendele brigaadiliikmetele, kes kõrge saagikuse saavutamisele vähe kaasa aitasid ja teiste

arvates lisatasu sugugi ei vääri. Normipäevade mahaarvestamine võrdsest põllundusbrigaadide kõigilt liikmetelt proportsionaalselt brigaadile antud plaanilise saagikuse mittetäitmisega saavutab aga soovitud otse vastupidise tulemuse. Kõige enam arvestatakse sel juhul maha normipäevi nendelt kolhoosnikutelt, kes neid aasta jooksul olid välja töötanud kõige rohkem, kes kõige vähem olid süüdi saagikuse plaani mittetäitmisel. Sama kehtib ka niisuguse põhitöötasu korrigeerimise mooduse kohta, kus normipäevade täiendava juurde- või mahaarvestamise aluseks on mitte iga brigaadi plaaniline saagikus, vaid antud aastal kujunev kolhoosi keskmine saagikus. Sellise mooduse juures ei sõltu brigaadiliikmete töötasu mitte niivõrd toodangu absoluutsest tasemest kui just suhtest üksikute brigaadide toodangu mahu vahel. Ühe brigaadi töötasu on seda kõrgem, mida madalam on kolhoosi keskmine ja mida halvemini töötavad teised brigaadid. On päris selge, et kolhoosnikute põhitöötasu sellise korrigeerimise alus on vigane ja et see ei suuda kindlustada põhitöötasu õiglast maksimumist vastavalt iga kolhoosniku poolt tehtud töö kogusele ja kvaliteedile.

Seda on tõestanud ka vabariigi kolhooside praktika, kes loobusid sellisest põhitöötasu korrigeerimise moodusest juba mõni aasta pärast selle rakendamist. Töö õiglasema tasumise asemel tekitas see meetod vaid segadust ja õigustatud rahulolematust kolhoosnikute põhitöötasu põhjendamatu suurendamise või vähendamise pärast.

Peale selle peab veel märkima, et üldse annab normipäevade täiendav juurde- või mahaarvestamine efekti vaid sel juhul, kui normipäevatasu on kõrge. Harju rajooni «Rahva Võidu» kolhoosi kogemused näitavad, et isegi 10 rubla piires oleva normipäevatasu puhul ei mobiliseeri see töötasu korrigeerimine kolhoosnikuid kuigi suurel määral paremate tulemuste saavutamisele. Kuna kolhoosnikutele on enne aasta lõppu niikuinii teadmata, kui palju neile arvestatakse normipäevi juurde või maha, siis suhtuvad nad üldiselt nendesse arvestustesse ükskõikselt, seda enam, et töötasu tõus on selle mooduse juures praktiliselt väga väike.

Kõigest eeltoodust järeldub, et taimekasvatuses töötajate põhitöötasu korrigeerimine aasta lõpul sõltuvalt brigaadi poolt saadud toodangu hulgast pole õige. Tootmise iseloom taimekasvatuses nõuab, et aasta jooksul üksikute tööde eest arvestatud normipäevade arv jääks kehtima lõplikul töötasu maksmisel. See tugevdab kolhoosnikute usku aasta jooksul väljatöötatud põhitöötasu kindlusesse. Põhitöötasu korraldamise peamised teed taimekasvatuses seisnevad ikkagi üksikute tööde normeerimise ja hindamise täiustamises ning taimekasvatuses töötajate töötasu taseme kooskõlastamises teiste tootmisharudega.

Töötasu sõltuvusse seadmist kolhoosnikute individuaalse töö

kvaliteedist ja tulemustest, s. o. saadud toodangust, on töö tasustamisel normipäevade abil taimekasvatuses õigem läbi viia otsese naturaalse või rahalise lisatasu maksmise teel.

Taimekasvatuses on seega lisatasu peamiseks ülesandeks eeskätt parandada puudusi põhitöötasus. Samal ajal peab lisatasu materiaalselt ergutama põllundusbrigaadide liikmeid tootmisülesannete täitmisele ja ületamisele, suurema toodangu saavutamisele. Sellisena — täiendava premiaalse tasuna eriti kõrgete saavutuste eest ühistootmises — on lisatasu vajalik üldse kõigis tootmisharudes.

Majanduslikult nõrgemas kolhoosis on aga lisatasul taimekasvatuses veel üks tõsine ülesanne. Nõrgas kolhoosis on tavaliselt kolhoosnike põhitöötasu madal ja ka avansisummad (kui avansseerimine üldse toimub) väga väikesed ega suuda tagada kolhoosnike aktiivset töötamist ühismajapidamises. Niisugustes tingimustes on kolhoosnike, eeskätt põllundusbrigaadide liikmete tööalase aktiivsuse tõstmiseks vaja mingit lisaabinõu, mingit täiendavat ergutusvahendit. Selleks kasutataksegi lisatasu, millel sel juhul on teatud mõttes ka organisatoorse abinõu tähendus. Seda kasutatakse ühe või teise tootmisala kiire tõstmise eesmärgil, teatud tööde õigeaegse tegemise kindlustamiseks, kolhoosnike üldise tööalase aktiivsuse tõstmiseks. Lisatasu on sellistele kolhoosidele kitsaskohtadest ülesaamise abinõuks.

Loomakasvatuses on lisatasul tunduvalt piiratumad ülesanded kui taimekasvatuses. Tootmise iseloomust tingituna — toodang laekub siin regulaarselt aasta läbi — arvestatakse loomakasvatustöötajatele põhitöötasu kogu aasta läbi saadavat toodangut arvesse võttes. Seega on loomakasvatustöötajate põhitöötasu otseselt sõltuvuses nende töö lõpptulemusest — loomakasvatustoodangust. Tööprotsessi iseloom loomakasvatuses dikteerib juba ise kindla ja rangema töödistsipliini, sellepärast pole siin praktilist vajadust lisatasu järele töötajate üldise tööalase aktiivsuse suurendamise eesmärgil või üksikute tööde tegemise ergutamiseks. Lisatasu vajadus on loomakasvatuses väiksem ka veel seetõttu, et siin on põhitöötasu suhteliselt tunduvalt kõrgem kui teistes tootmisharudes (mõnes kolhoosis makstakse taimekasvatuses lisatasu muude eesmärkide kõrval sageli ka selleks, et vähendada töötasu taseme ebaõigelt suurt vahet taime- ja loomakasvatuses). Seega on lisatasu ülesandeks loomakasvatuses ergutada kolhoosnikuid tootmisplaanide ületamisele.

Kõige eeltoodu põhjal lühidalt lisatasu olemust iseloomustades ja tema põhilist ülesannet kolhoosis määrates võiks öelda: lisatasu on põhitöötasu kõrval täiendavaks abinõuks kolhoosnike materiaalse huvi tõstmisel kolhoosi ühismajapidamise arendamise vastu.

Lisatasu ülesandeks on seega põhitöötasu täiendamine, mitte aga selle asendamine. Lisatasu vormid baseeruvad põhiliselt täien-

daval raha või produktide andmisel eesrindlikele kolhoosnikutele nende paremate töötulemuste eest ühistootmisel. Seega on lisatasul premiaalne iseloom. Lisatasu suureks eeliseks on see, et tal on selgelt sihipärane iseloom. Lisatasu põhimõtted on lihtsad ja kolhoosnikutele arusaadavad ning olles otseselt suunatud mingi ülesande täitmisele, tõstab lisatasu kolhoosnikute huvi vajalike tööde tegemise ja toodangu suurendamise vastu suuremal määral, kui seda põhitöötasu alati üksi suudaks.

Lisatasu on tegelikult osa kolhoosi toodangust, mis läheb otseselt teatud grupile kolhoosnikutele ja jaotatakse brigaadi või lüli nende liikmete vahel, kes said häid tulemusi tootmistöös.

Kolhooside praktikas on lisatasu leidnud väga laialdast rakendamist. Uuritud viies rajoonis maksid näiteks 1956. aastal lisatasu taimekasvatuses kõik 111 kolhoosi ja loomakasvatuses 72 kolhoosi. Lisatasu rakendamine on mahajäänud kolhoosides osutunud väga mõjuvaks kolhoosnikute tööalase aktiivsuse ja tööviljakuse tõstmise abinõuks ning aidanud paljudel mahajäänud kolhoosidel lühikese ajaga tunduvalt parandada oma tootmist, osal neist aga kiiresti tõusta isegi eesrindlike ridadesse.

Kolhoosides läbiviidud uurimistööd on näidanud, et meie vabariigi tingimustes on lisatasu makstud peamiselt järgmistel alustel:

- 1) tootmisülesannete täitmise ja ületamise eest;
- 2) üksikute tööde tegemise eest;
- 3) normipäevade väljatöötuse alammäära ületamise eest.

Vaatame järgnevalt, millistes konkreetsetes tingimustes on otstarbekas ülalnimetatud lisatasu mooduseid rakendada, millist efekti nad on seni andnud ja millised puudused esinevad lisatustamisel.

1. LISATASU TOOTMISÜLESANNETE TÄITMISE JA ÜLETAMISE EEST

Lähtudes kõigest eelöeldust lisatasu põhiliste ülesannete ja printsiipide kohta, tuleb progressiivseks ja kõige enam töö järgi jaotamise sotsialistliku majandusseaduse nõuetele vastavaks lugeda lisatasu maksmist brigaadidele või üksikutele töötajatele antud tootmisülesannete täitmise ja ületamise eest. See ergutab kolhoosnikuid hoolitsema otseselt kolhoosi tootmisplaani täitmise ja ületamise eest, seob nende töötasu lõpliku suuruse otseselt brigaadidele ning üksikutele töötajatele antud tootmisplaanide täitmise tingimustega. Kuid siinjuures peab rangelt silmas pidama, et saagikuse plaanid ei tohi olla madaldatud ega ka eba-realselt kõrged. Ka normipäevatasu peab sel juhul kolhoosis olema nii suur, et see omalt poolt juba kindlustab kolhoosnikute huvi ühistöödest pideva aktiivse osavõtu vastu.

Sisuliselt on lisatasu üleplaaniilise toodangu saamise eest osa

toodangust, mis luuakse teatavate töötajate täiendavate töökulude või kõrgemakvaliteedilise töö tulemusena ja kuulub seega täieõigusega jaotamisele ainult nende teatavate töötajate vahel. Kolhoosnik näeb seega otsest sidet oma töö tulemuste ja lisatasu vahel, mis on üheks olulisemaks momendiks tema huvi tõstmisel tootmise arendamise vastu.

Majanduslikult nõrgemas kolhoosis aga, kus tegelik saagikus on veel madal ja kolhoosnikutel pole saagikuse plaani tegelikku täitmise usku, peab tase, mille ületamisest peale hakatakse maksma lisatasu, olema mõnevõrra madalam plaanilisest.

Taset, mille ületamise korral on õigus anda lisatasu, võib määrata väga mitmesugustel põhimõtetel. Eeskätt võib selleks olla rea aastate kohta arvestatud keskmisest saagikusest ja produktiivsusest mõnevõrra kõrgem tase, mille ületamine antud kolhoosi konkreetsetes tingimustes osutub tavalisest tootlikuma töö tulemuseks ja väärib esiletõstmist ning täiendavat tasu. Äärmisel juhul võib tase esimesel aastal võrduda eelmiste aastate keskmisega. Igal juhul peab see olema antud kolhoosi tingimustes reaalselt saavutatav, kuid nõudma tööülesannete hoolsat ja kvaliteetset täitmist. Selleks tuleb analüüsida kolhoosi seniseid näitajaid paari-kolme eelneva aasta jooksul, samuti kolhoosi eesrindlaste seniseid saavutusi. Seejuures tuleb see tase diferentseerida brigaadide kaupa, sõltuvalt iga brigaadi tootmistingimustest, eeskätt mulla viljakusest. Ainult sellisel juhul kujuneb lisatasu teatava taseme ületamise eest tõesti täiendavaks tasuks parema ja tootlikuma töö eest.

Niiviisi suhtutaksegi lisatasusse paljudes vabariigi kolhoosides. Üldise normipäevatasu suurendamise ja igakuise regulaarse avansseerimise kõrval maksavad paljud kolhoosid eesrindlikele kolhoosnikutele lisatasu tootmisplaanide täitmise ja ületamise eest ühistootmises. Vabariigi viie rajooni 111-s kolhoosis läbiviidud uurimistöö näitas, et plaaniülesannete täitmise ja ületamise eest maksavad lisatasu lüpsjatele 59%, seatalitajatele 10% ja kanatalitajatele 24% kolhoosidest. Taimekasvatuses rakendas seda lisatasumoodust 37 kolhoosi (s. o. 33% uuritud kolhoosidest).

Toodanguplaanide täitmise ja ületamise eest makstava lisatasu puhul antakse seda taimekasvatuses iga kultuuri osas kas teatava protsendina üle plaani saadud saagist (harilikult 25—50%) või saagikuse plaani täitmise korral teatava protsendina (harilikult 1,5—2%) kogu saadud toodangust. Mõnes kolhoosis makstakse lisatasu saagikuse plaani ületamise puhul teatava rahasummana iga tsentneri toodangu eest, mis on toodetud üle plaani. Nii antakse Võru rajooni «Lembitu» kolhoosis põllundusbrigaadide liikmetele lisatasu: 1) saagikuse plaanide täitmise korral 5% teravilja- ja põldheina-, ning 10% kartuli-, loodusliku heina ja köögiviljasaagist; 2) saagikuse plaanide ületamise korral kõikide kultuuride osas veel juurde 60% üleplaanilisest saagist. Väike-Maarja rajooni «Õiguse» ja Rakvere rajooni «Valguse»

kolhoosis antakse põllundusbrigaadide liikmetele lisatasuks 50% üleplaaniisest teravilja-, kartuli- ja heinasaagist. Ka Rapla rajooni «Uue Elu» kolhoosis, kus varematal aastatel ei rakendatud lisatasu, makstakse alates 1956. aastast lisatasuks 50% taimekasvatuse üleplaaniisest saagist.

Loomakasvatuses makstakse toodanguplaanide ületamise korral lisatasuks tavaliselt 20—30% üleplaaniisest toodangust või siis kindel rahasumma või kindel kogus saadusi iga üle plaani toodetud tsentneri (kilogrammi) eest. Sageli on lisatasu suurus seatud sõltuvusse toodangu mahust vastava skaala järgi. Näiteks Väike-Maarja rajooni «Õiguse» kolhoosis on piima lisatasu diferentseeritud aastase piimatoodangu järgi (plaan 1800 liitrit lehma kohta): kui lüpstakse kuni 2000 liitrit lehma kohta, siis makstakse lisatasuks 15% üle plaani lüpstud piimast, kui saadakse 2001—2500 liitrit — makstakse 20% üleplaaniisest piimast, 2501—3000-liitri toodangu puhul on lisatasu 25% ja üle 3000 liitri väljalüpsi puhul 30% üleplaaniisest piimast.

Niisuguse skaala kasutamisel kasvab lisatasu väga kiiresti võrreldes toodangu kasvuga. Suurema piimatoodangu puhul — näiteks 3500 liitrit — saab lüpsja 17 korda suurema lisatasu kui näiteks 2000-liitri toodangu puhul. 2000-liitri aastatoodangu puhul moodustab lisatasu 1,5% kogu piimatoodangust, 3500 liitri puhul aga juba 14,6%. Nii suur lisatasu tõus ei ole põhjendatud ja viib mõnede lüpsjate ületasustamisele. Seepärast on õigem kehtestada üks üldine lisatasuprotsent, mis ei olene piimatoodangu tasemest, sest piimatoodangu tõusuga suureneb lisatasu absoluutne suurus niikuinii samuti tunduvalt.

Tabel 27

Lisatasu suurenemine ühtse ja tõusva lisatasumäära puhul

Toodangu plaan ühe lehma kohta	Tegelik toodang ühe lehma kohta	Lisatasu suurus keskmiselt ühe lehma kohta					
		Rakendades «Õiguse» kolhoosi lisatasu skaalat	Lisatasu kasv %	Erikaal kogutoodangust %	Rakendades ühtset määra — 20% üleplaaniisest piimast	Lisatasu kasv %	Erikaal kogutoodangust %
1800 l	2000 l	30 l	100	1,5	40 l	100	2,0
"	2500 l	140 l	467	5,6	140 l	350	5,6
"	3000 l	300 l	1000	10,0	240 l	600	8,0
"	3500 l	510 l	1700	14,6	340 l	885	8,9

Nagu tabelist näeme, on lisatasu kasv küllaldane ka ühtse lisatasumäära puhul. Lisatasu erikaal kogutoodangust tõuseb ka selle mooduse puhul suure toodangu juures küllaltki suureks. Diferentseeritud määra rakendamine oleks õigustatud ainult siis,

kui lüpsjatele antaks diferentseeritud plaanid sõltuvalt nende lehmadegrupi produktiivsusest, sest lisatasu puhul toodanguplaani ületamise eest oleneb lisatasu suurus oluliselt viimase tasemest.

Ka teistes loomakasvatusharudes antakse lisatasu üldiselt sõltuvalt nendele püstitatud tootmis- ja tööülesannete täitmise eest. Selline üldine kord kehtib loomakasvatuse lisatasustamisel juba aastaid ja on enamikul juhtudel palju kaasa aidanud loomakasvatustoodangu suurendamisele.

Kolhooside praktikas on võrdlemisi laialt levinud loomakasvatuses töötajatele toodanguplaanide andmine kuude lõikes ja lisatasu maksmine iga kuu plaani ületamise eest. Siin tuleb olla ettevaatlik, et kuuplaanid oleksid igal aastaperioodil reaalsed ja arvestaksid iga talitaja loomadegrupi iseärasusi. Vastasel korral võib esineda juhtumeid, et aasta kestel üksikutel kuudel (eriti suvel) toodanguplaanid küll kergesti ületatakse, kuid aasta kokkuvõttes jääb plaan täitmata. Niisugusel juhul saab töötaja lisatasu õigustamatult ja see ei aita kaasa kolhoosi tootmistaseme üldisele tõusule.

Kolhoosides, kus lisatasu makstakse toodanguplaanist mõnevõrra madalama taseme saavutamise eest, lähtutakse enamasti eelmiste aastate keskmisest tasemest (Viljandi rajooni «Linda», Suure-Jaani rajooni «Kuldtähe» kolhoos ja mitmed teised). Lisatasu antakse eelmiste aastate keskmise taseme ületamise korral. Nii määrati «Linda» kolhoosis 1956. aastal taimekasvatuse saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse plaanid 30% võrra kõrgemad eelmiste aastate tegelikust tasemest ja lisatasu hakati maksuma alates toodanguplaanide 70-protsendilisest täitmisest. Üle selle taseme toodetud iga tsentneri teravilja eest maksti «Linda» kolhoosis näiteks brigadirile 1,5 rubla. Toodanguplaani 100-protsendilise täitmise korral tõusis lisatasu iga üle plaani saadud tsentneri teravilja eest 3 rublale. Samasugusel põhimõttel makstakse lisatasu ka loomakasvatuses. Näiteks saab lüpsja-karjatalitaja oma lehmadegrupile määratud piimatoodangu kuuplaani 70-protsendilise täitmise korral 10 kopikat iga üle selle taseme saadud liitri eest ja aastaplaani ületamise korral 30 kopikat iga üle plaani saadud liitri eest.

Orissaare rajooni «Uhismaa» kolhoosis anti 1956. ja 1957. aastal taimekasvatuses lisatasuks 3% brigaadis saadud teraviljast, kui taliviljade saagikus oli 11 tsentnerit ja suviviljade saagikus 6 tsentnerit hektarilt. Peale selle anti brigaadile veel 9% üle plaani saadud teraviljatoodangust. Kartulit anti lisatasuks 9% brigaadi poolt saadud kartulisaagist, tingimusel, et hektarisaak oleks 75 tsentnerit, ja peale selle veel 12% üle plaani saadud kartulisaagist.

Selline põhimõte on väga efektiivne ja väärib soovitamist, eriti majanduslikult nõrgematele kolhoosidele. Plaanist madalama taseme saavutamise eest makstav lisatasu esineb kui täiendus üleplaani lisatasule ja annab majanduslikult nõrgemas kolhoosis töötajatele võimaluse saada lisatasu juba veidi kergematel tin-

gimustel, kui seda on plaani ületamine. Kuid need kolhoosid, kes rakendavad lisatasu ainult plaanist madalama taseme puhul, peaksid seda lisatasumoodust täiendama suurema lisatasuga toodanguplaani ületamise eest ja edaspidi sellele täiesti üle minema.

Majanduslikult nõrgemates kolhoosides, kus tootmistase on veel väga madal, on osutunud otstarbekohaseks tootmisülesannete ületamise eest antava lisatasu kõrval ajutiselt maksta ka lisatasu lihtsalt teatud osana brigaadi või üksikute töötajate poolt saadud toodangust, seadmata seda sõltuvusse teatud tasemest. See suurendab nõrgas kolhoosis töötajate huvi oma töötulemuste parandamise vastu, sest lisatasu saamine on kindlustatud igal juhul, tema suurus aga sõltub saadava toodangu mahust. Nimetatud lisatasumoodust rakendatakse sellepärast kolhoosides sageli mõne tootmisharu kiire arendamise eesmärgil. Näiteks kolhoosides, kus esineb raskusi loomakasvatustöötajate kaadri püsivusega, võib lüpsjale anda tema loomadegrupilt iga kuu lüpsitud piima kogusest lisatasuks 1—1,5% ja aasta lõpul veel teatava protsendi üle plaani lüpsitud piimast. Sama põhimõte on rakendatav ka teistes loomakasvatusharudes. Taimekasvatuses võib seda põhimõtet rakendada nii, et põllundusbrigaadile antakse pärast saagi koristamist teatav osa brigaadi kasvatatud ja koristatud saagist ja tootmisplaani ületamisel veel teatav protsent üle plaani saadud saagist (vaata lähemalt kirjeldusest lisatasu kohta koristustööde stimuleerimiseks lk. 88—93).

Lisatasu maksmisel on olulise tähtsusega see, kuidas toimub lisatasu üldkoguse jaotamine kolhoosnikute vahel! Loomakasvatuses on see küsimus üldiselt lihtsam. Siin on nii tootmisülesanded kui ka saadava toodangu ning töötasu arvestamine individualiseeritud. Järelikult saab ka lisatasu arvestada otseselt iga töötaja kohta. Iga talitaja saab lisatasu tema loomadegrupi osas saavutatud tulemuste järgi. Tõsisemaks probleemiks on siin lisatasu maksmine farmide abitöölistele ja taimekasvatustöötajatele. Ei ole õige, kui piima eest saab lisatasu ainult lüpsja. On teada, et suveperioodil on lehmade hea toitumise kindlustamisel väga suure tähtsusega nende hea karjatamine. See pärast on karjase huvi tõstmiseks loomade hea hooldamise vastu vajalik osa piima eest antavast lisatasust arvestada karjasele. Paljudes kolhoosides jaotataksegi suveperioodil piima eest saadav lisatasu 60% ulatuses lüpsjale ja 40% ulatuses karjasele. Samuti on viimasel ajal paljudes kolhoosides, lähtudes sellest, et piima toodangu tõusu peamiseks aluseks on tugev söödabaas ja et selle tugevdamiseks on vaja tõsta põllunduses töötajate huvi söödabaasi arendamise vastu, hakatud piima eest saadavat lisatasu jaotama ka põllundusbrigadiridele.

Veelgi tõsisem on lisatasu üldkoguse jaotamise küsimus taimekasvatuses. Lisatasu andmine põllundusbrigaadile kõrge tootlikkusega töö eest aitab kaasa töö järgi jaotamise printsiibi õigemale

rakendamisele kogu brigaadi suhtes tervikuna. Seda põhimõtet on vaja läbi viia ka brigaadi iga üksiku liikme suhtes, et brigaadis hoolsamini töötavad kolhoosnikud saaksid lisatasu üldkogusest vastavalt ka suurema osa. Sellest põhimõttest lähtuvad õige mitmed lisatasu jaotamise moodused.

Väike-Maarja «Õiguse» kolhoosis näiteks jaotatakse mingi kultuuri osas üleplaanilise toodangu arvel saadav lisatasu üldkogus (näiteks 50% üle plaani saadud kartulitest) aasta jooksul selle kultuuri kasvatamisel väljatöötatud normipäevadele. Samuti toimitakse heina- ja teraviljade osas. Teine moodus on jaotada brigaadile mingi kultuuri või kultuuridegrupi osas määratud lisatasu üldkogus kõigile normipäevadele, mis brigaadi liikmed on aasta jooksul ühismajapidamises kõigil töödel üldse välja töötanud. Seda moodust rakendati 1956. aastal hea eduga näiteks Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis ja mitmel pool mujal. Mõlema jaotamismooduse eesmärgiks on kindlustada suurem tasu neile kolhoosnikutele, kes kultuuride saagikuse tõstmiseks on aasta jooksul rohkem tööd teinud. Kui «Õiguse» kolhoosis arvestatakse ainult otseselt antud kultuurile tehtud töökulu, siis «Valguse» kolhoosis lähtutakse seisukohast, et põllukultuuride saagikuse tõusule on vajalikud ka mitmed sellised tööd, mida antud kultuuri kasvatamise alla otseselt ei märgita, kuid ilma milleta ei saa tootmisprotsess põllunduses häireteta kulgeda (näit. väikeinventari jooksev parandamine jne.).

Peab aga märkima, et nimetatud lisatasu jaotamise moodused ei anna igasugustes tingimustes vajalikku efekti. Põhiline puudus on siin see, et lisatasu saamine ja selle osa suurus, mis antakse igale kolhoosnikule, ei sõltu ainult tema enda tööst, vaid eeskätt sellest, kuidas töötas kogu brigaad. Veel enam — halvasti töötanud brigaadiliikmeil on õigus saada lisatasu võrdel alusel eesrindlastega: kuigi näiteks mõni kolhoosnik ei tööta välja isegi aastast normipäevade miinimumi, saab ta ometi lisatasu iga tema poolt väljatöötatud normipäeva kohta niisama suures koguses kui regulaarselt hästi töötanud kolhoosnikud. Sellepärast annab selline lisatasu jaotamise kord häid tulemusi organisatoorselt tugevates kolhoosides, kus põllundusbrigaadide liikmete üldine töödistsipliin on hea. Majanduslikult nõrgemates kolhoosides on aga vaja seda lisatasu jaotamise põhimõtet sageli täiendada mõne teise tingimusega, mis veel otsesemalt ja teravamalt seaks iga taimekasvatuses töötava kolhoosniku lisatasu suuruse sõltuvusse tema üldisest tööalasest aktiivsusest ühistootmisel. Kolhoosi ühistootmise taseme tõstmiseks on vaja saavutada kõigi kolhoosnikute pidev ühistöödest osavõtt, et tagada absoluutselt kõigi vajalike tööde korralik ja tähtaegne tegemine aasta läbi. Selleks ongi eelkõige tarvis likvideerida võrdsustamine ühismajapidamises pidevalt hästi töötavate ja ainult hooajaliselt ühistöödest osavõtvate kolhoosnikute töö tasustamisel.

Seda arvestades hakkasid paljud kolhoosid igale brigaadiliikmele langeva lisatasu osa suurust diferentseerima olenevalt tema senisest üldisest osavõtust ühismajandi tööst. Harilikult määratakse selleks normipäevade või kalendripäevade arv, kui palju igal kolhoosnikul tuleb ühismajapidamises töötada; see määratakse kas 1) iga kuu kohta või 2) aja kohta kuni heina-, teravilja- ja kartulikoristustööde alguseni. Ettenähtud tingimusi mittetäitnud kolhoosnikud saavad lisatasu vähem või ei saa üldse.

Toome andmed mõnede vabariigi kolhooside kohta.

Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis saavad kolhoosnikud 1956. aastast alates lisatasu täies ettenähtud koguses kätte vaid sel tingimusel, kui nad töötavad igas kuus ühismajapidamises välja ettenähtud arvu tööpäevi (kalendripäevi). See norm on meestel 24 päeva ja naistel 20 päeva. Kolhoosnikud, kes seda kalendripäevade miinimumi ei täida ühel kuul, saavad lisatasu $\frac{1}{12}$ võrra vähem; kes ei täida tööpäevade normi kahel kuul, saavad lisatasu $\frac{2}{12} = \frac{1}{6}$ võrra vähem; kolme mittetäidetud kuu puhul $\frac{3}{12} = \frac{1}{4}$ võrra vähem jne. Seda tingimust arvestatakse kõigi, nii kogusaagist kui ka üleplaanilisest saagist antavate lisatasude puhul.

Lisatasu suuruse otsene sõltuvusse seadmine kolhoosnikute üldisest tööalasest aktiivsusest andis Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis kohe pärast selle rakendamist väga häid tulemusi. Kui 1955. aasta jaanuaris ei võtnud «Valguse» kolhoosis ühistöödest osa 16 töökohustuslikku põllundusbrigaadi liiget, siis 1956. aasta jaanuaris (s. o. esimesel kuul pärast uue korra kehtestamist) töölt põhjuseeta puudujaid ei olnud. Ühistöödest osavõtnud põllundusbrigaadi liikmetest töötasid 90% välja kuu jaoks kehtestatud tööpäevade miinimumi ja 60% isegi rohkem — igaüks kuni 30 päeva kuus. Aastakokkuvõttes näeme kolhoosnikute tööaktiivsuse tõusu tabelist 28.

Tabel 28

Põllundusbrigaadide liikmete tööaktiivsuse tõus Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis

Kuu	Üks põllundusbrigaadi liige töötas välja tööpäevi (kalendripäevi) keskmiselt		
	1955. a.	1956. a.	1957. a.
Jaanuar	15	19	20
Veebruar	12	15	19
Märts	15	20	20
Aprill	16	22	23
Mai	17	24	24
Juuni	17	24	24
Juuli	20	26	27
August	22	26	26
September	21	25	26
Oktoober	20	24	24
November	17	22	23
Detsember	13	17	19

1956. aastal täitis ettenähtud tööpäevade miinimumi kõikidel kuudel 29-st põllundusbrigaadide liikmest 13, 1957. aastal aga 27 liiget.

Kolhoosnikute tööaktiivsuse tõus ja tööde hoolikas tegemine ei jätnud mõju avaldamata ka põllumajanduslike kultuuride saagikusele ja taimekasvatuse kogutoodangu kasvule.

Tabel 29

Põllukultuuride saagikus Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis enne ja pärast lisatasu rakendamist

Kultuurid	Tähtsamate kultuuride saagikus	
	1955. a.	1956. a.
	Saak ts/ha	Saak ts/ha
Teravili keskmiselt	5,9	12,70
Talirukis	7,1	14,40
Oder	6,6	10,6
Kartul	48,6	151,4
Põldhein	13,1	15,5
Heina kogusaak (ts)	2400	3000

Võru rajooni «Lembitu» kolhoosis anti taimekasvatuses alates 1956. aasta märtsikuust lisatasu toodanguplaanide täitmise ja ületamise eest, 1957. aastal aga ainult üleplaanilise toodangu eest. Brigaadi poolt saadav lisatasu üldkogus jaotati brigaadiliikmete vahel vastavalt nende poolt ühismajapidamises väljatootatud normipäevadele, kuid ainult tingimusel, et kolhoosnikud oleksid täitnud iga kuu kehtestatud normipäevade miinimumi. Lisatasu üldkoguse jagamisel kolhoosnikule jäetakse välja nende kuude normipäevad, millal ta ei täitnud ettenähtud miinimumi. Normipäevade miinimumid kuus on järgmised:

	nov. — aprill	mai — okt.
Töökohustuslikud mehed	20	28
Töökohustuslikud naised	15	23
Vanemad	10	12
Alaealised	—	10

Kohe pärast selle süsteemi rakendamist paranes töödistsipliin põllunduses järsult. Kui 1955. aastal, millal lisatasu veel ei rakendatud, oli raskusi põllundusbrigaadide liikmete väljatulekuga kõige olulisematele töödele, siis nüüd tõusis põllutöödest osavõtt kolhoosis järsult, kuigi põllundusbrigaadide arvuline koosseis jäi samaks.

Tööaktiivsuse tõus põllundusbrigaadides

Kuud	Ühistöödest võttis osa inimesi	
	1955. a.	1956. a.
Jaanuar	95	97
Veebruar	98	100
Märts	97	105 ¹
Aprill	112	125
Mai	131	179
Juuni	137	193
Juuli	139	205
August	145	207
September	140	210
Oktoober	141	183
November	129	166
Detsember	121	161
Keskmiselt kuus	124	161

Koristustööde perioodil tuli põllule ka vanu kolhoosnikuid ja õpilasi, mida varemil aastail ei toimunud. Sellele aitas kaasa rahalise lisatasa maksmine põllundusbrigaadidesse mittekuuluvatele kolhoosnikutele iga põllutöödel väljatöötatud normipäeva eest. Nii maksti nendele lisatasuks märtsikuus 70 kopikat, aprilli-, mai- ja juunikuus 1 rubla, juuli- ja augustikuus 1,50 rubla, ja septembrist kuni detsembrini 2 rubla iga põllutöödel väljatöötatud normipäeva kohta.

Et saagikus sõltub meie oludes sageli peale muude põllutööde korraliku teostamise kõige rohkem koristustööde kiirusest ja õigeaegsusest, siis on väga otstarbekas seada põllundusbrigaadi lisatasa üldkogus sõltuvusse ka koristustööde kiirusest. Võru rajooni «Lembitu» kolhoosis võetaksegi alates 1956. aastast seda arvesse: lisatasa maksmisel teravilja ja heina eest kehtis selles kolhoosis peale eespool toodud tingimuste veel nõue, et teravili peab olema koristatud 20 ja hein 10 päevaga. Kui koristustööd lõpetatakse 1—5 päeva pikema aja jooksul, siis antakse lisatasa 70% ulatuses esialgu ettenähtud kogusest. Koristustööde venimisel 6—10 päeva võrra saab lisatasa vaid 60% ulatuses ettenähtud kogusest jne. Sellise korra tulemusena koristati 1956. aastal «Lembitu» kolhoosis teravili 23 päevaga, kartul 13 päevaga ja põldhein 20 päevaga. Kolhoosnikute hoolas töösse suhtumine oli 1956. aastal väga tähtsaks teguriks saagikuse tõusul kolhoosis. Võrreldes eelmise aastaga, tõusis teravilja keskmine saak hektarilt 40% ja kartulisaa 25% võrra. Kolhoos ületas peaaegu kõigi kultuuride osas saagikuse planeeritud taseme.

¹ Alates sellest kuust maksti lisatasa eespool toodud süsteemi järgi.

Taimekasvatuse tase ja saagikuse plaani täitmine Võru rajooni
«Lembitu» kolhoosis
(1955. ja 1956. a.)

Kultuurid	Tähtsamate põllukultuuride saagikus (ts/ha)				
	1955. a.		1956. a.		Saagikuse tõus %
	Plaani	Tegelik	Plaani	Tegelik	Tegelik
Teravili kokku	6,0	5,4	7,5	8,0	48,1
Talirukis	9,0	8,0	10,5	11,9	48,8
Oder	4,5	3,7	5,5	8,8	138,0
Kartul	85,0	54,7	85,0	61,1	11,7
Põldhein	23,0	21,0	23,0	24,0	14,3
Heina kogusaak (ts)	—	3100	—	3900	25,8

Lisatasu diferentseerimisel kerkib üles küsimus, kas määrata kuu kohustuslik miinimum normipäevades või tööpäevades. Senised kogemused näitavad, et otstarbekam on kasutada selleks tööpäevi. Sellest tingituna mahutab iga brigaadiliige tootmisesse võrdse tööaja, kuna miinimumi määramine normipäevades loob võimaluse, et kolhoosnik tähtsamatel ja keerulisematel töödel täidab oma normipäevade miinimumi väheste tööpäevadega ja ülejäänud ajal pole huvitatud ühistööst.

Kokkuvõttes tuleb veel kord rõhutada, et lisatasu maksmine kolhoosnikutele tootmisülesannete täitmise ja ületamise eest on progressiivne töö tasustamise meetod kolhoosides. Kuna see aitab oluliselt kaasa ühistootmise taseme tõusule, on seda lisatasumoodust soovitatav rakendada kõikides kolhoosides. Lisatasu tootmisülesannete täitmise ja ületamise eest on otstarbekas ka tulevikus kolhooside üldise majandusliku taseme tõustes, eriti taimekasvatuses, sest see aitab paremini rahuldada töö järgi jaotamise majandusseaduse nõudeid kolhoositootmises.

2. LISATASU ÜKSİKUTE TÖÖDE TEGEMISE EEST

Majanduslikult nõrgemas, osalt ka keskpärasel kolhoosis, kus normipäevatasu ja avansisummad on väikesed ega suuda tagada kõigi kolhoosnikute aktiivset osavõttu ühistööst, on eespool kirjeldatud lisatasustamisest üksinda vähe ühistootmise kiire tõusu saavutamiseks. Kolhoosides, kus üldine tootmistase ja kolhoosnikute põhitöötasu on juba aastaid väga madalad ja selle tõttu ka töödistsipliin lonkab, ei suuda lisatasu ainult toodanguplaani või mingi taseme ületamise eest tuua kõiki kolhoosnikuid välja ühistöödele. Niisugustes tingimustes tekib vajadus sellise lisatasu järele, mis garanteerib igale kolhoosnikule vähemalt teatavate tööde tegemisel nii suure tasu, mis ergutab nendest töödest aktiivselt osa võtma. Kindlat tasu vajalikus suuruses — kas või

mõnedel tähtsamatelgi töödel — pole mahajäänud kolhoosis võimalik saavutada muul teel kui ainult lisatasu maksimisega otsest nendel tähtsatel tööloikudel töötamise eest. Küsimuse sisu seisneb nimelt selles, kas kasutada nõrgas kolhoosis olemasolevaid väheseid vahendeid võrdselt kõikide normipäevade avansseerimiseks, mis ühe normipäeva kohta moodustab vaid tähtsusetu summa, või suunata need vähesed vahendid sihipäraselt kõige olulisematesse tööloikudesse. Selliste kolhooside ees seisab täie tõsidusega küsimus millest alustada, et kõige lühema ajaga saavutada otsustavate tootmisharude tõus, mille baasil võiks kogu ühismajapidamist edasi viia. Praktika on näidanud, et sellistel juhtudel on just lisatasule kulutatud vahendid ennast õigustanud ja ühistootmise taseme tõusu ning kolhoosi tulude kasvu arvel end mitmekordselt tasunud.

Seepärast on majanduslikult nõrgemates kolhoosides vaja alustada eelkõige niisugusest lisatasustamisest, mis kindlustaks kolhoosnikute osavõtu ühistööst vähemalt tähtsamatelgi põllutööde perioodidel, garanteerides kolhoosnikutele teatavate tööde tegemise või teatava toodangu koristamise eest kindla lisatasu. Niisugusteks lisatasumoodusteks, mis vastavad eespool toodud nõuetele, on eeskätt: 1) teatava osa brigaadi koristatud saagist andmine brigaadile lisatasuks, 2) otsene rahaline või naturaalne lisatasu teatavate tööde tegemise eest.

Peab märkima, et nimetatud põhimõtetel on lisatasu vaja anda mõnikord ka majanduslikult tugevamates kolhoosides täiendusena lisatasule toodanguplaanide ületamise eest. Meie oludes nõuavad kliimaatilised olud sageli mõnede põllutööde väga forsseeritud, hoogtöökorras läbiviimist. Niisugusel juhul oleks vaja nende kriitiliste momentide ületamiseks täiendavat ergutusabinõu kolhoosnikute massiliseks väljatoomiseks. Lisatasu saamine peab sellisel korral olema igal juhul kindlustatud ja võimaluse korral juba ette teadaoleva suurusena.

Eesti NSV tingimustes on põllunduses tähtsaimaks tööperioodiks koristustööde periood, mis sageli otsustavalt mõjutab põllukultuuride saagikust. Praktika on näidanud, et koristustööde venimise tõttu on tegelik saagikus kolhoosil sageli tunduvalt madalam võimalikust saagist. Koristustööde venimine on aga tingitud kolhoosnikute vähesest osavõtust ühistöödest ning huvi puudumisest kolhoosi ühispõldude õigeaegse ja korraliku koristamise vastu. Et selline olukord meie sageli vihmaste sügiste tingimustes on paljudele kolhoosidele suurt kahju teinud, siis asusid kolhoosid juba rida aastaid tagasi koristustöödest osavõtu laialdasele stimuleerimisele. 1956. aastal näiteks maksti lisatasu heina koristamise eest 101-s, teravilja koristamise eest 103-s ja kartulivõtu eest kõigis uuritud 111-s kolhoosis.

Koristustöödest osavõtjatele antakse lisatasuks tavaliselt teatav protsent koristatud saagist: heinakoristustöödel antakse lisatasuks harilikult 5% koristatud põldheinast ja 30% looduslikust

heinast, kartuli koristamisel 10% nopitud kartulitest. Teraviljade koristamisel antakse lisatasu kas teatava protsendina kogutud saagist või kindla kogusena iga koristustöödel väljatöötatud normipäeva kohta.

Et selline lisatasu on kolhoosnikute töötasule tunduvaks lisaks ja nende isikliku abimajapidamise vajaduste rahuldamise allikaks heina, teravilja ja muude saaduste osas, siis tõstab see tunduvalt kolhoosnikute huvi koristustöödest osavõtu vastu. Kolhoosides, kus seda moodust tarvitati, kiirenesid koristustööd tunduvalt. See omakorda tõi kaasa ka põllukultuuride saagikuse tõusu.

Seda lisatasutüüpi kasutavad paljud kolhoosid.

Näiteks Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis anti 1956. aastal peale lisatasu toodanguplaanide ületamise eest koristusperioodil juurde veel lisatasu koristatud saagi eest. Kartulit anti koristustöödel peale üleplaani lisatasu veel 10% nopitud kartulitest ja heina koristustöödel 5—10% kogutud põldheinast ning 30—50% looduslikust heinast.

Rapla rajooni «Mahtra» kolhoosis tõusis lisatasu maksmise tulemusena heinakoristustöödest osavõtjate arv 1955. aastal umbes 60% võrra, võrreldes eelmise aastaga, millal lisatasu ei makstud. Seetõttu varuti 1955. aastal üle kahe korra rohkem heina kui 1954. aastal. Kuigi kogu varutud heinakoguse suurenemist 1955. aastal ei saa panna ainult lisatasu arvele, sest ka ilmastikuolud olid 1955. aastal heinakoristamise perioodil paremad kui 1954. aastal, siis ometi, nagu näitavad vastavad arvestused, varusid 1955. aastal heinatöödele juurdetulnud inimesed umbes 96 tonni heina rohkem kui eelmisel aastal. Heinatöödele juurdetulnud inimeste poolt varutud hein ületas lisatasuks makstud heinakoguse ligi viiekordselt.

Tabel 32

Lisatasu rakendamise tulemused heinakoristustöödel Rapla rajooni «Mahtra» kolhoosis

	1954. a.	1955. a.
Heina kogusaak (t)	207	420
Lisatasuks anti heina (t)	—	20
Lisatasuks antud heina erikaal kogutoodangust (%)	—	5
Põldheinä keskmine saak (ts/ha)	9,7	23,0
Loodusliku heina koristuspindala (ha)	154	252
Heinatöödest võttis osa kolhoosnikuid:		
ajavahemikus 10.—15. VII	19	32
„ 25.—31. VII	24	45

Samasugust mõju avaldas lisatasu maksmine ka teraviljade koristamisele ja teraviljasaagile. Rapla rajooni 16 kolhoosis 1955. aastal läbiviidud analüüs näitab, et kolhoosides, kus lisatasu

maksti, suurenes koristustöödest osavõtjate arv väga suurel määral ja selle tulemusena vähenesid tunduvalt koristuskaod. Kuigi bioloogilised teraviljade saagid olid vaadeldavais kolhoosides peaaegu võrdsed, suurenes teraviljade tegelik saak nendes kolhoosides, kus lisatasu rakendati, keskmiselt 25—58% võrra, võrreldes kolhoosidega, kus lisatasu ei makstud. Lisatasuks läks kolhoosides alla 5% kogutoodangust, mis oli mitu korda väiksem hulk kui koristuskadude vähendamise arvel toimunud saagi tõus.

Tabel 33

Lisatasu mõju kolhoosnike tööalasele aktiivsusele ja teravilja saagikusele Rapla rajooni 16 kolhoosis 1955. a.

	Kolhoosid, kus lisatasu ei antud	Kolhoosid, kus anti lisatasu normipäeva kohta		
		kuni 1 kg	1,1—2 kg	üle 2 kg
1. Teravilja koristustöödest osavõtnud kolhoosnike arvu suurenemine keskmiselt ühe kolhoosi kohta, võrreldes 1954. aastaga	5	11	19	20
2. Keskmise teraviljasaagi tõus (%)	100	103	116	116
3. Lisatasuks kulutatud osa kogutoodangust (%)	—	2,4	3,5	4,8

Seega võib kokkuvõtlikult öelda, et koristustööde stimuleerimine lisatasu maksmise abil aitab tunduvalt kaasa koristuskadude vähenemisele ja saagikuse tõusule kogu taimekasvatuses. Kuid ka selle lisatasumooduse juures on kolhoosnike üldise tööalase aktiivsuse tõstmiseks otstarbekas diferentseerida iga kolhoosniku lisatasukogust sõltuvalt tema osavõtust kõigist ühistöödest. See aitab likvideerida võrdsustamist pidevalt hoolega töötavate ja ainult hooajaliselt ühistöödest osavõtivate kolhoosnike tasustamisel. Tuleb kaotada olukord, et rida kolhoosnikuid võtab ühistööst osa vaid hooajaliselt, kusjuures nad põhilise osa ühismajandist saadavast töötasust töötavad välja koristustöödel, kus töötasu on lisatasu saamise arvel kõrgem kui teistel töödel. Seega on niisugused kolhoosnikud materiaalselt palju paremas olukorras kui need, kes kogu aasta töötavad hoolsalt ühistootmises ja teevad ka neid töid, kus lisatasu ei rakendata.

Üks esimesi kolhoose vabariigis, kus lisatasu maksmise süsteemi taimekasvatuses täiendati eespool toodud põhimõtete järgi, on Väike-Maarja rajooni «Õiguse» kolhoos. Selles kolhoosis maksti põllundusbrigaadidele peale lisatasu saagikuse plaanide ületamise eest veel ka lisatasu teatava protsendina toodangust. Alates 1956. aasta algusest seati iga kolhoosniku lisatasukogus otsesesse sõltuvusse tema üldisest osavõtust ühismajapidamise

tööst. Selleks kehtestati normipäevade miinimum, mis kolhoosnikutel tuleb välja töötada heina, teravilja ja kartuli koristamise alguseks. Lisatasu saamiseks ettenähtud normipäevade miinimum on erinev meestel ja naistel, samuti töökohustuslikel ja vanematel kolhoosnikutel. Kui normipäevi töötatakse selleks ajaks välja alla miinimumi, väheneb vastavalt ka lisatasu suurus.

Tabel 34

Lisatasu tingimused taimekasvatuses Väike-Maarja rajooni «Õiguse» kolhoosis (1956. ja 1957. a.)

Lisatasu määr	Välja töötada normipäevi					Väljatöötamise tähtaeg
	Meestel kuni 60 aastani	Naistel kuni 55 aastani	Üle 60. a. vanustel ja osaliselt töövõimetutel meestel	Naistel, kes on üle 55 a. vanad või kellel on väikesed lapsed või kes on osaliselt töövõimetud		
1	2	3	4	5	6	
I. Heinakoristusel						
1) 33% metsaheinast ja 6% põldheinast	150 ja rohkem	110 ja rohkem	100 ja rohkem	75 ja rohkem		1. juuli
2) 20% metsaheinast ja 4% põldheinast	110—149	90—109	75—99	50—74		.
3) Ei saa lisatasu	alla 110	alla 90	alla 75	alla 50		.
II. Teraviljade koristamisel						
1) 3 kg teravilja normipäevale	190 ja rohkem	140 ja rohkem	125 ja rohkem	95 ja rohkem		1. aug.
2) 1,5 kg teravilja normipäevale	140—189	110—130	100—124	75—94		.
3) Ei saa lisatasu	alla 140	alla 110	alla 100	alla 75		.
III. Kartulivõtmisel						
1) 6% võetud kartulitest	250 ja rohkem	200 ja rohkem	160 ja rohkem	120 ja rohkem		1. okt.
2) 4% võetud kartulitest	190—249	140—199	125—159	95—119		.
3) Ei saa lisatasu	alla 190	alla 140	alla 125	alla 95		.

Selle süsteemi rakendamise tulemused olid «Õiguse» kolhoosis järgmised: põllundusbrigaadi 23 liikmest täitsid 15 ettenähtud normipäevade miinimumid kõikideks tähtaegadeks ja said maksimaalse lisatasu, viis kolhoosnikut täitsid normipäevade miinimumi osaliselt, kuna ainult kolm inimest ei täitnud normipäevade miinimumi.

nimumi ühegi perioodi alguseks ja jäid lisatasust ilma. Kolhoosnikute tööaktiivsuse tõusu tõttu tehti 1956. aastal kõik põllutööd omade jõududega ning õigeaegselt. Kolhoosis koristati heina 600 tsentnerit rohkem kui 1955. aastal, teravilja hektarisaak tõusis peamiselt koristuskadude vähenemise tõttu 6 tsentneri võrra ja põldheinasaak 1,5 tsentneri võrra võrreldes 1955. aastaga. Lisatasuks anti aga kokku vaid 100,7 tsentnerit teravilja, mis on 3,6% teravilja kogusaagist, ja 150 tsentnerit heina, s. o. keskmiselt 10% heina kogusaagist.

Põllundusbrigaadide liikmete tööaktiivsuse tõusu 1956. aastal näeme kõige ülevaatlikumalt tabelist 35.

Tabel 35

Põllundusbrigaadide liikmete tööalase aktiivsuse tõus Väike-Maarja rajooni «Õiguse» kolhoosis

Kuu	1955. a.		1956. a.		1957. a.	
	Ühe töövõimelise kolhoosniku poolt		Ühe töövõimelise kolhoosniku poolt		Ühe töövõimelise kolhoosniku poolt	
	väljatöötatud normipäevi	töötatud tööpäevi	väljatöötatud normipäevi	töötatud tööpäevi	väljatöötatud normipäevi	töötatud tööpäevi
Jaanuar	11,1	8	12,1	10	16,1	12
Veebruar	9,2	6	11,6	9	14,2	10
Märts	10,5	7	15,2	11	18,3	13
Aprill	14,0	10	16,4	13	21,0	14
Mai	19,1	13	22,6	17	25,0	18
Juuni	21,6	15	26,7	19	31,1	20
Juuli	26,0	17	29,5	20	35,2	23
August	28,6	19	36,1	24	40,8	28
September	27,2	18	35,6	23	40,0	26
Oktoober	23,1	16	30,2	21	36,7	24
November	16,0	12	26,5	19	32,4	21
Detsember	11,6	9	22,4	15	28,0	17

Sellistel alustel omandab koristustöödel teatava protsendina saagist makstav lisatasu juba uue kvaliteedi. Lisatasu kindlustatakse kolhoosnikutele igasuguse saagikuse puhul, kuid seda saavad vaid need, kes töötavad ühistöödel pidevalt ja aktiivselt. Samal ajal tagab niisugune lisatasu kolhoosnikute huvi mitte ainult otseselt nende isikliku tööaktiivsuse tõstmise, vaid ka kultuuride saagikuse tõstmise vastu, sest lisatasu absoluutne maht sõltub lõppkokkuvõttes kultuuride saagi suuruselt. Sellepärast tuleb lisatasu maksmist teatud protsendina koristatud saagist lugeda majanduslikult nõrgemate ja osalt keskpäraste kolhooside jaoks põhjendatuks.

Eelpool toodud lisatasu jaotamise põhimõtet võib rakendada ka teises variandis — suurendades või vähendades lisatasu nii mitme protsendi võrra, kui mitme protsendi võrra kolhoosnik ületas või

jätis täitmata antud tähtjaks ettenähtud normipäevade miinimumi. Kui kolhoosnik töötab näiteks teravilja koristamise alguseks ettenähtud 190 normipäeva asemel välja 160, s. o. 81% ettenähtust, siis saab ta ka lisatasu 81% ulatuses, seega 5 kilogrammi asemel 4 kilogrammi 50 grammi normipäeva kohta. Kui aga kolhoosnik ületab normipäevade miinimumi 20% võrra, siis saab ta ka lisatasu niisama palju rohkem, s. o. 6 kilogrammi normipäeva eest.

Lisatasu maksmise tagajärjel koristustööde perioodil võib aga tekkida ka selline oluline probleem, et kolhoosnikud ei taha sellel ajal töötada ühismajandi nendel töödel, kus lisatasu ei maksta. Selle vältimiseks võib rakendada põhimõtet, et heina- ja teraviljakoristusperioodil peavad kõik kolhoosnikud esialgu ühismajapidamises (ükskõik millistel töödel) välja töötama teatava arvu normipäev, mis ei kuulu lisatasustamisele. Alles selle kohustuse täitnutel on õigus koristustööde lisatasule. See võimaldab brigadiril suunata põllundusbrigaadide liikmeid ka sellistele töödele, kus lisatasu pole. Nii on Rapla rajooni «Punalipu» kolhoosis kehtestatud igale töökohustuslikule põllundusbrigaadi liikmele kohustus töötada juulikuus 10 normipäeva ükskõik millistel töödel. Nende 10 normipäeva eest lisatasu ei anta, ka siis mitte, kui need töötati välja heinakoristustöödel. Alles pärast selle normi väljatöötamist hakatakse kolhoosnikutele andma heina lisatasuks. Kolhoosi praktika on näidanud, et sellisest kohustusest piisab, et ka teised tööd sel perioodil õigeaegselt ära tehtaks.

Koristustööde kiire läbiviimise ergutamiseks on otstarbekas diferentseerida lisatasu suurust ka sõltuvalt koristustööde lõpetamise tähtjast. Vabariigi kolhooside praktika on näidanud, et selleks on kõige otstarbekam lisatasu määra tõsta (näiteks kahele kilogrammilt kolmele kilogrammile normipäeva kohta), kui koristustööd viiakse lõpule määratud tähtjaks. Võib ka vastupidi — ettenähtud lisatasukogust vähendada, kui koristamist ei lõpetata ettenähtud tähtjaks (näiteks Võru rajooni «Lembitu» kolhoosis).

Mahajäänud kolhoosides on tõsiseks küsimuseks mitte ainult koristustööde õigeaegne ja korralik teostamine, vaid ka tööjõu saamine kõikidele teistele töödele ühismajapidamises. Et madal normipäevatasu ei mõjuta kolhoosnikuid kõikidest töödest aktiivselt osa võtma, siis on niisugustes kolhoosides peale koristustööde hakatud otsesest rahalist või naturaalselt lisatasu maksta ka mõnede teiste olulisemate põllutööde eest. Lisatasu suurus ja tööde hulk, mille eest seda makstakse, sõltub iga kolhoosi võimalustest. Peamiselt makstakse otsesest lisatasu tähtsamatel talvistel ja kevadistel hobustega tehtavil põllutöödel ja turba- ning sõnnikuveol. Lisatasu maksmise selle mooduse tugevaks küljeks on asjaolu, et kolhoos suunab oma vahendid otseselt ja sihipäraselt nendesse tööloikudesse, mis on parajasti ühismajapidamise kitsaskohtadeks. See lisatasu toob kolhoosnikud välja just nendele töödele, mis antud momendil on kolhoosile

väga olulised. Sellepärast pole kolhoosi vahendite kulutamine niisuguseks lisatasuks nende raiskamine, vaid see tasutakse tavaliselt mitmekordselt saagikuse tõusu ja kolhoosi tulude kasvu arvel. Seda lisatasumoodust rakendasid 1956. aastal umbes $\frac{1}{3}$ uuritud kolhoosidest.

Väike-Maarja rajooni «Õiguse» kolhoosis maksti 1956. aastal iga kartulikasvatusel väljatootatud normipäeva eest kuni kartuli koristustöödeni (tingimusel, et päevanorm oleks täidetud) neli rubla. Siinjuures arvestati seda, et kolhoosi kivise pinnase tõttu on kartulipanek ja kartuli hooldamistööde mehhaniseerimine raskendatud. Ka praagavedajatele, kes veavad kuu jooksul rohkem kui 30 koormat, maksti lisatasu — viis rubla iga rohkem veetud koorma eest. Kokku maksti näiteks kartuli osas nimetatud lisatasuks 2000 rubla. Kartulikasvatustööde hoolas läbiviimine aitas kartuli saagikust tõsta 158,3 tsentnerile plaanilise 115 tsentneri asemel. Kartulisaak oli 2600 tsentneri võrra suurem kui plaan ette nägi, mis, arvestatuna kokkuostuhindades, andis kolhoosile 137 500 rubla üleplaanilist sissetulekut. Võrreldes eelmise aastaga, kasvas kartulisaak 1956. aastal 5100 tsentneri võrra, mis andis 270 000 rubla täiendavat sissetulekut. Suurem osa üleplaanilise kartulisaagi realiseerimisest saadud raha läks omakorda kolhoosnikutele üleplaanilise saagi saamise eest antavaks lisatasuks, mis moodustas 1,5 rubla normipäeva kohta. Õigesti suunatud lisatasu aitas seega kaasa nii kolhoosi tulude kui ka kolhoosnikute töötasu kasvule.

Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis maksti selleks, et tõsta kolhoosnikute huvi hobuste kasutamise vastu, laudaväetise väljavedamisel iga hobusega töötatud normipäeva eest kolm rubla. Tallimehed ja brigadirid said ergutustasu hobuste täieliku kasutamise eest tööpäevadel: kui hobuseid kasutati kuu jooksul 100-protsendilisel, siis anti lisatasu hobuse pealt kuus 10 rubla, kui 90-protsendilisel, siis 7 rubla, kui 80-protsendilisel, siis 5 rubla. Selle tulemusena kasutati 1956. aasta jaanuaris hobuseid juba 70-protsendilisel ja veebruaris 80-protsendilisel, kuna aga 1955. aastal kasutati hobuseid kuu jooksul keskmiselt vaid 15—20-protsendilisel. Jaanuari- ja veebruarikuu jooksul veeti välja kogu vajalik laudaväetis ning sööta ja praaka veeti ühiskarja jaoks korrapäraselt.

Ka loomakasvatuses on selline lisatasu mõjuv abinõu kitsaskohtadest ülesaamiseks. Kui kolhoosi ühiskarjas esineb näiteks rohkesti ahtrust, siis on vajalik maksta talitajatele lisatasu ahtruse likvideerimise eest. Kui ühiskarja nõrgaks küljeks on noorloomade madal säilivusprotsent, siis tuleb lisatasu abil tõsta loomakasvatajate huvi noorloomade säilimise ja heas toitumuses hoidmise vastu. Need lisatasud olgu aga ajutised ja neist tuleb muidugi loobuda, kui vastavast kitsaskohast on üle saadud.

Kolhoositootmises on olemas terve rida töid, mille kohta puuduvad ühtsed näidisnormid ja -tööhinded. Nendel töödel esineb

töö tasustamise osas seetõttu sageli puudusi, mis mõjutavad nende kvaliteeti. Neid puudusi töötasus võib parandada lisatasu maksmisega selliste tööde eest, mille põhitasu on liiga väike või seda polegi ette nähtud. Nii näiteks on maaparanduses kraavide kaevamise eest ette nähtud tasu jooksva meetri kaevamise pealt. Kraaviotste lahtitegemise eest pole aga üldse mingit tasu ette nähtud. Selleks, et kolhoosnikuid panna kuivendussüsteemide rajamisel tegema kõiki vajalikke töid kuni ühe töödekompleksi lõpetamiseni, on selliste tööde eest vaja rakendada otsest rahalist lisatasu.

Lisatasu maksmisel üksikute tööde eest on aga ka terve rida puudusi: 1) lisatasu ei haara kõiki töid, kogu töödekompleksi, mis on vajalikud antud kultuuri kasvatamiseks; 2) selline lisatasu ei erguta kolhoosnikute üldist tööaktiivsust, vaid osavõttu eeskätt nendest töödest, kus lisatasu makstakse; 3) praktikas esineb sageli selline nähtus, et lisatasu mingi töö eest on mitu korda kõrgem kui põhitöötasu sama töö eest normipäevade järgi. Nende asjaolude tõttu võib tekkida olukord, et kolhoosnikute väljatoomiseks ka teistele töödele tuleb järjest laiendada tööderingi, millelt makstakse lisatasu, kuni see kujunebki enamiku tööde paralleelseks tasumiseks. Selline nähtus aga, kus lisatasu hakkab varjama ja asendama põhitöötasu, on täiesti õigustamata. Ei tohi unustada, et lisatasu on vaid täiendav abinõu kolhoosnikute materiaalsel ergutamisel kõrgete saavutuste eest või kitsaskohtadest ülesaamiseks. Põhiline ülesanne seisab kolhoosnikute põhitöötasu tõstmises ja kõigeülguses täiustamises.

Kõige selle tõttu tuleb lisatasu üksikute tööde tegemise eest pidada õigustatuks ainult ajutise abinõuna nendes kolhoosides, kus üldine normipäevatasu on madal ja töödistsipliin nõrk, ja seda kasutatakse sel juhul kolhoosnikute väljatoomiseks kõige olulisematele töödele, mille tegemata jätmine tingib otseselt põllukultuuride saagikuse languse.

3. LISATASU NORMIPÄEVADE ALAMMÄÄRA ÜLETAMISE EEST

Et töödistsipliini küsimus on kõige teravam põllundusbrigaadides, siis on terves reas kolhoosides hakatud praktiseerima põllundusbrigaadide liikmetele lisatasu maksmist ka iga kuu või aasta kohta kehtestatud normipäevade alammäära täitmise või ületamise eest. See lisatasu moodus kannab puhtpremiaalset iseloomu. See pole otseselt seotud suurema toodangu saamisega, vaid ainult iga kolhoosniku tööaktiivsusega ühismajapidamises. Selle mooduse rakendamisel lähtutakse seisukohast, et ühismajapidamises on tähtsad kõik tööd ja seepärast on vaja kolhoosnikuid materiaalselt ergutada kõiki töid tegema. Brigadiri ülesanne on aga organiseerida tööd nii, et kõik tööd tehtaks õigeaegselt ja saagikuse plaanid täidetaks. Tuleb kohe märkida, et erinevais

tingimusi annab see lisatasu ka erinevaid tagajärgi. On kolhoose, kus niisugune lisatasumoodus on pannud aluse tugevale töödistsipliinile põllundusbrigaadides. On aga ka kolhoose, kus see lisatasu on viinud vaid normipäevade raiskamisele ja arusaamatusele normipäevade arvestamisel. Üldiselt rakendati seda moodust võrdlemisi vähestes kolhoosides; meie poolt uuritud 111-st kolhoosist rakendati seda vaid 19-s.

Vaatame lähemalt Viljandi rajooni «Linda» kolhoosi, kus nimeetatud süsteem kehtib alates 1956. aastast ja kus see on andnud soovitud tulemusi. Põllundusbrigaadide brigadirid saavad selles kolhoosis lisatasu sõltuvalt toodangust. Põllundusbrigaadide liikmeile kehtib igakuine normipäevade miinimum: 1. novembrist kuni 1. maini 20 normipäeva kuus ja 1. maist kuni 1. novembrini 30 normipäeva kuus. Iga normipäeva eest, mis ühes kuus on üle selle miinimumi välja töötatud, on ette nähtud viis rubla lisatasu, mis makstakse välja järgmisel kuul. Lisatasumäärad pole diferentseeritud eri vanusegruppidele, sest suur enamus — 85% — põllundusbrigaadide liikmetest on töökohustuslastest vanemad. Tulemused olid järgmised. Kui varem venis põllundusbrigaadide tööpäeva algus ametlikult kella seitsmelt tavaliselt ikka kella kümneni ja tööpäeva tegelik pikkus oli ka suvel vaevalt seitse tundi ning kui koristustöödel töötas pidevalt umbes 20 inimest väljastpoolt (šefid), siis alates 1956. aastast koristati hein ja teravili juba täiesti omade jõududega ja suvise tööpäeva kestus oli järjekindlalt 10 tundi ja rohkemgi. Kui 1955. aastal töötas üks põllundusbrigaadi liige päevas välja keskmiselt 1,1 normipäeva, siis 1956. aastal töötati välja juba 1,52 ja 1957. aasta esimesel poolel 1,76 normipäeva. Tuleb märkida, et nendel aastatel töönormid ja tööhinded põhiliselt ei muutunud. Kui 1955. aastal üks põllutöeline töötas talvel keskmiselt 14 päeva kuus ja suvel 18—19 päeva, siis 1957. aastal on need arvud juba 17 ja 20—22. Vastavalt tööaktiivsuse tõusule tõusis ka kolhoosnikute töötasu. Kui üldine normipäeva rahaline tasu oli 1956. aastal 6 rubla, siis pidevalt aktiivselt töötavad ja igakuist normipäevade kohustust ületavad põllutöölised said koos preemiaga normipäeva kohta kokku 9 rubla. Näiteks töötas põllundusbrigaadi 66-aastane liige Oskar Ilaf 1956. aastal välja 479 normipäeva. Tema rahaline põhitöötasu oli 2875 rubla ja lisatasu üheksa kuu eest 855 rubla. Sealhulgas oli juunikuu lisatasu 167 rubla, oktoobrikuu lisatasu 141 rubla ja detsembrikuu lisatasu 123 rubla. Kolhoosniku Ants Lintsi, kes lahkus kolhoosist novembris, 10 kuu rahaline põhitöötasu oli 428 normipäeva eest 3439 rubla, sellest 2548 rubla põhitasu ja 891 rubla lisatasu.

Et põllutöödele kaasa tõmmata ka põllundusbrigaadide koosseisu mittekuuluvaid kolhoosnikuid, selleks maksti neile iga põllutöödel väljatöötatud normipäeva eest viis rubla. Samuti maksti alaealistele viis rubla iga normipäeva eest, mis nad välja töötasid üle 10 normipäeva kuus. Selle tulemusena võtsid mitmed kontori-

töötajad, tallimehed, kooliõpilased jt., kes enne põllule üldse ei tulnud, nüüd suvekuudel põllutöödest aktiivselt osa. Nii töötas tallimees Johannes Mürsepp põllutöödel 365 normipäeva ja sai selle eest lisatasu 1840 rubla, arvepidaja 49,2 normipäeva, saades lisatasu 246 rubla. Kooliõpilastest võtsid kahe kuu jooksul põllutöödest pidevalt osa 5—6 inimest, kellest igaüks töötas välja keskmiselt 50—60 normipäeva. 14-aastane Mati Ott töötas kahe kuu jooksul välja isegi 83 normipäeva, saades peale 503-rublase põhitöötasu veel 248 rubla lisatasu. Lisatasu moodustas põllundusbrigaadide eesrindlike töötajate töötasust küllaltki tunduva osa, tõustes 33 protsendini. Kolhoosi kogu rahalisest tulust moodustas aga põllutöödel väljateenitud lisatasu vaid tähtsusetu summa — 3% (27 196 rubla).

Lisatasu suurema arvu normipäevade väljatöötamise eest ei toonud kaasa normipäevade raiskamist ega otsese töökulu suurenemist toodanguühiku kohta. Otse vastupidi — paranes töö organiseerimine ja tõusis üldine tööaktiivsus, mis võimaldas kolhoosis korralikult läbi viia kõik vajalikud tööd ning tunduvalt parandada põldude seisundit. See kõik aga lõi kindla aluse põllukultuuride saagikuse tõusule (vt. tabelit 36). Seejuures kulutati taimekasvatuses 1956. aastal normipäevi 20% võrra vähem kui 1955. aastal. Ühe tsentneri teravilja tootmiseks kulutati näiteks 12,8 normipäeva 14,1 asemel 1955. aastal, ühe tsentneri linakiu tootmiseks 17,8 normipäeva 21,6 asemel 1955. aastal.

Tabel 36

Taimekasvatuse taseme tõus Viljandi rajooni «Linda» kolhoosis

	1955. a.	1956. a.	1957. a.
1. Põllutöödest võttis osa kolhoosnikuid:			
a) põllundusbrigaadide liikmeid	19	24	26
b) teisi	3	20	23
2. Taimekasvatuses väljatöötatud normipäevi kokku	22 184	17 310	17 000
3. Teravilja keskmine saak (ts/ha)	7,2	9,0	10,0
4. Kartuli keskmine saak (ts/ha)	103	59	85
5. Linakiusaak (ts/ha)	2,9	5	5,6
6. Heina varuti kokku (ts)	5 380	6 300	7 000

Oma söödabaasi tugevnemine tõi kaasa ka tunduva tõusu loomakasvatuses. Nii suurenes keskmine piimatoodang ühe lehma kohta 1598 liitrilt 2170 liitrile 1956. aastal, sealihatoodang 100 hektari põllumaa kohta 15 tsentnerilt 1955. aastal 19 tsentnerile 1956. aastal.

Seega näeme veel kord, et niisugune lisatasu, mis seab kolhoosnikute töötasu suuruse otsesesse sõltuvusse nende üldisest tööaktiivsusest ühismajandis, on paljude kolhooside praegustes tingimustes end õigustanud, kuna ta aitab tõsiselt kaasa ühistootmise taseme kiire tõusu saavutamisele.

Selle lisatasumooduse nõrgaks küljeks on aga eeskätt see, et ta pole otseselt seotud tootmise lõpptulemusega — saagikusega. Sellepärast oleks otstarbekas seda moodust edasi arendada ja täiendada lisatasu andmisega toodanguplaanide ületamise eest.

Lisatasu rakendamise kõrval kolhoosi põhitootmisharudes osutub mõnikord vajalikuks materiaalselt ergutada ka teistel aladel töotajaid, et kooskõlastada põhitootmisharude töötajate töötasu teistes harudes töötajate omaga.

Et ära märkida kolhoosnike eriti hoolsat tööd sellistel tööaladel, mis ei anna toodangut ja kus makstakse kindlat ajatasu — näiteks postivedajate, valvurite jt. tööd, — võiks aasta lõpul premeerida neid töotajaid rahaga. Abja rajooni «Kalevi» kolhoosis on selleks ette nähtud rahaline preemiafond ja iga aasta lõpul määrab kolhoosi juhatus rahalise preemia nendele kolhoosnikutele, kes on silma paistnud eriti hoolsa tööga ühismajapidamises, sõltumata sellest, millisel tööil ta töötab. Niiviisi on võimalik materiaalselt hüvitada ka nende kolhoosnike hoolsat tööd, kes muidu oma tööülesannete iseloomu tõttu tavaliselt lisatasu ei saa.

Kõikidel aladel, kus on võimalik individuaalselt või väikegrupiliselt arvestada kolhoosnike töö tulemusi, on vaja lisatasu maksta tootmisplaani täitmise ja ületamise eest ning seda siduda tööde tähtaegse täitmisega. Kui näiteks kolhoos ehitab omade jõududega, siis on soovitatav kolhoosnikutele maksta rahalist preemiat ehitustööde kvaliteetse teostamise eest tingimusel, et töö oleks ettenähtud tähtajaks täidetud. Abiettevõtete töotajate lisatasu tuleb siduda üleplaani toodangu või üleplaani tulu saamisega. Autojuhtidele on soovitatav anda preemiat näiteks avariideta sõidu eest.

Samuti on vaja lisatasu saamine ja selle suurus seada sõltuvusse töö ja saadava toodangu kvaliteedist kõikjal, kus töö arvestamise iseloom seda võimaldab. Loomakasvatuses, kus põhitöotajate töö on individualiseeritud ja seega iga töotaja töötulemusi on võimalik individuaalselt arvestada, tuleb eelkõige see põhimõte ellu viia. Iga töotaja poolt saadav lisatasu (samuti nagu põhitasu) peab sõltuma saadava toodangu kvaliteedist — piima rasvasuse protsendist, noorloomade tõulisusest, loomade toitumusest, villa kvaliteedist jne.

Peab rõhutama, et nagu kolhooside praktika on mitmekordselt tõestanud, on otstarbekalt suunatud lisatasu kolhoositootmise arendamisel väga mõjuv täiendav materiaalne stiimul. Lisatasu rakendamisel peab arvesse võtma, et ühe või teise lisatasumooduse efektiivsus sõltub iga kolhoosi konkreetsetest tingimustest. Sellepärast ei saa olla šablooni kõikide kolhooside jaoks. Iga kolhoos peab sõltuvalt oma kohalikest tingimustest valima talle kõige enam sobivad lisatasuvormid. Kuid ükskõik millist konkreetset lisatasumoodust üks või teine kolhoos ka ei rakendaks, on siiski vaja lähtuda kahest põhilisest nõudest: 1) lisatasu peab olema

ergutustasuks suurema toodangu eest, seega peab sõltuma otseselt taimekasvatuse saagikusest ja loomakasvatuse produktiivsusest: 2) lisatasu peab olema ergutustasuks eriti hoolsa töö eest ühistootmisel ja seega sõltuma iga kolhoosniku üldisest tööaktiivsusest ühismajandis.

Nii nagu ühte lisatasuvormi ei saa šablooniliselt rakendada kõikides kolhoosides; nii ei saa olla ka ühtset retsepti lisatasu määrade ja suuruse kohta kõikide kolhooside jaoks. Lisatasu peab igas kolhoosis olema nii suur, et see tagaks antud kolhoosi konkreetsetes tingimustes kolhoosnikute huvi tõusu oma töödistsipliini ja ühistootmise taseme parandamise vastu. Liiga väike lisatasumäär, mis antud kolhoosi tingimustes ei suuda tõsta kolhoosnikute huvi, on tegelikult vaid vahendite raiskamine ega täida oma otsarvet.

Teiselt poolt peab hoiduma liiga kõrgetest lisatasumääradest, mis viib kolhoosnikute põhjendamatu üleatasustamisele. Lisatasu saamine väga kergel tingimustel ja suures koguses võib tuua kaasa otse vastupidiseid tulemusi soovitule — nõrgendada töötajate hoolsat töösse suhtumist, võitlust toodangu iga tsentneri ja kilogrammi eest.

Vabariigi kolhoosides tehtud analüüsid näitavad, et enamuses uuritud kolhoosidest pole lisatasu tegelikult ületanud 6 protsenti kolhoosi üldtuludest. Lisatasu oskuslik kasutamine on ennast majanduslikult alati mitmekordselt tasunud taimekasvatuse saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõusu arvel toimunud tulude suurenemise kaudu. Nii näiteks läks Võru rajooni «Lembitu» kolhoosis lisatasuks 5,6% rukki kogusaagist ehk 56 tsentnerit, rukki enamsaak võrreldes eelmise, 1955. aastaga oli aga 353,3 tsentnerit. Samasugune oli olukord ka teiste kultuuridega ja loomakasvatuses. Näiteks piima maksti lisatasuks alla ühe protsendi kogutoodangust, piimatoodangu suurenemine, võrreldes eelmise aastaga, oli aga 39 010 liitrit, mis on 25% 1956. a. toodangust. Eespool toodud andmed näitavad, et ka Väike-Maarja rajooni kolhoosis «Õigus», Rakvere rajooni kolhoosis «Valgus» ja kõikides teistes kolhoosides õigustas lisatasu rakendamine ennast majanduslikult täiesti.

Üksikute toodanguliikide osas moodustas lisatasu vabariigi kolhooside kogutoodangust 1956. aastal keskmiselt järgmise protsendi¹:

teravili	— 3,2%
kartul	— 7,6%
köögivilid	— 2,0%
hein	— 10,3%
piim	— 1,3%
liha	— 4,5%
munad	— 1,2%
rahaline lisatasu (kolhooside rahalisest tulust)	— 2,7%

¹ Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmed.

Arvestused näitavad, et kuni viie protsendi üldsissetulekute kasutamine lisatasuks ei käi kolhoosidele majanduslikult üle jõu ja tasub ennast õige kasutamise korral toodangu ja üldtulu kasvu arvel.

Seega järeldub, et lisatasul on suur tähtsus, eeskätt mahajäänud kolhooside tootmistaseme tõstmisel, ja et seda on vaja kolhoosides otstarbekalt rakendada.

Kuid tuleb silmas pidada, et koos ühistootmise tõusuga ja põhitöötasu suurenemisega väheneb pidevalt vajadus lisatasude järele.

4. MATERJALID LISATASUDE MAKSMISE KOHTA MÕNINGAIS EESTI NSV KOLHOOSIDES

Lisatasu maksmise süsteem Võru rajooni «Lembitu» kolhoosis 1957. aastal

a. Lisatasu maksmine põllunduses

Teravili. Lisatasuks antakse 60% brigaadi poolt üle plaani saadud rukki, nisu, odra ja segavilja saagist. Lisatasu antakse kätte:

100-protsendiliselt, kui kogu teravili on koristatud 20 päeva jooksul;

70-protsendiliselt, kui koristatakse 21—25 päeva;

60-protsendiliselt, kui koristatakse 26—30 päeva;

50-protsendiliselt, kui koristatakse üle 30 päeva.

Kartul ja looduslik hein. Lisatasuks antakse 60% brigaadi poolt üle plaani saadud saagist.

Põldhein ja köögivilid. Lisatasuks antakse 50% brigaadi poolt üle plaani saadud saagist.

Kartuli, köögivilja, loodusliku heina ja põldheina eest antakse lisatasu:

100-protsendiliselt, kui need kultuurid koristatakse igaüks 10 päeva jooksul;

70-protsendiliselt, kui koristatakse 11—15 päeva;

50-protsendiliselt, kui koristatakse üle 15 päeva.

Linakiud ja lina seeme. Lisatasuks antakse 60% üleplaani saagist. Lisatasu antakse:

100-protsendiliselt, kui lina kitkumine, kupardamine, leotamine ja pleegitamine koos küüni paigutamisega toimub 20 päeva jooksul;

70-protsendiliselt, kui koristus ja algtöötlemine kestab 21—25 päeva;

50-protsendiliselt, kui koristus ja algtöötlemine kestab 26—30 päeva;

lisatasu ei maksta üldse, kui koristusperiood kestab üle 30 päeva.

Brigaadi poolt iga kultuuri osas saadav lisatasu üldkogus jaotatakse brigaadiliikmete vahel vastavalt nende poolt ühismaja-

pidamises väljatöötatud normipäevadele. Seejuures peavad kolhoosnikud igas kuus välja töötama ettenähtud normipäevade miinimumi:

	1. mai — 1. nov.	1. nov. — 1. mai
Mehed kuni 60 a. vanad	28	20
Naised kuni 55 a. vanad	23	15
Vanemad mehed ja naised	12	10
Alaealised	10	—

Kolhoosnikutel, kes igas kuus täidavad ettenähtud normipäevade miinimumi, võetakse brigaadi lisatasu üldkoguse jaotamisel arvesse kõik normipäevad. Kui kolhoosnik mõni kuu miinimumi ei täitnud, siis brigaadi lisatasu jagamisel tema selle kuu normipäevi arvesse ei võeta ja ta saab lisatasu selle võrra vähem.

Põllundusbrigaadi koosseisu mittekuuluvatele kolhoosnikutele makstakse rahalist lisatasu põllutöödel väljatöötatud iga normipäeva eest 1,5 rubla. See lisatasu makstakse välja igas kvartalis.

Linakasvatustöödel makstakse iga normipäeva kohta kolm rubla lisatasu. Sellest lisatasust makstakse kolhoosnikutele välja 50%, kui koristus ja algtöötlemine on tehtud 80% ulatuses. Ülejäänud osa makstakse kolhoosnikutele välja pärast koristustööde lõppu, kuid mitte hiljem kui 15. novembril.

Kolhoosnikud, kes on normipäevade miinimumi välja töötanud igas kuus, võivad oma isiklikeks vajadusteks tasuta kasutada hobust.

Brigadir saab lisatasuks 2% brigaadi teravilja, kartuli, köögivilja ja heina üleplaaniisest kogusest ning 2% üleplaaniilise linaku ja -seemne müügist saadud rahalisest tulust.

Esimees ja agronoom saavad kumbki kõikide kultuuride osas 1% kolhoosi üleplaaniilise saagist ja 1% lina üleplaaniilise tulust.

b. Lisatasu maksmine loomakasvatuses.

Lüpsja-karjatalitaja saab lisatasuks 40% üle plaani lüpsstud piimast. Suveperioodil saab lisatasu üldkogusest 60% lüpsja ja 40% karjane. Lisatasu arvestatakse kvartalite ja kuude lõikes kinnitatud plaanide järgi ja makstakse välja kord kvartalis, tingimusel et piima rasvasus on vähemalt 3,7%.

Karjatalitajale kinnistatud loomadegrupi 100-protsendilise säilimise korral arvestatakse talle talveperioodil väljatöötatud normipäevadele 10% juurde.

Lehmadegrupi 100-protsendilise lüpsmatuleku puhul ja vasikate täieliku säilimise korral 21 päeva vanuseni saab lüpsja-karjatalitaja ühe vasika.

Lüpsjale-karjatalitajale arvestatakse täiendavalt 30 normipäeva, kui tema loomadegrupp on 1. oktoobriks 100-protsendiliselt paaritatud ja tiinestunud.

Lüpsjale-karjatalitajale makstakse iga heas toitumuses müüdnud looma eest 6% saadud tulust. Karjatamisperioodil makstakse lisaks veel 3% iga keskmises toitumuses müüdnud looma eest.

Noorloomade talitaja ja karjane saavad oma loomadegrupi 100-protsendilise 6 kuu vanuseni säilimise korral ning loomade hea toitumuse ja 600—700-grammise ööpäevase keskmise juurdekasvu korral kumbki lisatasuks ühe vasika.

Talitaja saab lisatasuks ühekuuse vasika, kui tema üle 6 kuu vanuste vasikate grupp säilib heas toitumuses 1. oktoobrini ja looma keskmine ööpäevane kaaluivõ on 500—600 grammi.

Talitaja saab nuumal olnud noorloomade realiseerimisel saadud sissetulekust heas toitumuses loomade eest 6% ja keskmise toitumusega loomade eest 5%.

Farmijuhataja ja esimees saavad lisatasuks üle plaani väljalüpsitud piimast 2%. Kui lehmad poegivad 100-protsendiliselt ja kõik vasikad säilivad 21 päeva vanuseni, saavad mõlemad 50 vasika pealt lisatasuks 1,5-kuuse vasika või 250 liitrit piima.

Loomade 100-protsendilise säilivuse korral talveperioodil arvestatakse farmijuhatajale ja esimehele juurde 15% talveperioodil väljatöötatud normipäevadest.

Kui veised on riigile müüdnud keskmises toitumuses, saavad farmijuhataja ja esimees kumbki 2% veiste müügist laekunud sissetulekust.

Lambatalitaja saab lammaste ja tallede 100-protsendilise säilivuse korral lisatasuks kaks lammast. Lammaste 95-protsendilise säilivuse korral talveperioodil arvestatakse talitajale talveperioodil väljatöötatud normipäevadele 15% juurde.

Villa toodanguplaani ületamise korral saab talitaja lisatasuks 8% tema lammastegrupi üleplaanilisest villast.

Riigile müüdnud heas toitumuses lammaste lihast laekunud sissetulekust antakse lisatasuks 6%. Sellest summast saab 50% talitaja ja 50% karjane.

Seatalitajale antakse lisatasu tingimusel, kui talle kinnistatud emistegrupis saadakse igalt emiselt aastas vähemalt 10 põrsast ja need säilitatakse kahe kuuni. Sel juhul saab talitaja lisatasuks ühe 2-kuuse põrsa. Kui emiselt saadakse keskmiselt 11—15 põrsast, siis antakse lisatasuks 2 põrsast, 16—18 põrsa puhul on lisatasu 3 põrsast, 19—21 põrsa puhul on lisatasu 4 põrsast.

Nuumsigade talitaja saab lisatasu oma grupi sigade nuumamise korral 4—7 kuu vanuseni, tingimusel, et nuumiku keskmine ööpäevane juurdekasv on 400—600 grammi. Kui sead on nuumalt võtmisel ja müümisel heas toitumuses ning kaaluga 100 kg ja

rohkem, antakse talitajale lisatasuks 7% tema grupi sigade müügist saadud tuludest. Kui sead kaaluvad 85—100 kg, siis saab talitaja 5% sissetulekust, kui kaal on 73—85 kg, siis saab talitaja 3% sissetulekust.

Talitajale arvestatakse täiendavalt juurde 15% talveperioodil väljatöötatud normipäevadest, kui tema hooldamisel olevad sead säiluvad talveperioodil vähemalt 98-protsendilisel.

Kanatalitaja saab lisatasuks 40% üle plaani saadud munadest. Lindude 100-protsendilise säilimise korral talveperioodil arvestatakse talitajale juurde 40 normipäeva, 95-protsendilise säilimise korral 20 normipäeva.

Kui noorlinnud säilivad 5 kuu vanuseni 90-protsendilisel, siis saab talitaja üle selle määra säilinud lindudest 50% lisatasuks.

Segafarmi juhataja ja kolhoosi esimees saavad lisatasuks kumbki:

3% üle plaani saadud villast,

2% üle plaani saadud munatoodangust;

98% põrsaste säilitamisel 2 kuu vanuseni — iga 70 põrsa pealt ühe 2-kuuse põrsa;

riigile müüdnud heas toitumuses peekoni- ja rasvasigade eest laekunud sissetulekust 2%, heas toitumuses lihasigade müügist laekunud sissetulekust 1%;

heas toitumuses müüdnud lammastelt laekunud sissetulekust 2%.

Esimees saab loomakasvatuseplaani ületamisel kõikide liikide osas 1% loomakasvatuse üleplaaniisest sissetulekust.

Noorem velsker saab lisatasuks 30% farmijuhataja lisatasust.

Tallimehed saavad lisatasu:

kui hobuseid kasutatakse päevas 100-protsendilisel — 3 rubla, kui 60—99-protsendilisel — 1,5 rubla iga tööleku päeva eest.

Kui plaanis ettenähtud määrad on 100-protsendilisel paaritatud ja tiinestunud, saab tallimees 5 kg teravilja iga mära kohta.

Kui vähemalt 80 protsendilt hooldada olevatelt tiinestunud hobustelt saadakse varsad ja need kasvatatakse 6 kuu vanuseks, siis antakse iga varsa eest 20 kg teravilja.

Noorhobuste kasvatamise eest 2 aasta vanuseni antakse 15 kg teravilja iga hobuse eest.

Põllundusbrigadirid saavad lisatasu:

2% üleplaaniisest piimast;

oma brigaadi hobuste 100-protsendilise tööleku korral 3 rubla ja

60—99-protsendilise tööleku korral 1,5 rubla iga tööleku päeva eest.

Kui 80% oma brigaadi tiinestunud määradest toob varsad ja need kõik säilitatakse 6 kuu vanuseni, saab brigadir 6 kg teravilja iga varsa eest.

c. Kolhoosnikute puhkus

Iga kolhoosnik saab kahe nädala ulatuses palgalist puhkust tingimusel, et aasta jooksul oleks normipäevi välja töötatud järgmiselt:

mehed kuni 60 a. — 288

naised kuni 55 a. — 228

vanemad — 132

Puhkust antakse alates 1. novembrist 1956. Puhkuse aja eest makstakse kolhoosnikule tasu tema keskmise aastase töötasu alusel. Juhul kui kolhoosnikule pole võimalik puhkust anda, makstakse talle puhkusetasu välja.

Lisatasu maksmise süsteem Viljandi rajooni «Linda» kolhoosis 1957. aastal

a. Lisatasu põllunduses

1. Põllundusbrigadide liikmeile makstakse lisatasuks viis rubla iga normipäeva eest, mis on kuu jooksul välja töötatud: 1. novembrist 1. maini üle 20 normipäeva ja 1. maist 1. novembrini üle 30 normipäeva. Lisatasu makstakse välja igas kuus.

2. Põllundusbrigadir saab lisatasu sõltuvalt toodanguplaanide täitmise ja ületamise astmest:

a) teravilja toodanguplaani 70-protsendilise täitmise korral 1,5 rubla iga üle selle taseme toodetud tsentneri eest, toodanguplaani ületamise korral aga 3 rubla iga üle plaani toodetud tsentneri eest (tingimusel, et ka põhk oleks kokku pandud).

b) Kartuli saagikuse plaani 70-protsendilise täitmise puhul iga üle selle taseme saadud tsentneri eest 50 kopikat ja iga üle plaani saadud tsentneri eest 1,5 rubla.

c) Linakiusaagi plaani 70-protsendilise täitmise korral iga üle selle taseme saadud tsentneri eest (kui kiunumber on vähemalt 0,75) 10 rubla ja iga üle plaani saadud tsentneri eest 20 rubla.

Linaseemne osas on tingimused samad.

d) Iga tsentneri puhastatud heinaseemne eest 10 rubla.

e) Heinavarumise plaani 70-protsendilise täitmise korral 15. augustiks iga üle selle taseme saadud tsentneri eest 50 kopikat ja iga üle plaani saadud tsentneri eest 1,5 rubla (tingimusel, et hein oleks küünidesse ja kuhjadesse pandud).

f) Iga üle 100 tonni valmistatud silotoni eest viis rubla.

Agroonoom saab lisatasuks põllundusbrigadiride keskmise lisatasu.

Lüpsja-karjatalitaja saab lisatasuks kuu lüpsiplaani 70-protsendilise täitmise korral 10 kopikat iga üle selle taseme saadud liitri pealt ja aastaplaani ületamisel 30 kopikat üle plaani saadud liitri pealt.

Karjabrigadir saab brigaadi poolt väljatöötatud keskmise lisatasu.

Noorkarjatalitaja saab lisatasuks 1 rubla kuus iga looma pealt, kui loomad on hästi hooldatud, puhtad ja 100-protsendiliselt säilinud.

Veisefarmi juhataja saab lisatasu:

a) farmi piimatoodangu plaani 70-protsendilise täitmise korral 2 rubla iga sellest rohkem toodetud 100 liitri eest ja plaani ületamise korral 5 rubla iga üle plaani toodetud 100 liitri eest.

b) väskate saamise plaani 90-protsendilise täitmise korral ühekordselt 300 rubla, 70—90-protsendilise täitmise korral ühekordselt 250 rubla.

Tallimees saab lisatasu iga müüdüd töölooma eest, mis on arvatud eliitklassi, 100 rubla ja I klassi arvatud looma eest 50 rubla. (1956. aastal sai I klassi looma eest 200 rubla ja II klassi looma eest 100 rubla.)

Nuumsigade talitaja saab lisatasu:

iga peekonisea kasvatamisel 85 kilogrammiseks

6 kuu vanuselt — 30 rubla,

7 kuu vanuselt — 20 rubla,

8 kuu vanuselt — 10 rubla.

Nuumsigade juurdekasvu iga tsentneri eest 10 rubla (ööpäevase kaaluübe juures vähemalt 700 g).

Emisetalitaja saab põrsaste saamise plaani 70-protsendilise täitmise korral iga rohkem saadud (vähemalt 8 kg raskuse) põrsa eest 20 rubla. Iga üle plaani saadud vähemalt 8-kilogrammise põrsa eest saab ta 30 rubla.

Kanatalitaja saab munatoodangu plaani 70-protsendilise täitmise korral iga üle selle taseme saadud muna eest 3 kopikat ja iga üle plaani saadud muna eest 9 kopikat.

Tibutalitaja saab iga müüdüd või põhikarja viidud kana (kuke) eest tibude 90-protsendilise säilitamise juures 50 kopikat linnult ja 70—90-protsendilise säilitamise juures 30 kopikat linnult.

Lambatalitaja saab villatoodangu plaani täitmisel 70—100-protsendiliselt iga üle 70% saadud kilogrammi eest ühe rubla ja iga üle plaani toodetud villakilogrammi eest kolm rubla.

Tallede saamisel ja säilitamisel kahe kuu vanuseni, kui plaanist on täidetud 100%, on lisatasu ühekordselt 100 rubla ja iga üleplaani talle eest 10 rubla.

Segafarmi juhataja saab:

a) Sigade osas: plaani 70-protsendilisel täitmisel iga enam saadud põrsa eest 1 rubla ja üle plaani müüdnud peki-, poolpeki- ja peekonisigade eluskaalu iga tsentneri eest 3,5 rubla.

b) Kanade osas: plaani 70-protsendilise täitmise korral iga üle selle saadud 100 kanamuna eest 2 rubla ja iga üle plaani saadud 100 kanamuna eest 6 rubla.

c) Villatoodangu plaani 70-protsendilise täitmise korral iga üle selle saadud kilogrammi villa eest 1 rubla ja üle plaani saadud villakilogrammi eest 2 rubla.

Kolhoosi esimees saab lisatasuks 50% põllundusbrigadiride, veise- ja segafarmi juhataja lisatasust (arvestus tehakse aasta lõpul). Raamatupidaja lisatasu on 50% esimehe lisatasust.

Kõik kolhoosnikud (mitte põllundusbrigaadide liikmed), kes oma põhitöölal on korralikult täitnud oma ülesanded, saavad iga põllutöödel väljatöötatud normipäeva eest 5 rubla lisatasu.

Abiettevõtetes ja töökodades ning ehitustöödel töötavad kolhoosnikud saavad 5 rubla lisatasu igale normipäevale, mis on välja töötatud üle 50 normipäeva kuus.

Autojuhid saavad avariideta sõidu puhul 90 rubla lisatasu kvartalis.

Lapsed saavad lisatasuks 5 rubla iga kuu jooksul üle 10 normipäeva väljatöötatud normipäeva eest.

Iga töölt põhjusega puudunud päeva eest arvestatakse töökohustuslikelt kolhoosnikutelt üks normipäev maha.

VI. KOLHOOSI JUHTIVATE TÖÖTAJATE TÖÖ TASUSTAMINE

Et töötasu peab olema sõltuvuses töö lõpptulemusest — saadud toodangust — on põhinõudeks ka kolhoosi juhtiva kaadri töö tasustamisel. Paljudes kolhoosides makstakse kolhoosi juhtivatele töötajatele praegu veel töötasu kolhoosi ja brigaadi põllumajandusliku maa suuruse ja loomade arvu järgi, arvestamata saadavat toodangut. Niisugune töötasu arvestamine tekitab olukorra, et kolhoosides, kus tootmistase on madalam, kuid põllumajandusliku maa pindala ja loomade arv suurem, võivad juhtivad töötajad saada suurema töötasu kui teistes kolhoosides, mis küll pindalalt ja loomade arvu poolest on väiksemad, kuid kus ühistootmise produktiivsus on kõrgem. On selge, et selline olukord ei ole normaalne ja nõuab parandamist. Niisuguse töötasusüsteemi juures puudub juhtivatel töötajatel küllaldane materiaalne huvi kolhoosi üldise tootmistaseme tõstmiseks, sest selle tõus või langus ei mõjuta nende, kolhoosi ühismajandi heakäekäigu eest kõige rohkem vastutust kandvate töötajate isikliku töötasu suurst. Sellepärast on vaja ka kolhoosi esimehe, agronoomi, zootehniku, farmijuhatajate ja brigadiride töötasu seada otsesesse sõltuvusse kolhoosi, brigaadide ja farmide poolt saadavast toodangust.

Juhtivate töötajate töötasu määramisel sõltuvalt toodangust tekib küsimus, millest lähtuda tööhindade määramisel neile. Et tööhinded sõltuvad täiel määral iga kolhoosi võimalustest ja tootmistasemest, siis peab iga kolhoos need ise välja töötama.

Et selle töö juurde asuda, selleks on kõigepealt vaja ära määrata aastase töötasu suurus, mille vastutav töötaja antud kolhoosi tingimustes toodanguplaanide täitmise puhul peaks saama. Seejuures tuleb lähtuda arvestusest, et kolhooside juhtivate töötajate töötasu tootmisplaanide täitmise korral ei või väheneda, võrreldes nende töötasu suurusega selle arvestamise endise korra juures. See tähendab, et reas intensiivse suunaga, kõrgema tootmistasemega kolhoosides töötasu tõuseb, teistes aga jääb samale tasemele. Muidugi pole siin öeldud, et töötasu peab igal juhul ja kõikides kolhoosides jääma samaks. Vastavad arvestused, samuti ka nende kolhooside kogemused, kes juba mõnda aastat maksavad

juhtivatele töötajatele töötasu sõltuvalt toodangust, näitavad, et meie vabariigi tingimustes on keskmistes kolhoosides otstarbekohane maksta kolhoosi esimehele tootmisplaani täitmise korral 1000—1300 normipäeva aastas.

Järgmise etapina on vaja kindlaks teha põhiliste tootmisharude osatähtsus juhtiva töötaja töötasu kogusummas. On vaja kindlaks määrata, kui palju normipäevi arvestada taimekasvatuse, loomakasvatuse ja teiste harude osas. Selle küsimuse otsustamisel on oluliseks teguriks peale tootmisharude omavahelise kooskõlastamise veel ühe või teise tootmisharu arendamise vajadus. Tootmisharu pealt, mille arendamist on vaja eriti stimuleerida, võib normipäevi arvestada suhteliselt veidi kõrgemate hinnete alusel. Arvestades seda, et meie vabariigi kolhoosides on keskkseks probleemiks oma söödabaasi tugevdamine, peab ka esimehe tasu olema niisugune, et see stimuleeriks kolhoosi omade söötade tootmise suurendamist. Meie vabariigi tingimustes on praegusel etapil üldiselt otstarbekas looma- ja taimekasvatuse suhe esimehe töötasu määrata nii, et esimees saaks oma töötasust umbes 60—70% taimekasvatusest ja 30—40% loomakasvatusest. Harju rajooni «Tuleviku» kolhoosis saavad esimees ja kompleksbrigaadi brigadir taimekasvatustoodangu järgi isegi $\frac{3}{4}$ normipäevi ja loomakasvatustoodangu järgi ainult $\frac{1}{4}$. Selline printsiip aitab kindlasti palju kaasa kolhooside oma söödabaasi tugevdamisele. Rapla rajooni «Punalipu» kolhoosis, kus praegu pööratakse erilist tähelepanu taimekasvatuse taseme tõstmisele, arvestatakse esimehele samuti loomakasvatusest vaid 42%, taimekasvatusest aga 58% töötasust. Elva rajooni «Valguta» kolhoosis on loomakasvatuse osatähtsus esimehe töötasus 54,4%.

Teiste töötajate osas oli seni enamikus kolhoosides levinud praktika, et agronoom ja taimekasvatustbrigaadide brigadirid saavad kogu töötasu taimekasvatusest, farmijuhatajad ja zootehnik aga loomakasvatusest. Taime- ja loomakasvatuse omavahelise seostamise parandamiseks ja selleks, et kõik juhtivad töötajad ja spetsialistid kolhoosis oleksid huvitatud mõlema põhitootmisharu arendamisest, oleks sobiv sellise mooduse rakendamine, kus ka nende töötajate töötasu oleks sõltuv nii taime- kui ka loomakasvatustoodangust. Et tegelikult kogu loomakasvatuse tõusu aluseks on tugev söödabaas, siis peaks olema päris loomulik, et söötade tootmisel otsustava tähtsusega isikud peaksid saama töötasu ka loomakasvatuse arvel. Samuti on zootehniku ja farmijuhatajate töö mõningal määral tähtsust taimekasvatuse suhtes. Eelöeldust lähtudes võiksid agronoom ja põllundusbrigaadirid umbes 10—15% oma töötasust saada loomakasvatuse arvel ning zootehnik umbes samal määral taimekasvatuse arvel. Kui farmijuhatajate ülesannete hulka kuulub ka osa heina- ja silovarumise või muude söödavarumistööde organiseerimisest, siis võiksid ka need töötajad saada töötasu osaliselt taimekasvatuse arvel.

Lähtudes nendest kaalutlustest, arvestati Rapla rajooni «Punalipu» kolhoosis juhtivatele töötajatele 1957. aastal tootmisplaani täitmise korral normipäevi põhimõttel, mis on toodud tabelis 37.

Tabel 37

Normipäevade arvestamine juhtivatele töötajatele Rapla rajooni «Punalipu» kolhoosis

	Kokku normipäevi	Sellest	
		Loomakasvatuse arvel	Taimakasvatuse arvel
Esimees	1200	508	692
Agronoom	1100	200	900
Zootehnik	1100	840	260
Põllundusbrigadir	800	180	620
Veisefarmi juhataja	800	730	70
Seafarmi juhataja	800	720	80

Pärast taime- ja loomakasvatuse osatähtsuse määramist juhtivate töötajate töötasu kogumahu on järgmiseks etapiks hinnete määramine normipäevades üksikute toodanguliikide eest. See toimub toodangu mahu alusel. Taimakasvatuses arvestatakse üksikute toodanguliikide toodang ümber söötühikutesse ja loomakasvatuses piimale või ühtsetele varumishindadele. Nii saadakse taimekasvatuse plaaniline kogutoodang, arvestatuna söötühikutes, ja loomakasvatuse plaaniline kogutoodang, arvestatuna piimas või rahas. Jagades taimekasvatuse arvel arvestatavate normipäevade kogusumma söötühikute kogusummaga, saame ühe söötühiku kohta langeva normipäevade hulga. Korrutades seda iga toodanguliigi osas söötühikute koguarvuga, saame üksikute toodanguliikide pealt arvestatavate normipäevade kogusumma; jagades viimase sellesama toodanguliigi mahuga kilogrammides (või tsentnerites), saame ühe toodanguühiku hinde normipäevades. Samas korras toimub toodanguühiku hinde määramine loomakasvatuses. Saadud hindet võib korrigeerida sõltuvalt ühe või teise toodanguliigi tähtsusest ja tema suurendamise stimuleerimise vajadusest.

Leitud iga toodanguliigi tonni või tsentneri hinded normipäevades on aluseks juhtivate töötajate töötasu arvestamisel.

Rapla rajooni kahe põllundusbrigaadiga «Punalipu» kolhoosis 1957. aastal kasutatud hinded on toodud tabelis 38.

Juhtivate töötajate tööhinded normipäevades toodanguühiku
kohta Rapla rajooni «Punalipu» kolhoosis 1957. aastal

Toodanguliik	Arvestus- ühik	Arvestatakse normipäevi				
		Esimehele	Agronomile	Põllundus- brigadirile		
Teravili	t	0,3	0,5	0,6		
Kartul	"	0,08	0,15	0,16		
Kõõgivilid	"	1,0	1,0	—		
Silo	"	0,1	0,1	0,3		
Hein (põld-, looduslik ja kultuurheinamaa hein)	"	0,2	0,2	0,4		
Põhk	"	0,15	0,15	0,3		
Heinaseeme	"	10,0	20,0	20,0		
Piim	"	0,8	0,2	0,1		
Loomaliha	"	2,0	1,0	—		
Sealiha	"	5,0	1,0	1,0		
Kanamunad	tuh. tk.	0,4	0,2	0,1		
Lambavill	ts	5,0	2,5	—		
Salvestatud teraviljaseeme	t	—	0,1	—		
Salvestatud heinaseeme	"	—	1,0	—		
Hobused	tk.	—	—	1,5		
Tiigestunud mära	tk.	—	—	1,0		
			Zootehni- kule	Veise- farmi juhatajale	Seafarmi juhatajale	Lamba- farmi juhatajale
Silo	t	0,1	0,05	1,0	—	
Hein (põld-, looduslik ja kultuurheinamaa hein)	"	0,1	0,05	—	—	
Põhk	"	0,16	—	—	—	
Piim	"	1,0	1,0	—	—	
Loomaliha	"	3,0	3,0	—	—	
Sealiha	"	5,0	—	15,0	—	
Kanamunad	tuh. tk.	0,4	—	—	—	
Lambavill	ts	6,0	—	—	15	
Tiigestunud lehm	tk.	0,2	0,1	—	—	
Tiigestunud mullikas	tk.	0,5	1,0	—	—	
Tiigestunud mära	"	0,5	—	—	—	
Pörsad	"	—	—	0,1	—	
Heinajahu	t	—	—	2,0	—	
Kartulisilo	"	—	—	0,5	—	
Üle plaani saadud sealiha	"	—	—	50,0	—	
Üle plaani saadud pörsad	tk.	—	—	1,0	—	
Vasikate sündimine	tk.	—	0,15	—	—	
Tõupull	"	—	3,0	—	—	
Üle plaani saadud piim	t	—	10,0	—	—	
Üle plaani saadud looma- liha	t	—	30,0	—	—	
Täiskasvanud lammas	tk.	—	—	—	0,25	
Võrutatud tall	"	—	—	—	0,3	

Toodud tööhinded on vaid illustratiivseks näiteks ja neid ei saa loomulikult ilma kohandamata teistes kolhoosides rakendada. Sõltuvalt konkreetsetest tootmistingimustest, toodangu mahust ja tootmistasemest peab iga kolhoos talle sobivad tööhinded ise välja töötama.

Igakuise avansseerimise ja muude vajalike arvelduste jaoks jagatakse nendele töötajatele aasta peale kalkuleeritud normipäevade summa 12-ga ja igas kuus arvestatakse neile antud kolhoosis 70% selliselt saadud ühe kuu summast. Aasta lõpul määratakse tegelikult saadud toodangu alusel arvestatud normipäevade järgi töötasu lõplik suurus. Juhul kui kolhoosi tootmisplaani ei täideta, jääb töötasu plaanis ettenähtust väiksemaks, tootmisplaani ületamise korral aga arvestatud normipäevade arv kasvab.

Juhtivate töötajate põhitöötasu seadmine otsesesse sõltuvusse toodangust tõstab tunduvalt nende huvi ühistootmise parandamise vastu. Kui tööhinded normipäevades on õigesti määratud, siis tagavad nad toodanguplaanide täitmise korral nendele töötajatekategoriatele küllaltki kõrge töötasu. Seega langeb selle töötasumooduse juures ära vajadus maksta kolhoosi juhtivatele töötajatele veel täiendavat lisatasu teatava protsendina saadud toodangust, nagu seda praktikas sageli esineb. Küll aga on otstarbekas maksta neile lisatasu toodanguplaanide ületamise eest taime- ja loomakasvatuses. Selline lisatasu on kolhoosi juhtivale kaadrile täiendavaks ergutuseks kolhoosi sisemiste ressursside otsimisele ja tootmise paremale organiseerimisele. Olenevalt kolhoosi majanduslikust tasemest, võiks kolhoosi esimehele ja agronomile anda lisatasuks 1—3% taimekasvatuse üleplaanilisest kogusaagist ning põllundusbrigadirile kuni 6% toodangust, mis on saadud üle brigaadi tootmisplaani. Samuti võiks loomakasvatuses anda üle plaani saadud kogutoodangust esimehele ja zootehnikule 1—3%, farmijuhatajale aga 5—6% tema farmi üleplaanilisest toodangust. Seejuures peaksid lisatasumäärad olema suuremad madalama tootmistaseme juures ja alanema koos toodangu kasvuga. Lisatasu konkreetse määra määramisel tuleb eelnevalt teha majanduslik kalkulatsioon, et vältida juhtivate töötajate ületasustamist. Lisatasumäärade liiga kõrgeks paisutamine võib lisatasu muuta ergutusabinõust selle vastandiks — juhtivate töötajate töötasu põhjendamatu suurendamise ja töö järgi jaotamise põhimõtte rikkumise teguriks, mis nõrgestab juhtivate töötajate materiaalset huvi kolhoosi ühistootmise taseme tõstmise vastu.

Juhtivate töötajate lisatasu väljamaksmine on soovitatav siduda tingimusega, et riiklikud müügikohustused oleksid kolhoosil igas kvartalis täidetud.

Juhtivate töötajate töötasu sõltuvusse seadmine toodangu suurusel on tõsiseks sammuks töötasu korraldamisel kolhoosides. Kuid siiski pole see veel kõik. Tootmise suurendamise juures on vaja arvesse võtta seda, kui suurte kuludega antud toodang too-

deti. Et tootmiskulude vähendamine ühe toodanguühiku kohta on kolhoosiökonomika keskseks probleemiks, siis on vaja seda arvesse võtta ka juhtivate töötajate töö tasustamisel. Selleks on vaja teha veel samm edasi ja seada kolhoosi esimehe, agronoomi, brigadiride ja teiste juhtivate töötajate töötasu sõltuvusse tootmiskulude vähendamisest toodanguühiku kohta, s. o. toodangu omahinna alandamisest.

Sellisel põhimõttel makstakse töötasu juhtivale kaadrile näiteks Rakvere rajooni «Valguse» kolhoosis. Alates 1957. aastast on selles kolhoosis kõikide brigaadide ja farmide juhtivate töötajate töötasud viidud sõltuvusse toodangu omahinna plaanide täitmisest. (Vt. ka III ptk. lk. 74). Brigadiridele ja farmijuhatajatele arvestatakse töötasu saadava toodangu hulga pealt koos toodangu omahinna plaani täitmise arvestamisega. Nii arvestatakse brigadirile toodetud heina, teravilja, kartuli ja silo kilogrammi pealt üks kopikas, heinaseemne kilogrammilt 50 kopikat jne. Farmijuhatajale arvestatakse ühe liitri piima ja ühe kilogrammi loomaliha (tapakaalus) pealt 20 kopikat, ühe kilogrammi sealiha eest 40 kopikat, müügile minevate tõusigade eluskaalu kilogrammi pealt 60 kopikat, villa kilogrammilt 30 kopikat, kanaliha kilogrammilt 20 kopikat ja iga muna pealt üks kopikas. Sõltuvalt saaduste omahinna suurenemisest või alanemisest, võrreldes plaanilisega, väheneb või suureneb vastavalt brigadiride ja farmijuhatajate töötasu, võrreldes esialgu arvestatud arvudega. Kui näiteks brigaad (farm) alandab mingi saaduse omahinda 6% võrra, võrreldes plaanilisega, siis tõuseb brigadiri (farmijuhataja) töötasu selle saaduse pealt 6% võrra. Omahinna suurenemisel väheneb brigadiri (farmijuhataja) töötasu omahinna suurenemise protsendi võrra. Töötasu tõus ja vähenemine võib ulatuda kuni 30 protsendini esialgsete hinnete alusel arvestatud töötasust. Esimehele arvestatakse 40% iga põllundusbrigadiri ja farmijuhataja tasust (kolhoosis on kaks brigadiri ja kaks farmijuhatajat). Raamatupidaja tasu on 80% esimehe tasust. Esimehe ja raamatupidaja töötasu arvestatakse kolhoosi üldkuludesse ja seega ei kuulu see brigaadide toodangu plaanilise omahinna hulka.

VII. TÖÖ TASUSTAMISE ISEÄRASUSED KOMPLEKSBRIGAADIDES

Paljud vabariigi kolhoosid on läinud ja lähevad üle uuele töö organiseerimise vormile — kompleksbrigaadidele.

Kompleksbrigaadide võrdlemisi ulatuslik levik pole iseloomulik mitte ainult meie vabariigi, vaid ka teiste vennasvabariikide paljudele kolhoosidele. Võib märkida, et 1957. aasta algul oli Läti NSV 1590 kolhoosist 670 organiseerinud kompleksbrigaade.

Üleminekut kompleksbrigaadidele on tinginud elu ise. Praktika on näidanud, et senised ühe tootmisharu brigaadid ei taga alati küllaldasel määral kolhoositootmise kui terviku harmoonilist arenemist. Meenutame, et ühe tootmisharu brigaadid said alguse vennasvabariikides umbes 25 aastat tagasi. Sel ajal olid kolhoosid väikesed, mehhaniseerimistase neis oli madal, kvalifitseeritud kaadrit oli vähe jne. Tänapäeval on meil tegemist suurte, võrdlemisi ulatuslikult mehhaniseeritud, organisatsiooniliselt ja majanduslikult ning kvalifitseeritud kaadri poolest tugevnenud kolhoosidega. Uuele sisule peab aga vastama ka uus vorm.

Kompleksbrigaadide tähtsamaid eeliseid on see, et ta võimaldab tööjõu paremat kasutamist. Seega on ta eriti tähtis kolhoosides, kus tuntakse tööjõu puudust. Senised kogemused kinnitavad, et kompleksbrigaadid loovad esiteks tingimused tööjõu kasutamise sesoonsuse vähendamiseks. Teostatud uurimistööd kolhoosides, kus kompleksbrigaadid töötasid, näitavad, et enne kompleksbrigaadide organiseerimist oli suhe kolmandas kvartalis väljatöötatud normipäevade ja esimeses kvartalis väljatöötatud normipäevade vahel 2,1 : 1, kompleksbrigaadide tingimustes aga oli see suhe 1,6 : 1.

Teiseks on kompleksbrigaadides suuremaid võimalusi loomakasvatuses töötavate kolhoosnike töö seostamiseks põllutööga, sest siin on taime- ja loomakasvatuse allutatud ühisele juhtimisele. Selles osas peituvad aga võrdlemisi suured reservid, mis võivad olulisel määral kaasa aidata tööjõuprobleemi lahendamisele taimekasvatustöödel.

Kolmandaks näitab praktika, et üleminek kompleksbrigaadidele võimaldas vähendada ka administratiiv- ja majanduspersonali ja selle arvel suurendada tootval töö, eeskätt põllutöödel, töötavate kolhoosnike arvu.

Teatavasti võimaldab õigesti valitud töö organiseerimise vorm kõige paremini ära kasutada majandi looduslikke ja majanduslikke tingimusi ning suurendada põllumajanduslikku toodangut väiksema tööjõu ja vahendite kuluga. Kuid töö organiseerimise vorm loob ainult eeldused tootmise edukaks arendamiseks. Neid eeldusi on vaja õigesti realiseerida.

Kompleksbrigaadi kui progressiivse töö organiseerimise vormi edu sõltub väga suurel määral sellest, kuidas selle raamides lahendatakse kolhoosnike töö tasustamise küsimused. Sellepärast ei piisa üksnes kompleksbrigaadide organiseerimisest, vaid rööbiti sellega tuleb leida ka efektiivseid teid ja abinõusid kolhoosnike materiaalseks stimuleerimiseks. Ainult töö õige tasustamine kindlustab kompleksbrigaadide kõigi eeliste maksimaalse elluviimise ja tööviljakuse kasvu selle alusel.

Vabariigi kolhoosides on võrdlemisi rohkesti organiseeritud kompleksbrigaade, kuid paljudel juhtudel pole kolhoosnike töö tasustamise süsteemi vastavalt töö organiseerimise vormi muutmisele täiendatud või ümber töötatud. See on aga kompleksbrigaadi erineva spetsiifika tõttu tingimata vajalik.

Kompleksbrigaadis ühendatakse nii taime- kui ka loomakasvatuse töötavad kolhoosnikud ühte tootmisbrigaadi. Kompleksbrigaadile kinnistatakse maa-alad nagu põllundusbrigaadilegi, kuid peale selle kinnistatakse nendele veel loomakasvatustarvid.

Seega on kompleksbrigaadide tähtsamaks iseärasuseks mitme tootmisharu ühendamine ühe tootmisbrigaadi raamides. Järelikult on ka töö tasustamise aluste väljatöötamisel kompleksbrigaadis vaja lähtuda sellest, et materiaalsete stiimulite rakendamisega kindlustatakse taime- ja loomakasvatuse töötajate huvide tihedam seostamine mõlema tootmisharu kooskõlastatuma arendamise eesmärgil.

Tingituna reast faktoritest — kõlvikute ja tootmishoonete paiknemisest, kolhooside majanduslikust tasemest, kaadri vilumusest jm. — on vabariigi kolhoosides loodud mitut liiki kompleksbrigaade. Et töö tasustamine kompleksbrigaadides sõltub väga suurel määral nende brigaadide rakendusvormist, siis osutub vajalikuks peatuda vähemalt kolmel põhilisel, meie vabariigis rohkem esinenud kompleksbrigaadi rakendusvormil.

Kompleksbrigaadi esimese rakendusvormi puhul on ainult taime- ja loomakasvatuse juhtimine allutatud ühele brigadirile. Selline vorm esineb kolhoosides, kus pole võimalik loomi brigaadide vahel jaotada vastavalt söödakõlvikute toodanguvõimele, mistõttu ei saa rakendada põhimõtet, et iga brigaad varustaks end ise söötadega. Nimetatud vormi on rakendatud Põltsamaa rajooni «Punalipu», Harju rajooni Mitsurini-nimelises ja mõnes teises kolhoosis. Nendes kolhoosides tingis seda sööda baasi ja loomade territoriaalne paiknemine, mida ei saadud kooskõlastada.

Nii näiteks organiseeriti Põltsamaa rajooni «Punalipu» kolhoosis viis kompleksbrigaadi. Loomakasvatushoonete paiknemine võimaldas kolhoosile küll igas brigaadis loomi pidada, kuid iga brigaad ei suutnud veel oma territooriumil asuvaid loomi söötadega varustada. Nii asus põhiline osa põldheinast kolmes brigaadis.

See kompleksbrigaadi vorm on vaheastmeks, mille juures luuakse tingimused üleminekuks kompleksbrigaadile, kus taime- ja loomakasvatus seostatakse tihedamalt.

Kompleksbrigaadi teises rakendusvormis toimub taime- ja loomakasvatuse tihedam seostamine. Seda vormi saab rakendada kolhoosides, kus tööjõu ja loomakasvatushoonete paiknemine võimaldab jaotada loomi kompleksbrigaadide vahel vastavalt kõlvikute söödatootmise tasemele. Neis tingimustes on loodud kompleksbrigaadid, kus peale mõlema tootmisharu ühtse juhtimise varustab iga brigaad temale kinnistatud loomi ka söötadega.

Selle rakendusvormi puhul suureneb iga brigaadi vastutus söötade tootmisel. Sellised kompleksbrigaadid on harilikult erinevalt spetsialiseerunud loomakasvatuse alal, s. t. brigaadid erinevad üksteisest hooldatavate loomaliikide ja vanuserühmade poolest.

Nimetatud kompleksbrigaad on levinud võrdlemisi paljudes vabariigi kolhoosides, kus on organiseeritud kompleksbrigaade, nagu Harju rajooni «Tuleviku», Tartu rajooni Kirovi-nimelises, Paide rajooni «Koidula» ja teistes kolhoosides.

Vaatleme lähemalt Tartu rajooni Kirovi-nimelise kolhoosi kompleksbrigaade, kus loomade jaotus brigaadide vahel on võrdlemisi erinev.

Kolhoosi loodi kolm kompleksbrigaadi, millest igaühe põllumajandusliku maa üldsuurus oli 305—440 hektarit, mille hulgas oli 200—310 hektarit põllumaad. Loomad jaotati brigaadide vahel vastavalt kõlvikute söödatootmise võimele järgmiselt: esimeses brigaadis 80 veist (sellest 40 lehma), 110 nuumsiga, 600 kana ja 30 lammast; teises brigaadis 105 lehma ja 150 nuumsiga, kolmandas 95 veist (sellest 40 lehma) ja 25 sugusiga. Vastavate hoonete asukohast ja tööjõuga varustatusest tingitult on esimeses brigaadis pindalaühiku kohta suhteliselt rohkem loomi.

Kuigi loomade koosseis brigaadides on erinev, on loomad jaotatud selliselt, et iga kompleksbrigaad saab varustada temale kinnistatud loomi kõigi põhiliste söötadega.

Kompleksbrigaadi kolmas rakendusvorm kujutab endast kompleksbrigaadi enamtäiustatud kuju — isemajandatavat tootmisüksust kolhoosis. See tähendab, et iga brigaad, kellele on kindlaks määratud põllumajandussaaduste tootmise plaan ja selle täitmiseks vajalikud tootmisvahendid, peab katma kõik tootmiseks tehtud kulutused brigaadi oma tuludega. Sellel vormil, kus peale ühise juhtimise ja söötadega varustamise arvestatakse ka kulud ja tulud iga brigaadi kohta eraldi, on erakordselt suur tähtsus kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmisel.

Isemajandavaid kompleksbrigaade on vabariigis organiseeritud alles võrdlemisi vähe ja nende töös puuduvad veel ulatuslikumad kogemused. Isemajandavad kompleksbrigaadid töötasid 1956. aastal Räpina rajooni «Kalevi» kolhoosis, samuti organiseeriti need 1957. aasta algul Pärnu-Jaagupi rajooni «Võidu» kolhoosis, Viljandi rajooni kolhoosis «Kommunismi Teel» ja mõnes teises.

Töö tasustamine kompleksbrigaadides on komplitseeritud küsimus, eriti kompleksbrigaadide mõnede rakendusvormide puhul.

Kompleksbrigaadi esimese rakendusvormi juures, kus taime- ja loomakasvatuse side piirdub üksnes ühise juhtimisega, pole ka küllaldasi eeldusi töö tasustamise kaudu taime- ja loomakasvatavate huvide paremini seostada. Siin peaks töötasustuste kindlustama esmajoonel brigadiri materiaalse huvi mõlema tootmisharu eduka arendamise vastu. Seepärast piirduvad antud rakendusvormi juures töö tasustamise iseärasused põhiliselt sellega, et kompleksbrigaadi brigadir saab töötasu nii taimekasvatuse kui ka loomakasvatuse juhtimise eest. Neil juhtudel tuleks arvestada brigadirile normipäevi mitte brigaadi külvi- ja loomade arvu alusel kindla tasumäärana kuus, nagu seda mõnedes kolhoosides tehakse, vaid igas brigaadis saadud toodangu hulga eest. Toome näiteks kompleksbrigaadi brigadiri töötasu Vändra rajooni Kingissepa-nimelisest kolhoosist. Seal arvestatakse kompleksbrigaadide brigadirile teravilja, kartuli, põldheina, loodusliku heina ja köögivilja ühe tsentneri tootmise eest 0,1 normipäeva; ühe tsentneri silo ja juurvilja eest 0,07 normipäeva; ühe tsentneri loomaliha, sealihaga ja piima tootmise eest 0,2 normipäeva; ühe kilogrammi lambavilla tootmise eest 0,1 normipäeva; 1000 kanamuna tootmise eest 2 normipäeva; ühe põrsa saamise eest 0,5 normipäeva; ühe vasika eest 1 normipäev; ühe talle eest 1 normipäev; 10 kanatibu saamise eest 1 normipäev; ühe tsentneri heinaseemne tootmise eest 2 normipäeva ja ühe tsentneri põhu eest 0,5 normipäeva.

Siinjuures tuleb silmas pidada, et kompleksbrigaadi brigadir saaks põhilise osa (60—70%) normipäevadest taimekasvatuse toodangu eest, sest see suurendab brigadiri huvi söödabaasi tugevdamise vastu, sellest aga sõltub teatavasti ka loomakasvatustoodang. Samuti tuleb arvesse võtta, et toodud ühikuhinded normipäevades pole mehaaniliselt rakendatavad teistes kolhoosides. Need peab iga kolhoos välja töötama vastavalt oma tingimustele, lähtudes eeskätt saavutatud tootmistasemest. Juhul kui brigaadid erinevad majanduslikult ja looduslikult tunduvalt, peavad ühikuhinded normipäevades olema ka brigaadide vahel diferentseeritud.

Brigaadiliikmete töö tasustamine antud kompleksbrigaadi puhul ei erine põhiliselt töö tasustamisest harilikel ühe tootmisharu brigaadides.

Kompleksbrigaadi teise vormi juures on võimalik ja vajalik töö tasustamise abil taime- ja loomakasvatuse vahelist sidet tugevdada. Ainult brigadirile tasu maksmine vastavalt mõlema

tootmisharu töötulemustele ei likvideeri veel taime- ja loomakasvatustöötajate töötasu teatavaid vastuolusid. Nende kõrvaldamiseks on vaja korraldada töö tasustamine selliselt, et ühelt poolt taimekasvatustöötajad, kes varuvad söötasid, saaksid osa ka nende toodetud söötadega loodud loomakasvatustoodangust ja et teiselt poolt loomakasvatustöötajad oleksid huvitatud taimekasvatustoodangu suurendamisest. Järelikult tuleb töö tasustamine korraldada selliselt, et brigaadi töötajad oleksid materiaalselt huvitatud brigaadi kui terviku parematest töötulemustest. Samuti tuleb lähtuda sellest, et mida paremaid tulemusi brigaad saab, seda suuremaks peab kujunema selle brigaadi töötajate töötasu. Nende põhimõtete praktilisel elluviimisel esineb mitmesuguseid võimalusi ja lahendusi.

Kompleksbrigaadi selle vormi juures, kus loomade või ainult tähtsamate kaubatoodangut andvate loomaliikide (veiste ja sigade) koosseis brigaadides pole ühesugune, on raske kehtestada sellist töötasu, et igas brigaadis kujuneks normipäevatasu suurus vastavaks brigaadi tuludele.

Sel juhul kujunevad nende brigaadide tulud, kes tegelevad peamiselt kaubatoodangu tootmisega, mitu korda suuremaks kui nendel brigaadidel, kus toimub põhiliselt noorkarja kasvatamine, ja seda mitte parema töö tõttu, vaid loomade koosseisu tõttu. Nii kujunevad näiteks nimetatud Tartu rajooni Kirovi-nimelises kolhoosis, kus teises brigaadis on põhiliselt nuumikud ja piimakari, tulud tunduvalt suuremaks kui kolmandas brigaadis, kus tegeldakse peasjalikult noorveiste ja põrsaste kasvatamisega.

Seepärast on mõned kolhoosid (Harju rajooni «Tulevik», Tartu rajooni Kirovi-nimeline), kus kõne all olevat kompleksbrigaadi moodust rakendati, lahendanud probleemi selliselt, et normipäevatasu (põhitöötasu) jääb kogu kolhoosi ulatuses ühesuuruseks, kuid lisatasustamise abil a) saavad paremaid töötulemusi saavutanud brigaadid suuremat töötasu ning b) seostatakse taime- ja loomakasvatustöötajate huvid.

Analüüsime lähemalt töö tasustamist Tartu rajooni Kirovi-nimelises kolhoosis. 1956. aasta andmete alusel oli normipäevatasu kõikides brigaadides ühesugune, kuna paremini töötanud brigaadide liikmed said suuremat tasu lisatasu näol. Nii moodustas lisatasu rahasse ümberarvestatult iga brigaadis väljatöötatud normipäeva kohta: esimeses brigaadis 1,55 rubla, teises brigaadis 1,75 rubla ja kolmandas brigaadis 2,1 rubla. Kui kolhoosis keskmine normipäevatasu (koos lisatasuga) oli rahas arvestatult 9,89 rubla, siis näiteks kolmanda brigaadi keskmine tasu normipäeva kohta oli 10,1 rubla ja esimese brigaadi oma 9,55 rubla. Lisatasuna makstav summa saadi üleplaaniisest taime- ja loomakasvatustoodangust, mis arvestati rahasse riiklike kokkuostuhindade alusel.

Taime- ja loomakasvatajate töö seostamine saavutati praktiliselt selliselt, et taimekasvatajatele hakati maksuma lisatasu looma-

kasvatustoodangu suurenemise eest, kuna aga loomakasvatatajatele maksti lisatasu taimekasvatustoodangu suurenemise eest.

Lisatasu maksmine toimub kolhoosides järgmiselt.

Üleplaaniisest piimatoodangust saavad:

a) talveperioodil lüpsjad-karjatalitajad 30% ja antud brigaadi taimekasvatatajad 50%;

b) suveperioodil lüpsjad-karjatalitajad 20%, karjased 10% ja taimekasvatatajad 50%.

Üleplaaniiline toodang arvestatakse riiklike kokkuostuhindade alusel ümber rahasse ja kolhoosnikud saavad selle kätte rahas.

Lisatasu seakasvatases on järgmine:

a) iga üle plaani saadud põrsa eest makstakse kevadperioodil 150 rubla ja sügisperioodil 75 rubla, millest talitajad saavad 30%, söödavedajad 10% ja antud kompleksbrigaadi taimekasvatatajad 50%;

b) iga üle plaani toodetud kilogrammi sealiha eest makstakse 10 rubla, millest talitajad saavad 30%, söödavedajad 10% ja antud kompleksbrigaadi taimekasvatatajad 50%.

Kanakasvatuse üleplaaniilise toodangu rahalisest väärtusest saavad 40% kanatalitajad ja 50% antud brigaadi taimekasvatatajad.

Noorloomade üleplaaniilise juurdekasvu iga kilogrammi rahalisest väärtusest saavad talitajad 40%, kuna 50% läheb samuti antud brigaadi taimekasvatatajatele.

Osa üleplaaniisest toodangust jääb reservfondi, mis on kolhoosi juhatuse käsutuses. Nimetatud kolhoosis rakendatavad lisatasu määrad on võrdlemisi kõrged. Kuid kuna kolhoosis olid kehtestatud kaunis suured plaaniülesanded, ei kujunenud üleplaaniiline toodang ja lisatasu kuigi suureks. Üldiselt tuleb lisatasuprotsendi kindlaksmääramisel hoiduda liialdustest, sest üleplaaniiline toodang ei sisalda üksnes kolhoosnikute tööd, vaid selle saamiseks tehakse ka materiaalseid kulutusi, mida on vaja korvata.

Kirovi-nimelises kolhoosis said loomakasvatuse üleplaaniilise toodangu arvel teise kompleksbrigaadi taimekasvatatajad 1956. aasta septembrikuus ümmarguselt 3000 rubla, mis olenevalt väljatöötatud normipäevade arvust andis igale brigaadiliikmele 120—150 rubla kuus lississetulekut. Üldse jaotati selles kolhoosis 1956. aastal taimekasvatustöötajatele loomakasvatuse üleplaaniilise toodangu arvel 39 000 rubla.

Antud tasustamismooduse rakendamine tõstis märgatavalt taimekasvatatajate huvi söodatootmise suurendamise vastu. Samuti polnud enam raskusi inimeste leidmisega söötade veole. Paranes ka söötade kvaliteet ja nende hoidmine.

Loomakasvatuse üleplaaniiline toodang, mis läheb taimekasvatatajatele, jaotatakse nende poolt väljatöötatud normipäevadele. Ka siin on sisse viidud diferentseeritud tasu. Nii saab töövõimeline kolhoosnik oma normipäevade kohta tuleva lisatasu 100-protsendiliselt kätte, kui ta täidab kuus ettenähtud normipäevade miinimumi. Kes selle ületab, saab vastava protsendi võrra suurema

lisatasu. Miinimumi mittetäitmisel antakse lisatasu vastavalt vähem.

Et loomakasvatuses töötajaid suuremal hulgal kaasa tõmmata appi põllutöödele ja neis otsest huvi äratada taimekasvatustoodangu suurendamise vastu, selleks maksti tähtsamate kultuuride üleplaaniisest saagist 20% loomakasvatajatele, kusjuures üleplaaniiline toodang arvestati ümber rahasse ja maksti välja rahas. Nii näiteks arvestati sööda- ning toiduteravilja iga üleplaaniise kilogrammi ja söödakapsa 100 kilogrammi eest 5 rubla. Üldse maksti loomakasvatajatele taimekasvatuse üleplaaniise toodangu arvel 27 000 rubla, mis andis ühele loomakasvatajale lisisissetulekut keskmiselt 1200—1800 rubla aastas. Taimekasvatajad said 50—60% tähtsamate kultuuride üleplaaniisest saagist. Taimekasvatusest saadav lisatasu jaotati loomakasvatajate vahel nende poolt väljatöötatud normipäevade alusel.

Selline töötasu maksmise moodus suurendas mõnevõrra loomakasvatajate osavõttu põllutöödest. Siiski ei andnud see tulemusi, sest suurema lisatasu saamiseks piisas sellest, kui loomakasvatajal oli rohkem normipäevi välja töötatud oma põhitööl. Seepärast võiks kasutada Harju rajooni «Tuleviku» kolhoosi praktikat, kus iga loomakasvatajate poolt põllutöödel väljatöötatud normipäev tasutakse 1,5-kordselt. Nimetatud kolhoosis andis selline töötasu maksmine häid tulemusi. Kuigi see on võrdse töö eest võrdse tasustamise põhimõttest teataval määral kõrvalekaldumine, osutub see siiski tööjõuressursside mobiliseerimise huvides vajalikuks. Nimetatud 1,5-kordne normipäevade arvestamine ei vii ka normipäevade arvu suureks paisutamisele. Arvestused näitavad, et need normipäevad moodustasid kõigest 0,5% kolhoosis kulutatud normipäevade üldarvust.

Kirovi-nimelises kolhoosis rakendatud töö tasustamise süsteem kompleksbrigaadides võimaldab senisest paremini realiseerida kompleksbrigaadide eeliseid, sest sellise tasustamise juures on brigaadi iga liikme töötasu viidud sõltuvusse brigaadi töö tulemustest mõlemas tootmisharus ning stimuleerib mõlema haru kooskõlastatud arendamist.

Kompleksbrigaadidele üleminek ja töö tasustamine neis eespool kirjeldatud alustel võimaldas Tartu rajooni Kirovi-nimelisel kolhoosil lühikese ajaga mahajäämusest üle saada ning pani tugeva aluse toodangu edasisele suurendamisele. Kolhoosnikute tööaktiivsus suurenes 23% võrra, samal ajal aga vähenes administratiiv- ja majanduslik personal. Paranesid majanduslikud näitajad: kui 1955. aastal toodeti kolhoosis piima 1206 liitrit aastalehma kohta ning 105 tsentnerit 100 hektari põllumajandusliku maa kohta ja sealiha kõigest üheksa tsentnerit 100 hektari põllumaa kohta, siis 1956. aastal (kompleksbrigaadides) tõusis piimatoodang aastalehma kohta 2049 liitrit ja 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 175 tsentnerini. Sealihatoodang 100 hektari põllumaa kohta suurenes 18 tsentnerini. 1957. aastal saadi 100 hektari põllu-

majandusliku maa kohta 230 tsentnerit piima, kusjuures piimatoodang lehma kohta oli 2400 liitrit. Sealiha toodeti iga 100 hektari põllumaa kohta üle 35 tsentneri.

Selline töö tasustamise süsteem on sammuks edasi, võrreldes kompleksbrigaadi esimese vormiga, kus kolhoosnikute töötasu ei sõltu brigaadi töö tulemustest ja kus taime- ja loomakasvatuses töötajate huvid pole töötasu abil ühendatud.

Siinjuures tuleb rõhutada, et nimetatud töötasusüsteemi rakendamine eeldab kõrget planeerimistaset. Brigaadidele antud plaanid peavad olema reaalsed ja brigaadi hea töö korral saavutatavad ning ületatavad. Kuna selle tasustamisviisi juures põhineb diferentseeritud tasustamine üleplaaniisel toodangul, siis selle rakendamine eeldab alati viimase olemasolu. Plaaniiline ülesanne aga peab samal ajal olema mobiliseeriv, mitte kergesti ületatav. Seega tekib teatav vastuolu antud töötasusüsteemi ja mobiliseeriva plaaniüle ülesande vahel.

Seepärast võiks siin rakendada lisatasu maksmist nii teatud protsendi täitmise eest plaanist kui ka plaanilise ülesande täitmise ja ületamise eest, kusjuures lisatasu määrad (protsendid) teatud taseme saavutamisel oleksid tunduvalt väiksemad kui plaanilise ülesande ületamisel. Siin võiks kasutada Viljandi rajooni kolhoosi «Linda» praktikat (vt. V ptk.).

Kirovi-nimelises kolhoosis kasutatav töötasusüsteem sisaldab endas ka objektiivseid, süsteemist endast tulenevaid puudusi. Nii sõltub kolhoosnikute lõplik töötasu lisatasu suurusest, s. t. üle plaani (või teatud protsendi) saadud enamtoodangust, ei sõltu aga sellest, milliste kuludega see enamtoodang saavutati. Nii võib mõni brigaad saada kõige suurema üleplaaniilise toodangu, kuid samal ajal teha ka kõige rohkem tootmiskulusid toodanguühiku kohta. Töötasu saavad siis selle brigaadi liikmed rohkem kui nende brigaadide liikmed, kus toodang võis küll mõnevõrra väiksem olla, kuid kus ka tootmiskulusid tehti tunduvalt vähem.

Järelikult on vajalik töötasu maksmisel arvesse võtta ka seda, milliste kuludega brigaadid põllumajandussaadusi on tootnud.

Eespool näiteks toodud Kirovi-nimelises kolhoosis kerkis see probleem üles siis, kui viidi läbi toodangu omahinna arvestus. Selgus, et vaatamata toodangu kiirele kasvule on toodangu omahinnad veel võrdlemisi kõrged. Nii oli keskpärase normipäevatasu juures (rahasse ümberarvestatult 9,89 rubla) piimaliitri omahind 1,45 rubla ja sealiha kilogrammi omahind 9,26 rubla. Võrdlemisi kõrged olid rea taimekasvatussaaduste omahinnad: odral 2,74 rubla, kaeral 1,95 rubla, segaviljal 2,26 rubla ja põldheinal 0,22 rubla (ühe kilogrammi hind). (Omahind arvestati kolhoosis välja tegeliku normipäevatasu alusel). Rentaabluse väljatoomisel selgus, et kui kolhoos sai üldse puhastulu 142 000 rubla, siis söötade tootmine oli väikese tulukusega, andes puhastulu kõigest 22 000 rubla, kuna aga toiduteravilja toodeti isegi 50 000-rublalise kahjumiga.

Kolhoosi majandusliku tegevuse analüüsi tulemusi arvesse võttes täiendatigi eelmisel aastal rakendatud kompleksbrigaadide töö tasustamise süsteemi. Nüüd ei sõltu kompleksbrigaadide liikmete töötasu üksnes saadud üleplaaniisest toodangust, vaid ka tehtud tootmiskuludest. Nii kehtestati tähtsamate kulude limiidid, esmajoones taimekasvatuse osas. Limiidid on välja töötatud normipäevade kulu, transpordikulude, ostujõusööda, palgatud tööjõu ja väikeinventari kohta. Et kompleksbrigaade materiaalselt stimuleerida kokkuhoiurežiimi süvendamisele, selleks kehtestati järgmine kord: kui brigaad vähendab tootmiskulusid alla limiidi, siis kokkuhoitud summast jaotatakse antud brigaadi liikmetele taimekasvatuses väljatöötatud normipäevadele 50% ja loomakasvatuses väljatöötatud normipäevadele 25%. Kolhoosi esialgsed kogemused on näidanud, et see süsteem aitab kaasa tootmiskulude vähendamisele.

Seda töö tasustamise süsteemi võib rakendada erinevale loomakasvatusele spetsialiseerunud kompleksbrigaadides ja see on täiuslikem, mida senini vabariigi kolhoosides kompleksbrigaadi selle rakendusvormi juures on kasutatud.

Eespool nimetatud tasustamissüsteem põhineb ka isemajandamise teatud elementidel, kuid ta ei hõlma kolhoositootmise kõiki külgi. Selle asemel, et kasutada mitmeid üksikuid näitajaid (limiite), oleks otstarbekohasem tugineda toodangu omahinnale, tootmise efektiivsuse hindamise ühtsele ning üldistavale näitajale.

Töö tasustamise täiustamiseks kompleksbrigaadides oleks vaja taotleda nende üleviimist täielikule isemajandamisele.

Isemajandamine on sotsialistlike ettevõtete plaanilise majandamise meetod. Ta põhineb sellel, et ettevõtte peab oma kulud katma oma tuludega.

Teatavasti peab iga ettevõtte tootma rohkem kui ta toodangu tootmiseks tarbib, s. o. kulutab, ja tagama sellega akumulatsiooni, mis on tootmise laiendamise aluseks. Praktiliselt tähendab see seda, et realiseeritud toodangust saadud tulu peab ületama selle toodangu tootmisel ja realiseerimisel tehtud töö ja materiaalsete vahendite kulud. Toodangu realiseerimisest saadud tulude ja tootmiskulude vahe moodustab ettevõtte kasumi ehk puhastulu. Ettevõtte tulukust mõõdetakse rentabluse (tulukuse) näitajaga, mis kujutab endast kasumi suhet (protsenti) tootmiskuludesse.

Tuleb eristada ettevõtte isemajandamist ja ettevõttesisest isemajandamist. Üksikute ettevõtteüksuste, nagu tsehhide, osakondade, brigaadide üleviimisel isemajandamisele ei astu nad majanduslikesse suhetesse teiste ettevõtete ja organisatsioonidega, vaid seda teeb ettevõtte kui tervik. Seepärast ei avalda üksikute isemajandavate üksuste (tsehh, osakond, brigaad) toodangu kasutamine ja realiseerimine mõju nende töö efektiivsusele. Tsehhi, osakonna, brigaadi isemajandamise aluseks on plaaniline ülesanne omahinna ja kulude osas, mille täitmine või alandamine sõltub

otseselt antud üksuse tööst. Toodanguühiku tegelike kulude kõrvutamise plaanilise omahinnaga näitabki antud üksuse töö tulemusi.

Need isemajandamise põhimõtted on maksvad ka kolhooside kui sotsialistlike põllumajandusettevõtete kohta. Isemajandamisel kolhoosides on oma iseärasused, mis on tingitud kolhooslik-kooperatiivsest omandivormist. Nii vastutab iga kolhoos täielikult oma töö tulemuste eest, sest ei riik ega teised kolhoosid kata tema halva majandamise tagajärjel saadud kahjusid.

Isemajandamise juurutamine kompleksbrigaadides pole omaette eesmärgiks. Selle praktiline väärtus seisneb selles, et ta võimaldab töö tasustamist vastavalt brigaadi töö tulemustele ning seega võimaldab paremini täita töö järgi jaotamise majandusseaduse nõudeid kolhoositootmises. Teatavasti ei sõltu kolhoosniku töötasu kolhoosis mitte ainult otseselt tema poolt ühismajandisse mahutatud töö hulgast ja kvaliteedist, vaid suuremal määral ka sellest, kuidas töötasid teised kolhoosnikud — kogu kollektiiv. Seega sõltub praeguse tasustamise juures üksiku kolhoosniku või grupi kolhoosnikute — näiteks brigaadi — tasu mitte ainult otseselt nende enda töö tulemustest, vaid veel teiste brigaadide ja farmide tööst. See aga ei stimuleeri antud brigaadi kolhoosnikuid oma tööviljakust küllaldaselt määral tõstma, sest teiste brigaadide halva töö korral ei anna nende poolt tehtud täiendavad töökulud oodatud töötasutõusu. Seepärast ongi otstarbekas üle minna isemajandavale kompleksbrigaadile, kus brigaadiliikmete töötasu sõltub peasjalikult nende enda töö tulemustest.

Isemajandamise organiseerimist kompleksbrigaadides võiks kaaluda järgmiselt. Iga brigaadile antakse tema tootmisplaani alusel plaaniline omahind. Plaaniline omahind arvestatakse välja kõigile või põhilistele kultuuridele ja loomakasvatussaadustele. Loomakasvatases võiks arvestustöö hõlbustamiseks anda plaanilise omahinna põhilise toote ja eluskaalu juurdekasvu kohta, veisekasvatases näiteks piima ja eluskaalu juurdekasvu kilogrammi kohta. Samuti tuleks välja töötada sealih, lambalih, kanaliha, villa ja munade omahind. Plaaniline omahind arvestatakse välja, lähtudes tootmisplaanis ettenähtud saagikusest ja produktiivsusest, kehtestatud töö- ja vahendite kulunormidest üksikute kultuuride kasvatamisel ja loomaliikide pidamisel. Omahinna kalkuleerimisel võetakse arvesse kõik kulud. Siinjuures tuleb märkida, et normipäevatasu võetakse kõigi brigaadide omahinda võrdse suurusena. Aasta lõpul arvestatakse välja kõikide kultuuride ja loomakasvatussaaduste tegelik omahind. Selleks on vaja pidada aasta jooksul kõigi töö- ja vahendite kulu ning samuti toodangu arvestust brigaadide lõikes. Plaanilise ja tegeliku omahinna kõrvutamine näitab iga brigaadi töö tulemusi. Kui brigaad on töötanud hästi ja lõpptulemusena tema tegelik tootmiskulude summa on väiksem plaanilisest tootmiskulude summast, siis moodustab vahe brigaadi säästu.

Kuidas siis sel juhul toimuks kolhoosnikute töö tasustamine?

Põhitasu (normipäevatasu) oleks kindel suurus, mis kõikides kompleksbrigaadides on ühesugune ja arvestatakse omahinda kui ette teadaolev kindel kulu. Aastase tegevuse tulemusena tekkinud brigaadi sääst jaotatakse selle brigaadi liikmete vahel, mis kujutaks endast juba kolhoosnikute täiendavat tasu vastavalt nende töö tulemustele. Seega kujuneb isemajandava kompleksbrigaadi puhul paremini töötanud kolhoosnikutegrupi tasu kõrgemaks kui halvemini töötanud kompleksbrigaadide liikmetel. Toodud isemajandamise süsteem ja selle alusel läbiviidav töö tasustamine kõrvaldab brigaadide erineva tootmisprofiili mõju, sest brigaadi säästu ja täiendava tasu suurus ei sõltu sellest, kuidas brigaadi poolt toodetud toodang realiseeriti või kus seda toodangut kasutati.

Seega võimaldab omahinna arvestusel põhinev töö tasustamine erineva loomakasvatusalase spetsialiseeruvusega kompleksbrigaadide puhul (nagu Tartu rajooni Kirovi-nimelises kolhoosis), kus näiteks üks brigaad tegeleb peamiselt kaubatoodangut andva toodangu (piima, liha) tootmisega ja teine põhiliselt noorloomade kasvatamisega, viia brigaadid võrdsesse seisundisse.

Antud süsteemi puhul toimuks brigaadi säästu jaotamine brigaadiliikmete vahel vastavalt väljatöötatud normipäevadele. Siinjuures oleks otstarbekohane diferentseeritud jaotamine, et aktiivsemalt ja paremini töötanud kolhoosnikutel oleks normipäevale langev tuluosa suurem kui halvasti töötanud kolhoosnikutel.

Esitatud isemajandamise ja töö tasustamise süsteemi juurutamine eeldab omahinna kalkuleerimise sisseviimist kolhoosidesse.

Seepärast on selle tasustamissüsteemi rakendamine esialgu mõeldav nendes kolhoosides, kus juba on asutud kolhoositoodangu omahinna arvestamisele. Tuleb aga arvesse võtta, et kolhooside kui täielikult isemajandavate ettevõtete juhtimine nõuab igal juhul omahinna arvestamist. Järelikult tuleb kõikidel kolhoosidel taotleda omahinna arvestamise sisseviimist. Praegu pole aga kolhooside arvepidamine veel toodangu omahinna arvestamise vajadustele kohandatud. Edaspidi luuakse koos arvepidamise kohandamise ja omahinna arvestamise meetodika lihtsustamisega selleks soodsamad eeldused kõikides kolhoosides.

Isemajandamisele põhineva tasustamissüsteemi rakendamine praeguse omahinna arvestamise taseme juures suurendab tunduvalt arvestustööd. Ent kuigi selle süsteemi nõrgaks küljeks on arvestustöö rohkus, ei tule unustada, et see süsteem loob aluse niisugusele töö tasustamisele, mis stimuleerib kolhoosnikuid tõstma oma tööviljakust, säästlikult tegema tootmiskulutusi ja otsima sisemisi reserve ühismajandi tugevdamiseks.

Reas vabariigi kolhoosides (Pärnu-Jaagupi rajooni «Võit» ja «Kommunismi Tee», Räpina rajooni «Kalev» jt.) on loodud ka teistsugustel alustel töötavaid isemajandavaid kompleksbrigaade. Ka nende organiseerimise eesmärgiks oli kolhoosnikute töö tasustamise sõltuvusse viimine brigaadi töö tulemustest. Selleks arves-

tatakse iga brigaadi rahalised tulud ja kulud eraldi. Samuti planeerib kolhoosi juhatus igale brigaadile, kui palju see peab eraldama toodangut ja raha kolhoosi riiklike kohustuste katmiseks, üldisteks vajadusteks ja kolhoosi jagamatu fondi täiendamiseks. Masinate kasutamise kulud katab iga brigaad oma tuludest. Pärast kõigi kulude katmist ja vajalikke eraldamisi jaotatakse ülejäänud rahalised ja naturaalsed tulud brigaadis väljatöötatud normipäevade järgi. Sellise isemajandava kompleksbrigaadi vormi puhul kujuneb kolhoosnikute põhitasu (normipäevatasu) vastavaks iga brigaadi töö tulemustele.

Antud töötasumoodus, kus iga brigaadi toodangu realiseerimisest saadav tulu jaotatakse otseselt tema liikmete poolt väljatöötatud normipäevadele, eeldab, et need brigaadid oleksid kaubatoodangu poolest võrdsetes tingimustes. Seepärast on kolhoosides, kus sellised kompleksbrigaadid on organiseeritud, loomade liigiline- ja vanuseline koosseis kõigis brigaadides enam-vähem ühesugune, nii et iga brigaad annab valmistoodangut ja tegeleb ka noorloomade kasvatamisega.

Ühesuguse loomakasvatusega kompleksbrigaade on võimalik organiseerida kolhoosides, kus tootmine on võrdlemisi hajutatud, eeskätt seal, kus loomad paiknevad laialipillatult. Siinjuures tuleb märkida, et kompleksbrigaadi sellise mooduse juures ei pea loomade jaotamine hõlmama just kõiki loomaliike. Piisab, kui igal brigaadil on põhilised kaubatoodangut andvad loomad — veised ja sead kõigis vanusejärgkudes.

Kuigi selliste isemajandavate kompleksbrigaadide osas puuduvad vabariigi kolhoosidel veel pikemaajalised kogemused, on mõned kolhoosid sellele teele juba asunud. Niisuguseid isemajandavaid kompleksbrigaade organiseeriti Pärnu-Jaagupi rajooni «Võidu» ja «Kommunismi Tee» kolhoosis. Pärnu-Jaagupi rajooni «Võidu» kolhoosis osutus otstarbekohaseks organiseerida seitse kompleksbrigaadi. Brigaadides on 240—420 hektarit põllumaad, 40—60 lehma, 9—13 põhiemist ja teisi loomi. Loomad jaotati brigaadide vahel proportsionaalselt põllumajandusliku maaga. Sama rajooni «Kommunismi Tee» kolhoosis on kompleksbrigaadid mõnevõrra väiksemad — 150—350 hektarit põllumaad, 40—50 veist, neist 25—35 lehma.

Kui «Võidu» kolhoosis osutus võimalikuks jaotada suurem osa põhilisi loomaliike brigaadide vahel, siis «Kommunismi Tee» kolhoosis tuli küsimus tingituna olemasolevatest loomakasvatushoonetest lahendada mõnevõrra teisiti. Nii on veisekari (lehmad, noorloomad) jaotatud brigaadide vahel. Seevastu sead, kodulinnud ja lambad on brigaadide vahel jaotatud n. ö. mõtteliselt. Et kolhoosis on ajakohane sigala, mis mahutab põhilise osa kolhoosi sigadest, siis polnud otstarbekohane jaotada sigu territoriaalselt brigaadide vahel. Kõigi kompleksbrigaadide sead asuvad ühises sigalas. Sigalat varustavad söötadega kõik brigaadid ja sigalast saadavad tulud jaotatakse brigaadide vahel vastavalt

sellele, kui palju iga brigaad söötasid andis. Samadel alustel kannavad kõik brigaadid ka muud kulud, mis on seoses sigala ülalpidamisega.

Analoogiliselt lahendati ka kanade ja lammaste paigutamise küsimus. Muidugi on siinjuures mõeldavad ka teistsugused variandid.

Et «Kommunismi Tee» ja «Võidu» kolhoosis on kompleksbrigaadid tähtsamate kaubatoodangut andvate loomakasvatustarude poolest enam-vähem võrdses olukorras, siis on neis võimalik kolhoosnike tööd tasustada selliselt, et normipäevatasu kujuneb igas brigaadis vastavaks brigaadi majanduslikule tegevusele.

Kuigi nendes kolhoosides on ühesuguselt spetsialiseeritud loomakasvatusega kompleksbrigaadid töötanud suhteliselt lühikest aega, näitavad siiski juba esialgsed kogemused, et nad ennast õigustavad. Kõigepealt on kasvanud kolhoosnike initsiatiiv ja suurenenud nende tööaktiivsus. Eriti märgatavalt on paranenud kokkuvõtteid, sest kolhoosnikud teavad, et mida väiksemate kuludega nende brigaad toodab, seda suuremaks kujuneb brigaadis normipäevatasu.

Tuleb aga rõhutada, et töö tasustamise antud moodus on kompleksbrigaadides rakendatav peamiselt nendes kolhoosides, kus tootmine on killustatud.

Kokkuvõttes tuleb märkida, et kompleksbrigaadid on progressiivne töö organiseerimise vorm meie kolhoosides, sest nad vastavad enamiku vabariigi kolhooside tootmissuunale ja tootmistingimustele. Kuid kompleksbrigaadid annavad täit majanduslikku efekti ainult sel juhul, kui vastavalt sellele lahendatakse õigesti ka kolhoosnike tööd tasustamise küsimused.

KASUTATUD KIRJANDUS

- V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., Tallinn, 1955.
- N. S. Hruštšov, Lähemal aastail järele jõuda Ameerika Ühendriikidele liha, või ja piima tootmises iga elaniku kohta, Tallinn, 1957.
- N. A. Bulganin, Ettekanne NLKP XX kongressi direktiividest NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta aastaks 1956—1960, Tallinn, 1956.
- Abinõudest töö organiseerimise, tööjõudluse tõstmise ja töötasu maksmise korra parandamiseks Eesti NSV kolhoosides. ENSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 668, 16. juulist 1948, Tallinn, 1948.
- NSVL SKV Eesti NSV Statistikalitsus. Eesti NSV Rahvamajandus. Statistiline kogumik, Tallinn, 1957.
- Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut. Eesti NSV kolhooside (põllumajanduslikud artellid) 1956. a. tootmistulemuste majanduslik analüüs. Tallinn, 1957 (käsikiri).
- H. Elenurm, Rahaliste tulude kasutamisest kolhoosis, Tallinn, 1957.
- Kolhoosnikute igakuisest avansseerimisest ja lisatöötasu maksimisest kolhoosides, «Rahva Hää!» nr. 60, 10. märts 1956. a.
- Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut, Kolhooside majandusliku tegevuse tulemused 1950.—1955. a. Eesti NSV-s, Tallinn, 1956 (käsikiri).
- Näidis-töönormid ja ühtsed tööhinded normipäevades Eesti NSV kolhoosides, Eesti NSV Põllumajanduse Ministeerium, Tallinn, 1954.
- Näidismormid loomade kinnistamiseks loomakasvatustfarmides üksikutele kolhoosnikutele ja tööhinded normipäevades loomakasvatussaaduste saamise ja loomade säilitamise eest, ENSV Põllumajanduse ministri käskkiri nr. 93, 24. veebr. 1954. a., Tallinn, 1954.
- Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel, «Rahva Hää!» nr. 60, 10. märts 1956. a.
- Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut, Põllumajandusökonomika küsimusi I. Tallinn, 1957.
- С. Игнатов, М. М. Ступников, А. П. Германов, Единый Производственно-финансовый план и помесечная оплата труда в колхозе, Москва, 1956.
- Новое в организации и оплате труда в колхозах, Москва, 1957.
- М. П. Осадько, «Трудодень и его оплата», Селхозгиз, Москва, 1956.
- А. П. Теряева, Вопросы организации и оплаты труда в колхозах, Москва, 1954.

SISUKORD

	Lk.
Saateks	3
Sissejuhatus	4
I Töö tasustamise põhiprintsiibid ja iseärasused kolhoosis	8
II Tulude õige jaotamine kui kolhoosi ühistootmise arendamise ja kolhoosnikute töötasu suurendamise tähtis tegur	14
III Kolhoosnikute regulaarne igakuine avansseerimine ja garanteeritud töötasu kolhoosides	24
1. Kolhoosnikute igakuine avansseerimine	24
2. Garanteeritud töötasu kolhoosides	38
IV Põhitöötasu kooskõlastamine erinevate tootmisharude ja tööalade vahel	51
1. Tööhinnete kooskõlastamine taime- ja loomakasvatuse vahel	54
2. Tööhinnete kooskõlastamine taimekasvatuse ja administratiiv- ning majanduslike tööde vahel	67
3. Materjalid tööhinnete korrigeerimise kohta mõningais Eesti NSV kolhoosides	69
V Lisatasu maksmisest kolhoosides	74
1. Lisatasu tootmisülesannete täitmise ja ületamise eest	78
2. Lisatasu üksikute tööde eest	87
3. Lisatasu normipäevade alammäära ületamise eest	95
4. Materjalid lisatasude maksmise kohta mõningais Eesti NSV kolhoosides	100
VI Kolhoosi juhtivate töötajate töö tasustamine	107
VII Töö tasustamise iseärasused kompleksbrigaadides	113
Kasutatud kirjandus	126

Институт Экономики Академии Наук Эстонской ССР

Л. Тульп, Г. Курсс, Д. Кругляк

ОБ ОПЛАТЕ ТРУДА В КОЛХОЗАХ
ЭСТОНСКОЙ ССР

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja M. Raud

Tehniline toimetaja H. Kohu

Korrektorid A. Nurmo ja M. Teemägi

Ladumisele antud 18. VI 1958. Trükkimisele antud
23. VIII 1958. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 8. Arvu-
tuspoognaid 9,19. Trükiarv 2000. MB-06516. Tellimise
nr. 2007. Hans Heidemanni nim. trükkkoda, Tartu,
Vallikraavi 4.

Hind rbl. 4.60

Rbl. 4.60

A-22222

"

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00392482 8